

Voruta

... O Mindaugas susiruošė ir sumanė sau nesikauti su jais atvirai,
bet pasitraukė į pilį, vardu Voruta...

Iš Hipatijaus metraščio 1251 m. įrašo

Nr. 13 (727)

2011 m. liepos 2 d.

Lietuvos istorijos laikraštis

ISSN 1392-0677

Kaina 1 Lt

Šiame numeryje

4

Rygos lietuvių vidurinė mokykla

5

„Jis buvo drąsus žmogus <...>“
Genovaitė Gustaitė apie
pal. Jurgį Matulaitį

15

Metelių šviesuolis – klebonas
Vytautas Prajara

PARLAMENTO EUROPEO EUROPSKY PARLAMENT EUROPA PARLAMENTET
EUROPÁISCHES PARLAMENT EUROOPA PARLAMENT EYFÖÐAÍKO KOINOVOSYAIÓ EUROPEAN PARLIAMENT
PARLEMENT EUROPÉEN PARLAMENTO EUROPEO EUROPA PARLAMENTAS
EUROFOS PARLAMENTAS EUROPAI PARLAMENT EL PARLAMENT EWROPEU EUROPEES PARLEMENT
PARLAMENT EUROPEJSKI PARLAMENTO EUROPEU EUROPSKY PARLAMENT
EVROPSKI PARLAMENT EUROOPAN PARLAMENTTI EUROPAFARLAMENTET

Europos Parlamento narių laiškas ES vadovams dėl lenkų tautinės mažumos teisių apsaugos Lietuvoje

Europos Parlamento nariai iš Lietuvos laišku kreipėsi į ES Tarybos pirmininką Hermaną von Rompuy, Europos Komisijos pirmininką Jose Manuelį Barrosą bei ES pirmininkaujantį Vengrijos Ministrą Pirmininką Viktorą Orbaną dėl lenkų tautinės mažumos teisių apsaugos Lietuvoje. Šio laiško kopija išsiųsta ir Europos Parlamento pirmininkui prof. Jerzy Buzekui.

„Mes esame didžiai nusivylę, kad Europos lyderiai yra klaidinami, bandoma įžeibti neapykantą tarp žmonių, kurie dešimtmečius taikiai gyvena vieni šalia kitų, ir nubrėžti naujas skiriamąsias linijas tarp vietos bendruomenių“, – sakoma Lietuvos europarlamentarų laiške.

Europos Parlamento narių laiške pateikiami išsamūs atsakymai į priekaištus ir kritiką Lietuvai, kuri buvo išsakyta V. Tomaševskio ir kitų 26 Europos Parlamento narių pasirašytame laiške, adresuotame Europos Sąjungos institucijų vadovams.

Lietuvos europarlamentarai V. Landsbergis, Z. P. Balčytis, L. L. Andrikienė, V. Blinkevičiūtė, R. Morkūnaitė-Mikulėnienė, J. Imbrasas, A. Saudargas, R. Paksas, L. Donskis ir J. V. Paleckis savo laiške pateikia objektyvią informaciją apie lenkų tautinės mažumos padėtį Lietuvoje ir išsamiai paaiškina Lietuvos švietimo reformos esmę, naująją Švietimo įstatymo redakciją, Valstybinės kalbos įstatymą ir jo taikymą bei kitus klausimus.

Prolenkiškos Lietuvos lenkų rinkimų akcijos suorganizuoto piketo prie Vengrijos ambasados Vilniuje akimirka

„Mes norime Jus patikinti, kad Lietuva nepažeidžia jokių tarptautinių sutarčių, gerbia ir gerbs joje gyvenančių mažumų teises. Mes, Europos Parlamento nariai iš Lietuvos, atstovaujantys skirtingoms politinėms partijoms, esame vieningi ir pasiryžę stabdyti bet

kokius bandymus kurti naujas įtampas tarp Europos tautų“, – rašo Lietuvos atstovai.

Spausdiname Europos Parlamento narių laišką ES vadovams dėl lenkų tautinės mažumos

Nukelta į 10 p.

Punske – partizano Antano Suraučiaus knygos pristatymas ir Rasos šventė

Antano Suraučiaus

Per kalėjimus ir lagerius

Antano Suraučiaus knygos „Per kalėjimus ir lagerius“ viršelio fragmentas

2011 m. birželio 25 d., šeštadienio popietę, Punske vyko Lietuvos partizano, Lenkijos lietuvių visuomenės veikėjo Antano Suraučiaus (1919–2006) 5-ųjų mirties metinių minėjimas bei naujausios jo knygos „Per kalėjimus ir lagerius“, kurią išleido Punsko „Aušros“ leidykla, pristatymas.

Renginys prasidėjo Punsko Švč. Mergelės Marijos Dangun Ėmimo bažnyčioje, kur šv. Mišias aukojo Punsko parapijos vikaras kun. Egi-

dijus Kazlauskas. Šv. Mišių pabaigoje poetas, žurnalistas Sigitas Birgelis apžvelgė partizano Antano Suraučiaus gyvenimą ir veiklą. Dvasiškai pakylėti, susirinkome prie koplystulpio partizanams, žuvusiems už laisvę 1944–1955 metais Suvalkų trikampyje. Jų atminimas pagerbtas tylos minute, uždegtos žvakutės, sugiedotas Lietuvos valstybės himnas.

Knygos pristatymas vyko Punsko valsčiaus

Nukelta į 8 p.

Birželio politinis sukilimas už Nepriklausomą Lietuvą: prieš bėgantį ir ateinantį okupantus

Akad. Antanas Tyla

Šiomet minime 70-sias Birželio 23 d. sukilimo metines. Lietuvos valstybingumo istorijoje Birželio sukilimas yra integralus su XX a. pradžioje demokratiname pasaulyje buvusiu tautų apsisprendimo teise ir jos kontekste subrendusia Lietuvos piliečių, lietuvių tautos valstybine savimone. Sukilimas buvo per pirmąjį Nepriklausomybės 20-metį išugdyto valstybinio sąmoningumo refleksija dviejų totalitarinių režimų, jų armijų ir tankų lavinoje. Man Sukilimas priminė visą pasaulį apkėliavusią Sausio 13-sios įvykių prie Televizijos bokšto nuotrauką, kurioje TV gynėjas plikomis rankomis stumia atgal didžiulį tanką, po savo šarvais prislėgusį kitą gynėją.

Istoriografija

Birželio sukilimas turi turtingą istoriografiją ir visiems prieinamą šaltinių publikacijų, atsiminimų. Tarp publikacijų yra sukilimo organizatorių diplomato Kazio Škirpos, Pilypo Naručio, Adolfo Damušio, kovotojų ir sukilimo slopintojų, čekistų, holocaustą patyrusių ir išlikusių gyvų Lietuvos piliečių atsiminimai. Mokslinę istoriografiją sudaro tiek sena sovietinė, tiek sukurta naudojantis akademinę laisvę iševijoje ir išsilaisvinusioje Lietuvoje. Jono Antanaičio ir Alfonso Žaldoko rinkinys „Tautos teisė sukilti. 1941 metų birželis“ (2001), Valento Brandišausko studija „Siekiai atkurti Lietuvos valstybingumą 1940 06–1941 09“ (1996), Juozo Jankausko rinkinys „1941 m. Birželio sukilimas Lietuvoje“ (2010), „Lietuvos Laikinoji Vyriausybė. Posėdžių protokolai“, Juozo Brazaičio „Vieni vieni“ ir kt. Iš atsiminimų reikėtų išskirti Antano Martinonio, Valento Brandišausko, Afimijos Stepanienės sudarytus sukilimo dokumentų ir atsiminimų rinkinius, yra daug pavienių sukilėlių, sovietines represijas patyrusių Lietuvos piliečių atsiminimų. Paskutinis apibendrinantis Sukilimo vertinimas yra pateiktas (10 p.) Lietuvos gyventojų

Nukelta į 3 p.

Mažoji Lietuva

Spektaklyje – Bitėnų lietuvininkės gyvenimas

Eugenijus SKIPITIS, Bitėnai, Pagėgių sav.

Birželio mėnesį 13-tą kartą Klaipėdos vokiečių bendrija – Simono Dacho namai – organizavo Vokiečių kultūros dienas. Projektas apėmė dešimtį renginių ir tęsėsi beveik pusantro mėnesio. Šiemet Šilutės 500 metų jubiliejaus proga du Vokiečių kultūros dienų renginiai buvo pristatyti Šilutės gyventojams ir miesto svečiams. Birželio 20 d. Šilutės evangelikų liuteronų bažnyčioje buvo parodytas spektaklis pagal vokiečių rašytojos ir žurnalistės Ullos Lachauer romaną „Rojus kelias“. Spektaklio režisierė Barbara Wachendorff.

B. Wachendorff gyvena netoli Heidelbergo, Vokietijoje. Gimė 1961 m., studijavo režisūrą Frankfurte prie Maino. Statė spektaklius Kylio, Oldenburgo ir Munsterio miestų teatruose. Jos kūrybinis žvilgsnis yra nukreiptas į teatrui neįprastų temų ieškojimus. 12 jaunų ir pagyvenusių žmonių su psichikos negalia ir B. Wachendorff parengė ir įgyvendino biografinius projektus „Atminkite, kad atminkite“ ir „Demencijos gudrybės“. Psichiatrijos moksle demencija apibrėžiama kaip psichinių funkcijų, ypač mąstymo ir atminties, sutrikimas. Jis labai apsunkina kasdieninį gyvenimą, trukdo prisitaikyti prie socialinės aplinkos. Už šiuos projektus režisierė 2006 m. buvo nominuota Vokietijos teatro premija „Faustas“.

„Rojaus kelio“ pastatymas yra tarptautinio – Vokietijos ir Lietuvos – projekto, kurį 2010 m. įgyvendino teatras „Städtische Bühnen Münster“ rezultatas. Vokietijoje jis vaidinamas vokiškai, o Lietuvos publikai rodytas lietuviškai „Rojaus kelio“ variantas. Elenos Grigolaitytės – Kondratavičienės vaidmenį atliko lietuvių aktorė Sigutė Gaudušytė-Jankūnienė ir aktorė iš Vokietijos Regina Andratschke. Scenarijų spektakliui parašė knygos autorė U. Lachauer, kurios romanas „Rojaus kelias“ 1996 m. išleistas Vokietijoje iš karto tapo bestseleriu. Lietuvoje knyga išleista 2001 m. „Baltų lankų“ leidykloje. Iš vokiečių kalbos ją išvertė klaipėdielis Eugenijus Lukašovas. Kuriant knygos inscenizaciją, autorei talkino režisierė B. Wachendorff.

Elena Grigolaitytė-Kondratavičienė gimė Bitėnuose praėjusio amžiaus pradžioje (1910 06 19), anapilin iškeliavo jam baigiantis (1995 04 22). Tas šimtmetis toks rūstus, kad kartais, atrodė, nėra jokios galimybės išlikti gyvam. Likimas siuntęs didžiulius išbandymus šiai moteriai buvo palankus. „Iš visų bitėniškių aš gavau geriausią dalį“, – sakydavo Elena. Po karo visi išsibarstė po pasaulį, be namų, be tėviškės. Kas prisiglaudė Vokietijoje, kas Kanadoje, kas Amerikoje. Už meilę Tėvynei Elenai reikėjo „atsiskaityti“ Sibire, tačiau buvo viltis, kad iš ten bus galima grįžti į Bitėnus. O kai grįžus pavyko atsikovoti savo namus, kuriuose gyveno kelios Grigolaitių kartos, Elena suprato, kad daugiau malonių iš Dievo nedera prašyti.

Iki pat Berlyno sienos ir „geležinės

Kūrybinė spektaklio grupė Bitėnų kapinėse su dukromis prie Elenos Grigolaitytės-Kondratavičienės kapo

Vokiečių aktorė Regina Andratschke, spektaklio „Rojaus kelias“ režisierė Barbara Wachendorff ir aktorė Sigutė Gaudušytė-Jankūnienė ant Rambyno kalno

uždangos“ griūtis Elena buvo trapi gija, kuri jungė nuo Tėvynės atskirtus buvusius kaimynus, vaikystės ir jaunystės draugus. Savo laiškuose Elena jiems pasakodavo, kokios gražios panemunių pievos, kieno sodyboje kleketuoja gandrai, kur dar žydi sodai ir veda vaisius, kaip Rambyno kalnas laukia Joninių.

Didžioji dauguma bitėniškių nesulaukė pasimatymo su Tėvyne. Elena Grigolaitytė, kaip jų dvasios ambasadorė, tvarkė visų jų buvusių bitėniškių „reikalus“, dažniausiai jau tik kapuose. Tik ji viena žinojo, kas kur, kaip ir su kuo gyveno, kokie verslai ir amatai klestėjo Bitėnuose, kaip buvo švenčiamos šventės ir liūdimama netekus. Jos akyse kaimas nyko, viena po kitos iš Bitėnų „išėjo“ didžioji sodybų dalis, keitėsi gyventojai, neliko atminties. Matydama, kad Bitėnų kapinaitės baigia praryti brūzgynai, Elena nutarė išsaugoti Martyno Jankaus šeimos kapus. 1985 m. gegužės 9 d. vakara, kai valdžios vyrai ir partinė nomenklatura šventė Pergalės dieną, Elena su vaikais Mindaugu ir Žilvinu, vilniečiu architektu Vytautu Zolubu, kapinaitėse pastatė atminimo ženklą Jankų šeimos amžinojo poilsio vietoje. Ačiū Dievui, valdžiai „statinys“ neužkliuvo.

Neišsipildė daug Elenos svajonių. Nepavyko pasiekti mokslo, nes tuo metu, kai mergaitė mintyse jau matavosi Tilžės gimnazijos uniformą, Nemunas tapo valstybine siena ir svajonių miestas Tilžė liko užsieniu. Tačiau Elena lavinosi visą gyvenimą. Gražiai griežė smuiku, buvo apsisikaičiusi, turėjo pasakotojos talentą, žavėjosi prancūzų kalba, buvo jos pramokusi, bet romantiškoji svajonė pamatyti Paryžių – neišsipildė. Ją pažinojusius

stebino Elenos Grigolaitytės, paskutiniuosius Bitėnų kaimo lietuvininkės, optimizmas ir pagarba gyvenimui, dvasinis atsparumas, vidinė inteligencija. Jos nesugniuždė Sibiras, artimųjų mirtys, karas, pokaris, senatvė. Ji nekaltino žmonių, santvarkų, laikmečio. Gyvenimo vėtyta ir mėtyta, Elena Grigolaitytė mokėjo džiaugtis kiekviena akimirka, ir vis pabrėždavo: „Esu sekmadienį gimęs vaikas – laimės kūdikis.“ Savo prisiminimais Elena Grigolaitytė-Kondratavičienė prisidėjo įrengiant Martyno Jankaus muziejaus ekspoziciją, vedė ekskursijas po Rambyno apylinkes, nuolat džiaugėsi susikūrusios „Mažosios Lietuvos“ bendrijos veikla, buvo aktyvi šios bendrijos narė.

Atsitiktinis Elenos Grigolaitytės-Kondratavičienės susitikimas su jauna vokieiete Ulla Lachauer baigėsi didele jaunos ir senos moters draugyste. Papasakoti atsiminimai sugulė į romaną „Rojaus kelias“. Nuoširdi Rytprūsijų ūkininkės gyvenimo istorija tapo skaitoma knyga visoje Europoje. Rambyno kalno apylinkėmis besigrožintys europiečiai dabar pirmiausiai ieško Elenos Grigolaitytės-Kondratavičienės pėdsakų šioje žemėje. „Tėvyne yra Tėvyne, ir nieko geriau nesurasi“, – sakydavo paskutinė Bitėnų kaimo lietuvininkė. Ji tikrai žinojo šio žodžio prasmę ir vertę.

Prieš pasirodymą Šilutėje spektaklio kūrybinė grupė lankėsi Bitėnuose, kur bendravo su spektaklio herojės dukromis Birute Ramanauskienė ir Irena Karkleliene, lankėsi buvusioje Elenos Grigolaitytės-Kondratavičienės sodyboje, kurioje dabar ūkininkauja jos vaikai Mindaugas Karklelis, Bitėnų kapinaitėse ant E. Grigolaitytės-Kondratavičienės kapo padėjo

gėlių. Svečius lydėjo „Vokiečių kultūros dienų 2011“ koordinatorė Rasa Miuller. Kaip sakė Bitėnų lietuvininkės vaidmens atlikėjos – Sigutė Gaudušytė-Jankūnienė ir Regina Andratschke – šis apsilankymas Bitėnuose jų atliekamam vaidmeniui suteiks naujų spalvų ir intonacijų.

Šilutės evangelikų liuteronų bažnyčioje vokiečių ir lietuvių kalbomis suvaidintas spektaklis dar kartą mus sugrąžino į paribio kultūros ir sudėtingų žmoniškųjų išgyvenimų peizažą. Gerai pažįstantiems Mažosios Lietuvos žmonių asketišką gyvenimo būdą, toks spektaklio herojės atsivėrimas buvo gal net šiek tiek keistas. Tačiau visi mes sau leidžiame apie daug ką slapčiomis pagalvoti. Meno kūrinys nuo kasdienybės romanų tuo ir skiriasi, kad sugeba mūsų slapčiausius išgyvenimus ir mintis paversti didesniais už mus. Džiugu, kad su atsidavimu ir meile scenoje vaidinusių aktorės atvertė naują Elenos Grigolaitytės-Kondratavičienės gyvenimo puslapį. Turbūt patį dvasingiausią.

Šiltai sutiktas 65 minučių kamerinis spektaklis kelia ir kai kurių liūdnujų minčių. Matyt, dėl Pagėgių kultūros žmonių aplaidumo „Rojaus kelias“ taip ir nebuvo parodytas E. Grigolaitytės-Kondratavičienės gimtinėje. Daug kas prarado galimybę scenoje pamatyti savo kaimynės meniškai įprasminą gyvenimą. Belieka pasikliauti viltimi, kad kada nors toks Bitėnų lietuvininkės susitikimas su savo kraštiečiais įvyks. Spektaklio režisierė B. Wachendorff prasitarė, jog dėl didelių atstumų ir aktorių užimtumo tai padaryti nebus lengva.

Autoriaus nuotr.

2011 m. jubiliejai ir įsimintinos datos. Liepa

1906 07 01 pašventinta **Paleičių** ev. liut. bažnyčia nukentėjo per Antrąjį pasaulinį karą, galutinai nugriauta apie 1957 m. 1899 m. buvo įsteigta Paleičių (Šilutės aps.) parapija. Parapija neatkurta.

1976 07 04 Sudarge iššventintas kunigu **Liudvikas Fetingis** (gimė 1940 11 13 Ropkojuose), kuriam **1976 06 03** buvo išduotas diakono pažymėjimas aptarnauti Plikių parapiją. Nuo 1981 m. dar aptarnavo Saugas ir Ramučius ir kt. par., atkūrė Dovilų parapiją.

1991 07 04 Benninghausene (Vokietija) mirė **Jurgis Gunga** (gimė 1912 05 14 Smilgynuose (Klaipėdos aps.)), baigęs teologijos studijas kunigavo iv. Vokietijos par.

1936 07 05 Vilniuje mirė **Stefanija Strazdaitė-Jablonskienė** (gimė 1861 09 02 Sudeikių apyl. (Utenos r.)), ev. liuteronė, lietuvių rašytojų (A. Baranausko, Maironio, Vydūno ir kt.) vertėja į lenkų k.

1896 07 05 Traksėdžiuose (Šilutės aps.) mirė **Friedrikis** (iki šiol klaidingai vadintas

Endrikiu) **Wendtas** (gimė 1819 03 22 Mažojoje Lietuvoje), mokytojas, šviečiamosios ir religinės literatūros rengėjas („Gromatų skarbnyčia“, 1890; „Trumpos mišios“, 1893–1895).

1906 07 06 Panjeuose (Priekulės vls.) mirė **Mikelis Kybelka** (gimė 1837 09 07 Svencelėje (Klaipėdos aps.)), sakytojas, Senojo surinkimo vadovas, religinės raštijos rengėjas ir leidėjas, laikraščio redaktorius.

1956 07 07 Pfullingene (Vokietija) mirė **Viktoras Gailius** (gimė 1893 08 27 Berštinninkuose (Pagėgių aps.)), Klaipėdos krašto Direktorijos (1923–1925) pirmininkas, gubernatorius (1938–1939).

1886 07 11 dabartinės raudonų plytų **Rukų bažnyčios pašventinimas**, kuri 1945 m. metais perduota Romos katalikų bendruomenei; 1992 IV 26 pirmosios po kelių dešimtmečių liuteronų pamaldos bažnyčioje, 1993 m. atsikūrusi liuteronų parapija vėliau ją visiškai atgavo; po 1997 m. kilusio gaisro atstatytas stogas.

2001 07 15 Lietuvos ev. liut. Bažnyčia pasirašo bendrystės aktą su JAV Misurio sinodu.

1691 07 19 Žvirgaliuose (Stalupėnų aps.) gimė **Fabijonas Kalau** (mirė 1747 08 11 Verdainėje), kunigas, raštijos darbuotojas, padėjęs rengti spaudai J. H. Lysiaus katekizmą (1722), išvertęs dalį Biblijos (1735).

1671 07 22 Istrutyje gimė Kristijonas **Štimeris (Stimehr)** (mirė 1750 m. Žalvoje (Istruties aps.)), giesmių eiliuotojas, vertėjas. Studijavo Karaliaučiaus universitete, kunigavo. Sueiliauvo giesmių (išsp. 1732 m. giesmyne), išvertė dalį NT (1735).

1971 07 24 Jurbarke gimė **Virginijus Kelertas**, 1993 m. įvestas diakono tarnystėn Šakiuose, 1995 04 16 įvestas kun. diak. tarnystei Šakiuose, 1998 08 09 Šakiuose iššventintas kunigu.

1871 07 25 Kaušeliuose (Ragainės aps.) gimė **Jokūbas Stiklorius** (Stiklorius) (mirė 1942 02 19 Tilžėje), mokytojas, visuomenės ir

kultūros veikėjas, spaustuvininkas.

2001 07 26 Klaipėdoje pradėjo veikti **Prano Domšaičio paveikslų galerija ir kultūros centras**. Dailininkas gimė 1880 09 15 Kropynose (Karaliaučiaus aps.), mirė 1965 11 14 Keiptaune (PAR).

2006 07 27 buvo minimas **Butingės** jaunimo stovyklos įsteigimo 25-metis. Pirmąją 1981 m. Kintuose suorganizavo diak. Reinholdas Moras, kitos – Butingėje.

1991 07 28 Kretingoje į kunigus diakonus iššventintas **Darius Petkūnas**, gimęs 1969 04 19 Klaipėdoje. 1994 05 28 Katyčiuose iššventintas kunigu. Kretingos, Priekulės ir Palangos kunigas, KU doc., religinės spaudos darbuotojas, pirmasis Lietuvoje po Antrojo pasaulinio karo teologijos daktaras (2004 05 28, Helsinkio universitete).

Parengė Algirdas ŽEMAITAITIS, Vilnius

Birželio politinis sukilimas už Nepriklausomą Lietuvą: prieš bėgantį ir ateinantį okupantus

Akad. Antanas TYLA, Vilnius

Atkelta iš 1 p.

genocido ir rezistencijos tyrimo centro išleistoje kolektyvinėje (A. Anušausko, Arūno Bubnio, Algirdo Jokubčionio, Vytauto Tininio ir Liudo Truskos) monografijoje „Lietuva 1940–1990: Okupuotos Lietuvos istorija“ (2005, 2007). Leidinyje pripažįstama, kad Sukilimas išplito visoje Lietuvoje, kad jis prasidėjo per radiją išgirdus Himną ir pranešimą apie Lietuvos laikinosios vyriausybės sudarymą.

Šiame pranešime noriu atsakyti į 3 klausimus:

1. Kam Lietuvos politinio sukilimo reikėjo?
2. Ar reikėjo tokio sukilimo Vokietijos vadovybei?
3. Kiek sovietinių okupantų represijos pakenkė sukilimo organizavimui?

Sukilimo idėjos atsiradimas

Be abejo, gali kilti klausimas, iš kur atsirado sukilimo idėja. Juk Nepriklausomybę Lietuvos kariuomenė apgynė frontuose, o ne sukilimais. 1940 m. viską lėmė susiklosčiusios politinės aplinkybės ir valstybinė savimonė. Lietuvos sovietinė okupacija 1940 m. birželio 15 d., pirmiausia, buvo brutalus atėmimas iš jos piliečių valstybinio gyvenimo teisės, o kartu jų kovų už nepriklausomą valstybę, jai duotas priesaikos išniekinimas, pažeminimas. Reguliarūs Lietuvos kariuomenės kariai, karininkai, atsarginiai, šauliai, policija, visuomeninių organizacijų nariai 1918–1940 m. davę priesaiką ginti ar rūpintis Lietuvos valstybe, negalėjo įvykdyti savo priesaikos ir buvo kaip Lietuvos piliečiai moraliskai pažeminti, bet nepalaužti.

Organiškai brenė Lietuvos pilietinis pasipriešinimas okupaciniam režimui ir Lietuvos išsilaisvinimo kelių paieškos. Per trumpą laiką susiformavo trys pasipriešinimo ir išsivadavimo kryptys.

1. Lietuvos diplomatų pastangos tarptautinės teisės keliu atkurti Lietuvos nepriklausomybę.
2. Pogrindinė veikla priešinant kasdieni okupacinio režimo raiškiai ir ideologijai, diskredituojant režimą, stabdant nesąmoningų ir nesiorientuojančių piliečių kolaboravimą.
3. Pogrindinė veikla laukiant ir ruošiantis atkurti suverenitetą ginkluoto sukilimo keliu karo tarp Vokietijos ir SSRS atveju.

Antisovietinei rezistencijai reikšminga buvo tai, kad Lietuvos valstybės politikai, tarnautojai, karininkai ir rezistentai, gelbėdamiesi nuo sovietinių represijų, galėjo rasti prieglaudą kaimyninėje Vokietijoje. Ten 1941 m. pavasarį buvo apie tūkstantį politinių pabėgėlių iš Lietuvos. Juos telkė buvęs Lietuvos Respublikos pasiuntinys Berlyne pulk. Kazys Škirpa. Jis pirmomis sovietinės okupacijos dienomis iš Vokietijos užsienio reikalų ministerijos tarnautojų sužinojo, kad Vokietijos puolimas prieš Sovietų Sąjungą politiškai nuspręstas, tik dar neturintis konkrečių datos.

Turint tokią informaciją apie Rytų Europoje esančią geopolitinę įtampą, subrendo idėja, kaip Lietuvai pasiekti savo politinį tikslą. K. Škirpa praėjus 10 dienų nuo sovietinės okupacijos pradžios, trumpam atvyko į Kauną. Pasikalbėjęs su Lietuvos politikais, karininkais ir šiaip valstybės reikalais susirūpinusiais lietuviais, įsitikino, kad išsivadavimo iš Sovietų Sąjungos galimybė visi matė tik Vokietijai pasukus karo mašiną į Rytus¹. Visi karininkai ir civiliai, su kuriais Škirpai teko Kaune bendrauti, buvo įsitikinę „jog gali tekti vėl tvertis ginklo, panašiai kaip 1918–1919 metais, ir kad rusų–vokiečių konfliktas galėtų sudaryti tam tinkamą progą“².

Škirpa prisipažįsta, jog visi prašė, kad jis imtųsi iniciatyvos ir nustatytų veikimo gaires. Diplomatas patarė karininkams ir šaulių atstovams paslėpti ginklų ir šaudmenų, kol dar ginklų sandėlių apsauga tebėra lietuvių rankose, o jaunuomenės atstovus kvietė nutiesti su juo slaptą ryšį per „žaliąją sieną“³. Taip pat patarė „patylomis sudaryti slaptą būsimos pogrindžio organizacijos karkasą planingam pasiruošimui ginkluotai kovai, kada tam susidarys palankios aplinkybės“⁴.

Tuo metu iš tikrųjų stiprėjo abiejų Molotovo-Ribentropo pakto signatarų santykių karinė atomazga. 1940 m. liepos 21 d., kai Kaune vadinamajame „Liaudies seime“ sovietiniai okupantai su kolaborantais priiminėjo Lietuvos valstybės sunaikinimo ir sovietinio aneksavimo nutarimus, Vokietijos karinė vadovybė Hitlerio įsakymu pradėjo ruošti Barbarosos planą. Tų metų gruodžio 19 d. jis buvo paruoštas ir jį pasirašė Hitleris⁵. Šiame kontekste rengimasis sukilimui darėsi vis aktualesnis.

1940 m. rudenį, lapkričio 17 d., Berlyne 28 iš Lietuvos lietuviai pasitraukė, K. Škirpos iniciatyva, įsteigė Lietuvių Aktyvistų Frontą, kuris ėmė ruošti sukilimui ir Lietuvos valstybės atkūrimui.

Šiandien, kai viską žinome apie tarptautinių įvykių raidą ir geopolitinę jėgų išsidėstymo kaitą, galima sakyti, kad tai buvo įsivaizduojama situacija paremtas, bet maža vilties teikiantis siekimas. Tačiau tuomet kitokio kiek realesnio mėginimų kelio atkurti suverenią valstybę ir nebuvo.

Alternatyvos Sukilimui konstravimas

Alternatyva sukilimui buvo konstruojama. Nemažai Vakarų valstybių ir Turkija nepripažino Baltijos šalių aneksavimo, išsaugojo diplomatinės atstovybes. Vakaruose likę Lietuvos diplomatai paskelbė viešus protestus dėl sovietinės okupacijos ir aneksijos. Škirpa bene pirmasis pasakė, kad tai okupacija. 1940 08 09–11 Berne Lietuvos pasiuntinybėje įvyko kelių Lietuvos pasiuntinių pasitarimas dėl tolesnės diplomatinės veiklos. Jie nutarė sudaryti Lietuvos Tautinį komitetą atstovauti Lietuvai. Turėdami žinių, kad Vokietija toleruoja nepriklausomą Lietuvos sąvoką, nutarė remtis Vokietija, bet iki galo ja nepasitikėti ir išsireikalauti, kad oficialiai būtų pripažinta Lietuvos nepriklausomybė.

1940 09 19–25 Lietuvos pasiuntinių konferencija Romoje nutarė, kad Lietuvos aneksavimas tarptautinės teisės požiūriu neturi jokios galios, sudarė Ernesto Galvanausko vadovaujamą Lietuvos Tautinį Komitetą – egzilinės vyriausybės prototipą – Lietuvai atstovauti ir siekti jos Nepriklausomybės atkūrimo. Kartu konferencijos dalyviai pažymėjo, kad Lietuvos suverenumą bus galima atkurti tik po karo Taikos konferencijos sprendimu. Be to, nutarta pasinaudoti ir karo metu atsiradusiomis kitomis galimybėmis atkurti suverenitetą.

Tai leido K. Škirpai legitimistiškai ieškoti kitų išsilaisvinimo kelių, nes Lietuvos Tautinis Komitetas savo veiklos neišplėtojo ir karo pradžioje savo funkcijas perdavė ministrui pirmininkui K. Škirpai.

Rengimasis sukilimui

Tuo tarpu Berlyne įsteigtas LAF ėmėsi mobilizacinės veiklos ruošti sukilimą ir atkurti valstybę. Tuo tikslu buvo sudaryta 20 komisijų, rengusių atkūrimo projektus. Išsiplėtojo ryšiai su Lietuva. Vilniuje ir Kaune buvo įsteigti LAF štabai rengti sukilimą. Centrinės funkcijas turėjo Vilniaus štabas. Jis turėjo paskelbti sukilimą ir Valstybės atkūrimo deklaraciją. Štabą sudarė karininkai, su štabo viršininku mjr. Vytautu Bulvičiumi priešaky, (kpt. Juozas Kilius, kpt. Juozas Sadzevičius, kpt. Jonas Vabalas, karo lakūnas Leonas Žemkalnis) ir teisininkai, mokytojai, tarnautojai (Vladas Nasevičius, Antanas Skripkauskas, Mykolas Naujokaitis, Stasys Mockaitis ir kt.)

Kaune štabą sudarė Studentų korporacijų koalicija su jos pirmininku Pilypu Naručiu priešakyje. (Be to, nariai buvo Leonas Prapuolenis, Adolfas Damušis, Juozas Vėbra ir kt.) Čia vyravo jauni dėstytojai ir studentai, tarp kurių buvo nemažai iš okupantų likviduotos Lietuvos kariuomenės atleisti ar pasitraukusių karininkų, inteligentų.

1941 kovo 16 d. – birželio 21 d. NKGB sukėrė ir sulikvidavo LAF Vilniaus štabą. Buvo suimta 18 jo narių ir ryšininkų. Birželio 24 d. paryčiais jie traukiniu buvo išvežti į Rusiją, į Gorkio kalėjimą. Ten lapkričio 28 d. Maskvos

apygardos karo tribunolas 8 nuteisė sušaudyti, o likusius ilgalaikiam kalinimui konclageriuose ir kalėjimuose.

Po Vilniaus štabo vadovybės suėmimo jam priklausančios funkcijos buvo perduotos Kaunui, kuris dėl to ir tapo sukilimo centru. Kauno sukilėliai padarė viską, ką privalejo padaryti.

Dar balandžio mėn. Vilniaus ir Kauno LAF štabų atstovai, iš anksto gavę K. Škirpos sutikimą būti ministru pirmininku, sudarė LLV.

Sukilimo vykdymas

Prasidėjus karui tą pačią dieną Kaune sukilėliai užėmė Centrinį pašta, Telefono ir telegrafo pastatą, nutraukė sovietinės kariuomenės antžeminius ryšius, prieš tai paskelbė, kad vokiečių desantas jau Kaune. Tai sukėlė paniką. Labai svarbu, kad tą dieną sukilėliai užėmė Radiofoną ir Radijo stotį, Prezidentūrą, policijos-milicijos nuovadas, stengėsi apsaugoti tiltus nuo susprogdinimo.

Tos dienos vakare iš Kauno pradėjo bėgti okupantų marionetinė valdžia, enkavėdistai. Jie sunkvežimiais išsivežė dalį politinių kalinių, kuriuos paskui pakeliui Minske, Červenėje ir kitur sušaudė. Sukilėliai susikovė su sovietine kariuomene ir neleido jos daliniams persikelti per Nemuną ir veržtis į miestą.

Birželio 23 d. 9 val. 28 min. prabilo nuo vakaro tylėjęs, jau sukilėlių rankose atsidūręs, Kauno radijas: buvo paskelbta Lietuvos Nepriklausomybės deklaracija. Cituoju išrašą:

„Dėmesio! Dėmesio! Kalba Kaunas. Laisva ir Nepriklausoma Lietuva.“

„Susidariusi Laikinoji vėl naujai atgimtančios Lietuvos Vyriausybė šiuo skelbia atstatanti Laisvą ir Nepriklausomą Lietuvos Valstybę.“

Prieš viso pasaulio tyrąją sąžinę jaunoji Lietuvos valstybė entuziastingai pasizada prisidėti prie Europos organizavimo naujais pagrindais.

Žiauraus bolševizmo teroro iškankinta Lietuvių Tauta ryžtasi kurti savo ateitį tautinės vienybės ir socialinio teisingumo pagrindais.“⁶

Po to paskelbta LLV sudėtis. Giedamas himnas „Lietuviais esame mes gimę“ ir K. Petrausko atliekama liaudies daina „Saulėle raudona“, kaip sutartinis ženklas pradėti sukilimą. Skelbiamas LAF atsisaukimas į Tautą.

Tos pačios dienos (birželio 23 d.) vakare Vilniuje sukilimą pradėjo doc. Stasio Žakevičiaus vadovaujami sukilėliai. Prasidėjo istaigų, Radijo stoties, milicijos nuovadų užėmimas, nedidelių sovietinių grupių nuginklavimas, sukilėlių aprūpinimas ginklais. Pilies bokšte buvo iškelta trispalvė. Kitą dieną į Vilnių įžygiavo vokiečių tankai. Tačiau, kaip ir Kaune, Vilniaus sukilėliams nepavyko sutrukdyti čekistams traukiniu išvežti iš Vilniaus kalėjimo suimtujų LAF Vilniaus štabo narių.

Birželio 26 d. vokiečių kariuomenė užėmė visą Lietuvą. Birželio 28 d. sukilimas buvo baigtas, vadovavimą perėmė LLV. Okupacinis sovietinis režimas buvo panaikintas per vieną savaitę ir atkurta iki sovietinės okupacijos buvusi administracija. Programiniai politiniai uždaviniai buvo įvykdyti. Nacių įsakymu sukilėliai buvo nuginkluoti. Sukilimo metu žuvo apie 600 sukilėlių, daugiausia Kaune ir Vilniuje. Alytuje vokiečiai sušaudė 42 sukilėlius, paskui tai vertino kaip skaudžią klaidą. Sukilimo metu buvo išaiškinti sovietinio teroro karo pradžioje padaryti nusikaltimai Rainiuose, Pravieniškėse, Panevėžyje, Juodupėje ir kt.

Prie politinių sukilėlių prisijungė nieko su juo bendro neturinčių asmenų, todėl sukilimo metu nepavyko apsaugoti visuomenės nuo kerštavimo ir nacių rasistinės politikos akcijų.

Ar reikėjo Vokietijai Lietuvos politinio sukilimo?

Paradoksali, tačiau nacių Vokietija, Lietuvai pasmerkusiai Sovietų Sąjungos okupacijai, pati tapo prieglauda visiems nuo sovietinio teroro per žaliąją sieną pasitraukusiems aneksuotos Lietuvos gyventojams: Lietuvos aukščiausiai valdžiai, vyriausybės nariams, valstybės tarnautojams, karininkams, policininkams, partijų veikėjams, inteligentams.

Kaip minėjau, 1941 m. pavasarį Vokietijoje jų buvo apie tūkstantį. Vokietija jų neperdavinėjo sovietiniam režimui ir tokiu būdu išgelbėjo nuo čekistinio teroro – Rainių kankinių, Panevėžyje, Juodupėje, Pravieniškėse, Červenėje, Gorkyje, Rešiotuose ir kt. sušaudytojų kalinių ir tremtinių likimo. Deja, iki šiol oficialiai Lietuva už tai nepadėjo vokiečių tautai. Tautai, ne naciams. Naudodamasis proga aš asmeniškai, kaip Lietuvos pilietis, padėkų šiandien išreiškiu šioje auditorijoje.

Tuomet buvo tikimasi, kad Vokietija ne tik išvys sovietinius teroristus, bet ir bus tolerantiška lietuvių politiniams siekiams. Už tai vokiečių kariuomenė buvo sutikta su gėlėmis ir vaišėmis.

Tačiau iš tikrųjų Lietuvos nepriklausomybė netilpo į nacių strateginius politinius ir rasinius planus. Hitleris 1940 07 16 Reicho vadovybės pasitarime pareiškė, „kad visas Pabaltijys turi tapti imperijos dalimi“⁷.

Vokietijos valstybės pareigūnams buvo uždrausta duoti bet kokius pažadus apie Baltijos valstybių valstybinį-teisinį statusą po vokiečių užėmimo⁸.

Nacių paruoštoje rasistinės politikos tautų skalėje Baltijos šalis buvo numatyta germanizuoti ir iškelti į Rusijos žemes. 1941 m. balandžio 20 d. A. Rozenbergas buvo paskirtas sudaryti instituciją Rytų žemėms tvarkyti. Taip atsirado Rytų ministerija.

Rytų ministerija, buvusis Heinricho Himmlerio globoje, pats Himmleris, Rozenbergas, Hansas Heinrichas Lohse buvo vieningos nuomonės, „kad reikia panaikinti Baltijos valstybių nepriklausomybę“⁹. Karo išvakarėse, 1941 06 20, Rozenbergas kalbėjo apie Pabaltijo Reichskomisariatą, su Lietuvos, Latvijos, Estijos ir kitais generaliniais komisariatais.

Šitas Rozenbergo projektas trukdė K. Škirpos strateginiams Lietuvos atkūrimo planams. Todėl K. Škirpa negalėjo pakesti nei paties Rozenbergo, nei jo braižomų komisariaus-tų teritorijų projekto. Savo atsiminimuose jis Rozenbergo veiklą vadina imperializmu, o ji patį sarkastiškai – pakaruokliu (Niurnbergo tarptautinio karo tribunolo sprendimu jis buvo pakartas).

Esant tokiai nacių nuostatai LAF rengiamas sukilimas atkurti Lietuvos nepriklausomybę nuo pat pradžių šią veiklą stebėjusiam Gestapui tapo „nebesuvirškinama piliule.“¹⁰ Gestapininkas E. Galvanauskui aiškino, kad „LAF reikalavimas Lietuvai nepriklausomybės esąs nerealaus dalykas ir iliuzija“¹¹.

K. Škirpa rašo, kad artėjant karui su SSRS Berlyne jautėsi stiprėjantis nebesiskaitymas su jam vokiečių paliktu diplomatinio statusu, nes keitėsi Reicho „politikos nusistatymas Lietuvos ateities klausimu, <...> didėjo nacių apėtitas paversti mūsų kraštą vokiečių ekspansijos plotu, nebesiskaitant su jokiais teisės principais ir ankstyvesniais Vokietijos Reicho išpareigojimais Lietuvos atžvilgiu.“¹²

Tad sukilimo organizatoriams teliko tik vienas drąsus kelias, – nepriklausomybę ir Laikinąją vyriausybę paskelbti sovietinius okupantus išvijus iki vokiečių kariuomenės įžengimo į Kauną ir Vilnių. Tai ir buvo įvykdyta. Naciai su tuo nesutiko.

Vokietijos Sausumos pajėgų Vyriausioji vadovybė birželio 26 d. direktyva per Lietuvą žygiuojančią kariuomenę instruktavo: „Naujoji Lietuvos Vyriausybė nepripažįstama. Turi būti vengiama bet kokių aktų, kurie galėtų būti suprasti kaip oficialus jos pripažinimas arba reikštų politinį susirišimą.“¹³

Tai turbūt geriausiai reflektuoja nacių požiūrį į politinio lietuvių sukilimo rezultatus. O priešiškus sukilėliams atspindi kitas tos direktyvos nurodymas: „Bendra kova su lietuvių daliniais draudžiama... Smulkesni [daliniai] turi būti geruoju nuginkluojami ir sutelkiami į lagerius...“¹⁴

Nuo pat karo pradžios nacių Vokietija, vydama iš Lietuvos sovietinius okupantus ir išlaisvindama nuo sovietinio teroro, atėjo kaip užkariautoja, pasiryžusi tolimam Rytų žygiui prieš komunizmą, nesirengdama paremti Birželio sukilimo deklaruotą Lietuvos nepriklausomybę. Kova prieš bolševizmą sutapo su

Rygos lietuvių vidurinė mokykla

Valentas ŠIAUDINIS, Vilnius

Mokyklos direktorė Bronislava Aldona Treija Žimos sode

Kalba mokyklos direktorė Bronislava Aldona Treija 12 klasės mokinė Raminta Žemaitaitė

1991 m. rugsėjo 1 d. Rygos 85-oje vidurinėje mokykloje atidaryta 1-oji klasė (9 mokiniai) lietuvių dėstomąja kalba. Lietuvių kalbos mokė mokytoja Kaulakytė, visų kitų dalykų – mokytoja Murauskaitė. Net 60 kitų klasių mokinių lankė lietuvių kalbos fakultatyvą. Visam šiam kompleksui vadovavo Bronislava Aldona Treija, atsisakiusi direktorės pareigų 85-oje vidurinėje mokykloje. Dėl jos pastangų ir sugebėjimo lietuviškos klasės gavo „savas“ patalpas su atskiru įėjimu.

1991 m. rudenį Latvijos Švietimo ir mokslo ministerija patvirtino lietuviškų klasių planus ir programas.

1992 m. rugsėjo 1 d. į pirmą klasę susirinko 13 mokinių. Abiejose lietuviškose klasėse mokėsi 22 mokiniai.

1993 m. rugsėjo 1 d. į pirmą klasę atėjo 12 mokinių. Keli ir į aukštesnes klases. Susidarė 38 mokinių kolektyvas. Atvyko trečioji mokytoja – Audra Ragauskaitė.

1994 m. rugsėjo 1 d. į pirmą klasę priimta 13 mokinių. Tad keturklasėje pradinėje mokykloje jau mokėsi 51 mokinys. Mokykla tapo savarankiška lietuviška pradine mokykla. Išvykus mokytojoms Kaulakytei ir Murauskaitėi, atvyko net trys naujos mokytojos: Reda Adomonytė, Daiva Mickutė ir Jolanta Naglė.

1995 m. liepos 4 d. Rygos miesto Dūma lietuviškai pradinei mokyklai suteikė pagrindinės mokyklos statusą. Rugsėjo 1 d. atidaryta 5-oji klasė. Mokyklos direktore paskirta Bronislava Aldona Treija, baigusi Vilniaus pedagoginiame institute lietuvių kalbą ir literatūrą. Ištekėjusi už latvio, išvyko gyventi į Rygą, išmoko latvių kalbą. Mokytojavo Rygos mokyklose, netgi vadovavo latvių–rusų 85-jai vidurinei mokyklai. Jai vadovaujant, ši vidurinė mokykla pertvarkyta į vidurinę mokyklą latvių dėstomąja kalba.

Nuo 1996 m. rugsėjo 1 d. mokykloje mokėsi 64 mokiniai, o nuo 1999 m. rugsėjo 1 d. – 105 mokiniai, tarp jų 10 devintokų (baigiamoji klasė). Tai pirmoji devintokų laida.

2000 m. gegužės 30 d. Rygos miesto Dūma lietuvių pagrindinei mokyklai suteikė vidurinės mokyklos statusą, nuo 2000 m. rugsėjo 1 d. mokykla pavadinta Rygos lietuvių vidurinė mokykla. 2000–2001 mokslo metais. joje mokėsi: 1-oje klasėje – 12 mokinių, 2-oje – 9, 3-oje – 10, 4-oje – 14, 5-oje – 16, 6-oje – 14, 7-oje – 13, 8-oje – 13, 9-oje – 12, 10-oje – 10 mokinių. Iš viso mokykloje – 123 mokiniai (93 lietuviai, 13 latvių, 13 rusų, 2 ukrainiečiai ir 2 lenkai). Dirbo 20 mokytojų, tarp jų 6 iš Lietuvos. 2003 m. pavasarį Rygos lietuvių vidurinė mokykla išleido pirmąją abiturientų laidą.

2001 m. rugsėjo 1 d. mokykla persikėlė į naujai suremontuotas buvusio vaikų darželio patalpas (jas gavo dar 2000 m. pradžioje, bet remontas dėl įvairių priežasčių užsitęsė), esančias Prūšų g. 42^A, nuo miesto centro nutolusias per 9 km, bet dar ne priemiestyje.

Isikelti isikėlė, bet tuo statybos nesibaigė. Mokyklos direktorės Bronislavos Aldonos Treijos galvoje sukosi nauji planai. Norėjosi šalia mokyklos turėti bendrabutį. Bet kol ji pastatė, situacija pasikeitė. Dabartiniu metu mokiniai noriau kiekvieną dieną į mokyklą važinėja netgi iš kito miesto krašto ar net iš užmiestėjų. Bet pastatas pravertė. Jame įsikūrė Popamokinės veiklos centras, kuriame repetuoja įvairūs meno kolektyvai: Tautinių šokių būrelis (vadovė Salomėja Indane), Mokyklos choras (vadovė Kintija Paža.), Lietuvių dainų ir šokių ansamblis (vadovė Vanda Raziūnienė), Folkloro ansamblis (vadovė Ingūna

Graudinia), Folkloro kolektyvas „Bijūnas“ (vadovė Aldona Griebulė), Kapela „Jurginis“ (vadovas Jurgis Ukrainas) ir kiti kolektyvai. Šiame pastate glaudžiasi ir prailgintos dienos grupės.

Vėliau užsimota dar daugiau. Buvo pastatyta didžiulė sporto salė su dušo kambariais prie jos. Populiariausia sporto šaka mokykloje, kaip ir Lietuvoje – krepšinis. Net keli mokiniai žaidžia miesto komandoje.

Sumaniai į pastato kompleksą įkomponuotos įvairios paskirties erdvės:

a) žimos sodas, kuriame ant dailiai pagamintų stelažų išdėstytos gėlės įvairiausiame vazonuose. Mokiniai, grįždami iš atostogų užsienyje, parveža dovanų mokyklai įdomesnių gėlių, kuriomis papildo Žimos sodą. Jau tapo tradicija, kad abiturientai paskutinio skambučio metu dovanuoja mokyklai ne paveikslą ar ką nors kita, bet įdomesnių gėlių Žimos sodui;

b) mokyklos biblioteka ir skaitykla prie jos taip kruopščiai tvarkoma, kad net stebiesi;

c) konferencijų salė aprūpinta techninėmis priemonėmis. Apšviesta 6 nedideliais, bet salę puošiančiais šviestuvais, kurie maloniai nuteikia atėjusį;

d) Latvių ir lietuvių švietimo muziejus, kuriam vadovauja R. Žalnierius, kilęs iš Lietuvos, Joniškio rajono.

Be to, mokytojai naudojami ne tik mokytojų kambariu, bet ir atskirais kambariais, kuriuose gali pailsėti ir pasiruošti pamokoms.

Po vienu iš mokyklos korpusų, rūsyje, įrengtos rūbinės mokytojams ir mokiniams. Čia kiekvienas mokinys ir mokytojas turi užrakinamą atskirą spintelę, kurioje, atėjęs į mokyklą, pasikabina viršutinius drabužius, persiauna batus, palieka sportbačius ir t. t.

Puiki virtuvė, valgykla. Šalia jos didelis kambarys pobūviams.

Turi mokykla ir aktų salę, tik ne tokią ištaigingą, kaip jiems norėtųsi. Ji žema, per ilga (palyginti su pločiu), žema ir jos scena. Aktų salėje kabo lietuvių tautos atributai: Vinco Kudirkos portretas, Lietuvos himnas, Vytis. Lietuvos menininkai savo darbais pagražino mokyklos sienas. Vieno iš koridorių langus puošia vitražai lietuviška tematika. Mokykloje kabo Lietuvos Respublikos Prezidentės Dalios Grybauskaitės portretas, o greta jo – Lietuvos himnas.

Mokiniai nešioja uniformas, ant kurių dešinėje krūtinės pusėje išsiuvinėtos rašytinės raidės RVM (Rygos vidurinė mokykla). Kiekviena raidė – skirtinga spalva: geltona, žalia, raudona. Mokyklą yra aplankę daug žymių žmonių. Tarp jų ir Lietuvos Respublikos prezidentai: 1996 m. gegužės 7 d. – Algirdas Mykolas Brazauskas (kartu su tuometiniu Latvijos Respublikos Prezidentu Gunciu Ulmaniu). 2000 m. gruodžio 15 d. – Valdas Adamkus. 2010 m. rugsėjo 10 d. – Prezidentė Dalia Grybauskaitė.

Visi jie atvežė mokyklai dovanų, bendravo su mokytojais ir mokiniais. Su visais jais išamžino fotografijose. Vinjetės kabo mokyklos koridoriuje.

Mokykloje lankėsi ir J. E. titulinis Edgaras vyskupas Paulius Antanas Baltakis, tuo metu besirūpinantis pasaulio lietuvių sielovada, Lietuvos Ministrų Tarybos pirmininkai Algirdas Mykolas Brazauskas ir Andrius Kubilius, kiti žymūs žmonės.

Nuo pat pirmųjų mokyklos žingsnių jai vadovauja Bronislava Aldona Treija (Gedvilaitė).

Nuo 1994 m. mokykloje dirba Daiva Isakienė

Gėlynas, esantis prie popamokinės veiklos centro

(Mickutė), dabartiniu metu direktorės pavaduotoja ugdymo reikalams, ir Jolanta Naglė, o nuo 1996 m. – Vanda Raziūnienė (Kreišmontaitė).

Mokykloje dirba 8 mokytojai lietuviai, kilę iš Lietuvos. Vienos mokytojos savo antrąsias puses atsivežė iš Lietuvos, kitos jau Rygoje sukūrė mišrias šeimas.

2010–2011 m. mokykloje dirbo 40 mokytojų, buvo 20 klasių komplektų, mokėsi 339 mokiniai. Tarp jų 27 devintokai ir 13 abiturientų.

Apie trečdali mokytojų sudaro vaikai, kurių abu tėvai lietuviai, kitą trečdalį – kurių vienas iš tėvų lietuvis, o likusį trečdalį – kitų tautybių.

Mokykloje lietuvių kalbos mokoma nuo pirmosios klasės. Tačiau Lietuvos istorija, geografija, etnografija (kaip vienas dalykas) dėstoma tik vyresnėse klasėse.

Mokiniai, baigę mokyklą, studijuoja įvairiuose pasaulio universitetuose: Pekino, Tokijo, Londono ir, žinoma, Lietuvos bei Latvijos.

Pirmosios laidos auklėtinė, baigusi Pekino universitetą, dirbdama Rygoje, randa laiko ir norinčius moko kinų kalbos buvusioje savo mokykloje.

Šių metų kovo 25–27 d. Vilniuje vyko pirmoji Lietuvių gimtosios kalbos ir literatūros olimpiada Lietuvos ir užsienio lietuviškų mokyklų mokiniams. Joje dalyvavo 132 mokiniai iš Lietuvos ir 28 mokiniai iš lietuviškų mokyklų užsienyje. Per olimpiadą reikėjo parašyti rašinį, atlikti lietuvių kalbos testą. Kitą dieną – raiškiai perskaityti tekstą ir parodyti kalbėjimo igūdžius.

Užsienio lietuviškų mokyklų kategorijoje puikiai pasirodė ir buvo apdovanoti Rygos lietuvių vidurinės mokyklos mokiniai. Pirmojo laipsnio diplomais ir aukso medaliais buvo apdovanoti: 10 klasės mokinys Lukas Vasiliauskas (mokytoja Daiva Isakienė) ir 12 klasės mokinė Raminta Žemaitaitė (mokytoja Daiva Isakienė).

Trečiojo laipsnio diplomu ir bronzos medaliu apdovanota 9 klasės mokinė Jana Požėlaitė (mokytoja Jolanta Naglė).

Pagyrimo raštu už raiškų skaitymą apdova-

notas 11 klasės mokinys Lukas Auzinš (mokytoja Daiva Isakienė).

2011 m. gegužės 20 d. mokykloje vyko paskutinio skambučio šventė 9-os ir 12-os klasių mokiniams (kitų klasių mokiniams mokslo metų pabaiga – gegužės 27 d.). Abiturietai, vedami pirmokėlių, skambant varpeliui, atsisveikino su kabinetais, po to su mokykla – apėjo ją iš lauko pusės. Grįžę suėjo į aktų salę. Abiturientus pasveikino, palinkėjo sėkmės egzaminuose mokyklos direktorė Bronislava Aldona Treija ir abiturientų klasės auklėtoja. Jos buvo apdovanotos rožių puokštėmis. Po to abiturientai padėjo mokytojams, meninių kolektyvų vadovams, techninio personalo darbuotojams, kiekvieną jų individualiai pakvietė į sceną. Visiems jiems bendrai įteikė išpūdingą padėklą, kupiną įvairių vaisių, o mokyklai padovanavo didžiulę vazą su gėlėmis.

Po oficialiosios dalies pasirodė meno kolektyvai: šoko lietuvių liaudies šokį „Gaidys“, dainavo lietuvių liaudies ir kitas dainas.

Išėjus iš mokyklos į kiemą, maloniai nuteikia jos aplinka, ypač gėlynas.

Kitame kieme – lauko teniso aikštelė. Atskirame trikampyje žemės plotelyje įrengta žaidimų aikštelė pradinukams. Visa teritorija aptverta žaliai dažyta vielos tvora.

Visur, tiek mokyklos viduje, tiek jos aplinkoje, matyti švara ir tvarka. Ne veltui Lietuvos Respublikos Prezidentė, aplankiusi mokyklą, pasakė: „Jūs esate pavyzdys mūsų Lietuvos mokykloms.“

Visa tai, kas pasiekta mokykloje, yra mokyklos vadovų, mokytojų, mokinių ir techninio personalo nuosirdaus darbo vaisius, protingai ir atsakingai vadovaujant nenuilstančiai mokyklos direktorei Bronislavai Aldonai Treijai.

2008 m. rugsėjo 1 d. direktorė Lietuvos užsienio ministerijos buvo apdovanota „Lietuvos tūkstantmečio žvaigžde“.

„Jis buvo drąsus žmogus <...>“

Jurgio Matulaičio 140-osioms gimimo metinėms

Genovaitė GUSTAITĖ, Vilnius

Jurgis Matulaitis – klierikas

Taip Jurgis Matulaitį apibūdino popiežius Jonas Paulius II, 1987 m. skelbdamas jį palaimintuoju. Beveik po dviejų dešimtmečių (2005) išėjusioje labai išsamioje, puikioje T. Gurskio (Górski) monografijoje jis pristatomas, kaip „turtingos dvasios, tarptautinį pripažinimą pelnęs žmogus“, neišdildoma veiklos pėdsaką palikęs „Lenkijoje (pirmiausia!), Lietuvoje, Gudijoje, Latvijoje, taip pat Sankt Peterburge, Šveicarijos Fribūre, Romoje ir Jungtinėse Amerikos Valstijose.“

Tokią pripažinimą pelniusiai asmenybei, jos savybėms nušviesti labai pravartūs yra H. Pšezdzieckio (Przeździecki), kolegos nuo Varšuvos seminarijos laikų, atsiminimai. Juose apie naują, atsikėlusį iš Kielcų seminarijos, rašoma: „Nuo pirmos susitikimo valandos mes pasijutome pagauti didelės jo inteligencijos [!], nepaprastų gabumų ir dvasios kilnumo. Pastebėtina, jog Matulaičio pavardė buvo sulenkinta jau stojant į seminariją Kielcuose (irašytas kaip Matulewicz), tačiau tolesnės atsiminimų eilutės liudija, nepasikeitusi tautybės supratimą. H. Pšezdzieckis teigia: „Mes žinojome, kad jis yra lietuvis. Mes gerbėme jo jausmus, jis gerbė mūsų. Mes jame mylėjome Lietuvą, jis mums – Lenkiją.“ Dar kelios savybės priduriamos po bendrų studijų aukštosiose mokyklose (Peterburgo dvasinėje akademijoje, Fribūro universitete): „Tiek seminarijoje, tiek vėliau akademijoje jis pasižymėjo tolerancija ir meile. <...> Niekuomet ir niekur nemačiau jame iškylančio savojo „aš“ <...>“. Be to, egzaminų rezultatai, daktaratas, „<...> paragino [Fribūro] universiteto profesorius parašyti į Romą apie nepaprastą jaunojo daktaro gabumus“. (Inteligencija, jokios savimeilės, nepaprasti gabumai).

Šalia H. Pšezdzieckio vertinimo daug pasako paties J. Matulaičio požiūris į mokslinį darbą, į savo veiklą. Pasirodo, rašydamas magistro darbą („Apie karą“, vadovas buvo J. Mačiulis-Maironis), prašė Romos kurijos leidimo skaityti draudžiamus veikalus, o antrosios aukštosios mokyklos (Fribūre) pasirinkimą nulėmė prof. A. Veisas (Weiss), kurio dėstoma apologetika „nuo kitų didžiųjų pasaulio apologetų skiriasi savo visuomeniškumu“. (Čia studijuodamas susipažino su garsiaja Leono XIII enciklika „Rerum novarum“ (Permainų troškimas, 1891 m.), su jo šūkiu „Quitez la sacristie“ (Išeikite iš zakristijų), raginusių Bažnyčią atsibusti, kapstyti iš snaudulio). Yra žinoma, kad Kielcų kunigai grįžusiam iš Šveicarijos dėstyti „prikaištavo dėl per didelio liberalizmo <...>“.

Puikiai jausdamas labai sumenkusią Bažnyčios įtaką ypač po 1905 m. revoliucijos, J. Matulaitis rašė: „Mums, dvasininkams, reikia reformuotis, reikia imtis socialinio darbo <...>, siekti tobulumo, jei nenorime, kad pas mus atsitiktų tai, kas atsitiko Prancūzijoje.“ Būtent socialiniam darbui, apėmusiam darbininkiją, studentiją (jaunimą), reformų siekimui, visuomeninės sistemos taisymui ir buvo atiduotas laikas (1904–1907) Varšuvoje (į kurią pateko sustiprėjęs nuolat kankiniamis kaulų džioviam). Jis teigė: „Laikas ir aplinkybės skubina [!] mus imtis socialinio darbo. Tačiau čia neužtenka pačių geriausių norų: čia reikia mokėti dirbti.“ Mokėti... Būdamas tvirtas, gilus teologas, norėdamas susipažinti su kitaip mąstančiais, nevenge jų kvieisti į politinės ekonomijos kursus (įkurtus grafaitės C. Pliater-Zyberkaitės, bendramintės, supratusios Bažnyčios padėtį, reformų būtinumą, be to, ji savo įstaigoje gydytųjų).

Vienas iš tokių pranešėjų buvo garsus ekonomistas, sociologas ir antropologas L. Kšivickis (Krzywicki), visuomeninėmis pažiūromis – kairysis radikalas, o politinėmis – socialdemokratas, tos partijos narys. Jaunesnio amžininko E. Jaro (vėliau Varšuvos, Oksfordo universitetų profesoriaus) teigimu: J. Matulaitis „<...> pagyrė prelegento žinojimą ir objektyvumą. Dar daugiau, jis pasakė, kad daugelis prelegento teiginių sutinka su katalikiška etika.“ E. Jara toliau pripažįsta, kad „toks kun. Matulevičiaus požiūris anais [1905] metais buvo dar labai pažangus ir drąsus“. Požiūrio pažangumą, drąsumą kaip patvir-

tina kito klausytojo, grafo J. Ostrovskio (Ostrowski), nuomonė: per „Pliaterytės ir kun. Matulevičiaus sumanymą mes visi, Kšivickio vedami, strimagalviais riedame į hereziją ir amžinąją prapultį“.

Panašų į grafą neturko. Už savo platų požiūrį, pastangas atnaujinti Bažnyčią, buvo skundžiamas kurijai, Romai, juo susidomėjo Pijaus X sodalicija. Jos ikūrėjas prelatas Umberto Beninjis (Benigni) rašė, kad „kun. Matulevičius [grafaitės Pliaterytės ikvėpėjas] pavojingiausias modernistas pasaulyje“.

Įtarinėjamas, kaltinamas, skundžiamas J. Matulaitis, kaip pats rašo artimiausiam draugui P. Bučiui, pasiryžta nekreipti dėmesio, kas ką sako ar rašo, o dirbti vien Dievo garbei bei žmonių labui. (Tuomet pasirenka ir veiklos šūkį: „Vince malum in bono“ – Nugalėk blogi gerumu; to šūkio laikėsi ir vėliau, kai buvo paskirtas Vilniaus vyskupu.) Šią išimtiną savybę atsiminimuose yra pastebėjęs minėtas E. Jara: kun. Matulevičius siaurą obskurantų, sustingusių tradicijų šalininkų, apimtų pažangos baubo (kaip grafas Ostrovskis), išpuolių nepaisė – „nesikišti į ginčus buvo vienas iš ryškiausių jo bruožų“.

Paskutinis, tarsi vainikuojantis neilga Varšuvos laikotarpį, J. Matulaičio darbas – 1907 m. Lenkijos socialinių kursų organizavimas. (Jis tų kursų generalinis sekretorius, o patys kursai – pirmieji Lenkijos karalystėje; beje, pradžioje numatyti surengti Vilniuje 1906 m., bet, negavus valdžios leidimo, perkelti į Varšuvą.) Susidomėjimas kursais buvo didžiulis, jie sutraukė daugiau nei 700 dalyvių (Bažnyčios hierarchų, kunigų, mokytojų, visuomenės veikėjų, spaudos atstovų, vyrų ir moterų; kelios dešimtys kunigų atvyko ir iš Lietuvos). J. Matulaitis paskaitos tema pasirinko kartinį sociologijos mokslo akmenį – nuosavybės teisę.

Kaip ir ankstesnėje veikloje, savo pažiūromis bei sprendimais, „kartais besiskiriančiais nuo tų, kurie buvo laikomi nepaliečiama Bažnyčios tiesa bei tradicija“, jis nepabūgo „smogti į kapitalistinę išnaudojimą ir pagonišką „usus et abusus“ (naudojimą ir išnaudojimą). Viena iš pagrindinių minčių: „Duokit mums žmonių, sugebančių ir pasiryžusių dirbti socialinėje srityje, nes žmonės vertingesni už mūrus (namus), už pinigus.“

Peterburgo dvasinė akademija, juroje Jurgis Matulaitis studijavo 1895–1899 m. ir gavo Kunigystės šventimus

Sukėlusi daug ginčų, svarstymų paskaita buvo pripažinta kaip „veikiausiai geriausia iš visų, ypač varšuviečių skaitytų“. Suprasdamas temos svarbą, J. Matulaitis prie jos grįžo, į ją gilinosi ir ateityje. Antrą kartą (lotynų kalba) ją perskaitė dar tais pačiais 1907 m., užimdamas neseniai įkurtą ir jam pasiūlytą sociologijos katedrą – ne tik pirmąją Peterburgo dvasinėje akademijoje, bet ir vienintelę Rusijos imperijoje. Trečią kartą prie temos grįžo po poros metų (1909), kai Kaune buvo organizuoti vadinamieji sociališkieji kursai. (Kad jie J. Matulaitį, tuomet Akademijos profesorius, traukte traukė, matyti iš jo laiško A. Dambrauskui-Jakštui: „Aš neišpasakytai trokštu tų kursų; tiek metų nebuvęs Lietuvoje, tikiuosi atgaiviasį savo dvasią.“ (Traukė ne vien socialinis klausimas...))

Savo temą – „Bažnyčia ir nuosavybės“ – čia jis perskaitė lietuvių kalba; apskritai kursuose Bažnyčia pirmą kartą lietuviškai prabilo ne bažnyčioje ir pirmą kartą socialiniais klausimais. (Susidomėjimas, kaip ir Varšuvoje, didžiulis; dalyvių atsiminimuose minima, kad tarp klausytojų pasitaikė ir žydų. Turėjo suprasti lietuviškai?..)

Minėtos monografijos autorius, T. Gurskio, teigimu, J. Matulaitis Varšuvoje bei Peterburge „siekė pasivyti, kas buvo apleista religiniame ir visuomeniniame gyvenime, atnaujinti Bažnyčią. <...> Labiausiai nusipelnė kaip vakarų laimėjimų, ypač enciklikos „Rerum novarum“ populiarintojas“.

Nuotraukos iš: Tadeusz Górski „Palaimintasis Jurgis Matulaitis“, Kaunas: Marijonų talkininkų centro leidykla, 2009.

Tęsinys kitame numeryje

1941 m. Birželio sukilimo istorija

Birželio politinis sukilimas už Nepriklausomą Lietuvą: prieš bėgantį ir ateinantį okupantus

Akad. Antanas TYLA, Vilnius

Atkelta iš 3 p.

Lietuvos sukilėlių tikslais. Tačiau užkariauti ir kolonizuoti Rusiją jie nepretarė.

Sovietinių okupantų priemonės prieš sukilimo rengimą ir kerštas sukilėliams

Sukilimo svarbi, gal net svarbiausia jėga galėjo būti Lietuvos reguliari kariuomenė, kurią okupantai performavo į teritorinį korpusą ir 1940 09 04 d. įsakymu perdisklokavo toliau nuo Vokietijos sienos į Vilnių ir Vilniaus apylinkes. Korpusė sekimui buvo suformuotas NKVD ypatingasis skyrius. 1941 m. sausio pradžioje korpuso nepatikimųjų sąrašė buvo jau 2600 karininkų ir kareivių¹⁵. 1941 06 14–18 d. buvo suimti 236 karininkai. Birželio 7–9 d. suimti LAF Vilniaus štabui priklausę karininkai – maj. Bulvičius ir kt. Tai buvo didelis smūgis sukilimo organizavimui ir Lietuvos rezistencijai.

Čekistas Michailas Krysinas tvirtina, kad NKGB karo išvakarėse turėjo patikimos informacijos apie lietuvių pasipriešinimo ryšius su

Vokietijos kariuomenės vadovybe ir specialiosiomis tarnybomis. Jis tvirtina, kad iki 1941 m. gegužės mėn. NKGB Lietuvoje susekė 75 abvero ir SD grupes¹⁶. Tačiau, kaip pastebėjo Juozas Jankauskas, iki karo pradžios čekistai net nežinojo lietuvių Aktyvistų Fronto pavadinimo, vadindami sulaikytus jų štabo narius slaptos kontrevoliucinės karinės sukilėlių organizacijos, siekusios su Vokietijos pagalba nuversti tarybų valdžią Lietuvoje, dalyviais¹⁷.

Išvados

Birželio sukilimas buvo sunkus ir rizikingas Lietuvos piliečių mėginimas atkurti Lietuvos valstybę esant Lietuvoje dviem okupuojančioms valstybėms: paniškai bėgant sovietinės imperijos jėgoms ir pergalingai žygiuojant Vokietijos kariuomenėi. Tai nebuvo analogiška 1918–1919 m. padėtis, kaip kad išivaizdavo sukilimo rengėjai.

Sukilimas buvo politiškai ir organizaciniu požiūriu pribrendęs kaip lietuvių politinės valios pareiškimas ir politinio pasitikėjimo savo jėgomis aktas. Niekas negalėjo garantuoti, kaip pasiseks realizuoti savo politinius siekius, kiek

pareikalaus aukų pats sukilimas, kaip paklus Lietuvos visuomenė pagrindiniams sukilimo ir LLV siekiams ir interesams. Visa atsakomybė gulė ant LLV pečių. Ji tą atsakomybę prisiėmė, tačiau iš karto susidūrė su nacių iš principo priešiška Lietuvos suverenitetui nuostata. Reichas nepripažino Nepriklausomybės atkūrimo deklaracijos, neleido jos realizuoti.

Birželio 23 d. deklaracija pirmiausia buvo Lietuvos piliečių sukilimo prieš sovietinę okupaciją ir pasipriešinimo totalitariniam sovietiniam režimui aktas. Reokupacijos metais sukilėliai buvo baudžiami mirties bausme ir kalėjimu konclageriuose. Naciai taip pat vadovavosi žmonių naikinimo programa, vykdė rasistinę politiką. Visa tai įvertinusi LLV pasitraukė.

Birželio sukilimas ir Birželio deklaracija buvo lietuvių tautos ir Lietuvos piliečių valstybinės savimonės, sovietinio okupacinio režimo ir aneksijos bei nacių okupacijos atmetimo aktas, paneigiantis sovietinės propagandos skleidžiamus paistalus apie savanorišką nepriklausomybės atsisakymą ir išikūnijimą į sovietinę imperiją.

Sukilimo prieš sovietinius okupantus idėja išliko gyva sovietinės reokupacijos laikotarpiu.

Ją tęsė Lietuvos laisvės kovotojai partizanai, intelektualinės rezistencijos kovotojai, Lietuvos Laisvės Lyga, Lietuvos Sąjūdis, užbaigęs sukilimo idėjos įgyvendinimą Kovo 11-sios Nepriklausomybės atkūrimo aktu. Taip mes ir šiandien jaučiame Birželio sukilėlių būvimą kartu su mumis.

LITERATŪRA:

- 1 K. Škirpa. *Sukilimas*, p. 19–20.
- 2 Ten pat, 20.
- 3 Ten pat, 20.
- 4 Ten pat, 21.
- 5 Ten pat, 26.
- 6 P. Narutis, p. 339.
- 7 M. Krysin, 120.
- 8 Ten pat, 121.
- 9 K. Škirpa, 120.
- 10 Ten pat, 228.
- 11 Ten pat, 228.
- 12 Ten pat, 58.
- 13 Ten pat, 338.
- 14 Ten pat, 338.
- 15 *Lietuva 1940–1990: Okupuotos Lietuvos istorija*. Vilnius, 2007, p. 115–116.
- 16 Ten pat.
- 17 J. Jankauskas, p. 367–371.

LR Švietimo ir mokslo ministerijos regionų mokyklos

Mokslo metams pasibaigus...

Bezdonių vidurinės mokyklos direktorė Vida Dzenkauskienė

Atėjo ilgai laukta vasara. Mokyklose dauguma mokinių su džiaugsmu išėjo atostogauti, abiturientai intensyviai laikė baigiamuosius egzaminus ir dabar svajoja apie ateities planus. Kiekvienos mokyklos bendruomenė gyvena savo gyvenimą, kuriame vyksta įvairiausių dalykų. Apie juos papasakoti ir pasidalinti savo mintimis apie dar vienus pasibaigusius mokslo metus paprašė Bezdonių vidurinės mokyklos direktorės Vidos DZENKAUSKIENĖS.

Štai ir baigėsi dar vieni mokslo metai. Kai kam jie pirmi, o kai kam – jau paskutiniai...

Pradedant mokslo metus visi planuojame, kaip sieksime geresnių rezultatų, dalyvausime įvairiuose projektuose, konkursuose, kaip gerinsime neformaliojo ugdymo kokybę. Šiais metais to ir buvo siekiama, o svarbiausias tikslas – mokinių lankomumo ir mokymosi motyvacijos stiprinimas.

Praėjo metai. Dabar galime įvertinti, ar pavyko įgyvendinti išskeltus tikslus ir uždavinius.

Visa tai matyti peržiūrėjus mokinių mokymosi rezultatus, brandos egzaminų vertinimus. Džiugu, kad visi 11 ir 12 klasės mokiniai mokslo metus baigė teigiamais pažymiais. Yra mokinių, kurie mokosi gerai ir labai gerai. O šių metų liepos mėnesį išleisime dar vieną abiturientų laidą.

Į mūsų mokyklos 11 ir 12 klase daugiausia mokinių ateina baigę Bezdonių „Saulėtekio“ pagrindinės mokyklos 10-tą klase. Jie gerai kalba lietuviškai, nors daugelis yra iš įvairiakalbių šeimų. Kadangi dar mokau pradinėse klasių mokinius Bezdonių „Saulėtekio“ pagrindinėje mokykloje, tai galiu pasidžiaugti, kad iš darželio į pirmąją klase atėję vaikai iš kitakalbių šeimų, jau neblogai kalba lietuviškai. Nuo pirmų dienų jie puikiai jaučiasi mokykloje, noriai mokosi visų mokomųjų dalykų, dalyvauja įvairiuose konkursuose ir projektuose. Pirmos klasės mokinys, vadovaujamas mokytojos Vidos Dzenkauskienės, rajoniniame skaitovų konkurse „Gintarėlių tau nešu ant delno“ tapo laureatu. Du pirmos klasės mokiniai, vadovaujami tos pačios mokytojos, tarptautiniame matematikos konkurse „Kengūra 2011“ pateko į geriausių moksleivių dešimtuką rajone. Visi pradinukai kartu su mokytojais pastatė roko operą „Voro vestuvės“. Projektui vadovavo muzikos mokytoja Gintarė Masalskienė. Ši opera buvo parodyta ir Bezdonių bendruomenės nariams.

Siekiame, kad ne tik pradinėse klasių, bet ir vyresnieji mokiniai dalyvautų įvairiuose konkursuose, projektuose. Kartu su Bezdonių „Saulėtekio“ pagrindinės mokyklos bendruomenė surengėme rudens ir pavasario sporto šventes, kuriose dalyvavo ne tik abiejų mokyklų mokytojai ir mokiniai, bet ir jų tėveliai, buvę mokiniai. Šiais mokslo metais dar buvo organizuotos įvairios šventės ir minėjimai – „Knygnešio diena“, „Kaziuko mugė“ ir kitos tradicinės šventės. Tačiau kiekvienais metais šventės organizuojamos vis kitaip, netradiciškai. Kartu su Bezdonių parapijos kunigu Arūnu Mitkevičiumi, Bezdonių „Saulėtekio“ pagrindinės mokyklos direktoriumi

Akcija „Žalgiris 600“, kurios metu mokiniai sodino medelius

Algimantu Baranausku ir Bezdonių seniūnijos bendruomenės nariais organizavome rudens akciją – „Pasidalinkime gerumu“.

Abiejų mokyklų mokiniai dalyvavo Lietuvos mokinių parlamento rinkimuose, projekte „TAPK“. Kasmet dalyvauja ir bėgime, kuris skirtas Sausio 13-tajai. O šiais metais dar teko garbė dalyvauti akcijoje „Žalgiris 600“, kurios metu mokiniai sodino medelius.

Kaip ir kiekvienoje mokykloje, taip ir mūsų, aktualus patyčių klausimas, todėl esame aktyvūs įvairių akcijų, projektų ir mokymų dalyviai. Abiejų mokyklų vadovai ir mokytojai dalyvavo Specialiosios pedagogikos ir psichologijos centro organizuotame seminare „Krizių valdymas mokykloje“. Mūsų mokyklų mokiniai įsitraukė į socialinę akciją „Savaitė BE PATYČIŲ“. Šiais mokslo metais dalyvavome „Olveus“ konkurse ir jau nuo 2011 m. rugsėjo mėn. mokykloje bus

vykdoma Olveus patyčių ir smurto prevencijos programa.

Mūsų mokykla gyvena ne tik džiugiomis akimirkomis, bet ją stegia ir finansinės problemos. Mokyklai trūksta lėšų įsigyti naujų vadovėlių, mokymo priemonių, kelti mokytojų kvalifikaciją.

Tačiau mokykla gyvuoja, dirba. Artima praėjusių metų pasiekimus, trūkumus ir stengiamės numatyti gaires ateinantiems mokslo metams. O ateinančiais mokslo metais laukia tie patys darbai. Tęsimė pradėtus projektus, stengsimės dalyvauti įvairiuose konkursuose.

Tad puikios vasaros visiems ir gerų atostogų!

Parengė Jurgita BRASIŪNAITĖ
Nuotraukos iš Bezdonių vidurinės mokyklos archyvo

Lietuvos istorija

Lietuvos trispalvė Gedimino pilies bokšte – 70 metų!

Jonas ČESNAVIČIUS, Vilnius

Vėliava – oficialusis valstybės simbolis. Jis įteisintas Lietuvos Konstitucijoje 15 straipsniu, kaip ir Lietuvos valstybinis herbas ir himnas. Lietuvos Respublikoje Sausio 1-oji įteisinta kaip Vėliavos diena ir įstatymu įtraukta į šventinių dienų sąrašą. Tą dieną 1919 m. Lietuvos savanoriai Gedimino bokšte iškilmingai išklė Lietuvos trispalvę ir sugiedojo Vinco Kudirkos *Tautiška giesmę* (himną).

Mūsų valstybės gyvavimą ne visuomet lydėjo sėkmė. Kartais valstybės ir tautos likimą nulemdavo vienalvis ar dvigalvis erelis. Kentėjome tarp pjautuvo ir kūjo. Tad kiekvienas privalome žinoti, kad valstybės kaip ir žmogaus gyvenime vyksta amžina kova už būvį. Tik po šimtmečius trukusios nelaisvės XX a. pradžioje išsikovojo nepriklausomybę, kuri po dviejų dešimtmečių vėl buvo likviduota pirmosios bolševikų okupacijos. Toliau buvo vokiškojo nacional-socializmo ir pusę amžiaus užtrukusi antroji bolševikų („internacionalinio“ socializmo) okupacija. Buvome netekę Želigovskio užgrobto Vilnijos, Klaipėdos krašto. Asimiliuoti didžiuliai Pietryčių lietuvių etniniai plotai. Iš paskutiniųjų ilgiausiai užtruko antroji sovietinė okupacija. Keičiantis santvarkai, daugelis gyventojų buvo priversti palikti savo gimtąsias vietas ir sprukti, kur akys veda. Kitus, nespėjusius pasitraukti, išgabeno į Sibirą kaip europiečius bei vergoviniam darbui.

Visais laikotarpiais nenutrūko išsivadavimo kova, kuri reiškėsi įvairiomis formomis. Bolševikmečiu buvo partizaninis karas. Jį nuslopinus, pasipriešinimas okupantui nenutrūko. Pasaulio visuomenę pasiekdavo žinios apie brutalią, nusikalstamą SSKP politiką okupuotose Baltijos valstybėse.

Valdiškose institucijose, dažniausia kultūros plotmėje, patriotiškai nusiteikusi inteligentija dirbo humanitarinėje srityje. Buvo siekiama imperinį mąstymą keisti demokratėjimo linkme. Tautiškai nusiteikusi inteligentija vis giliau skverbėsi isto-

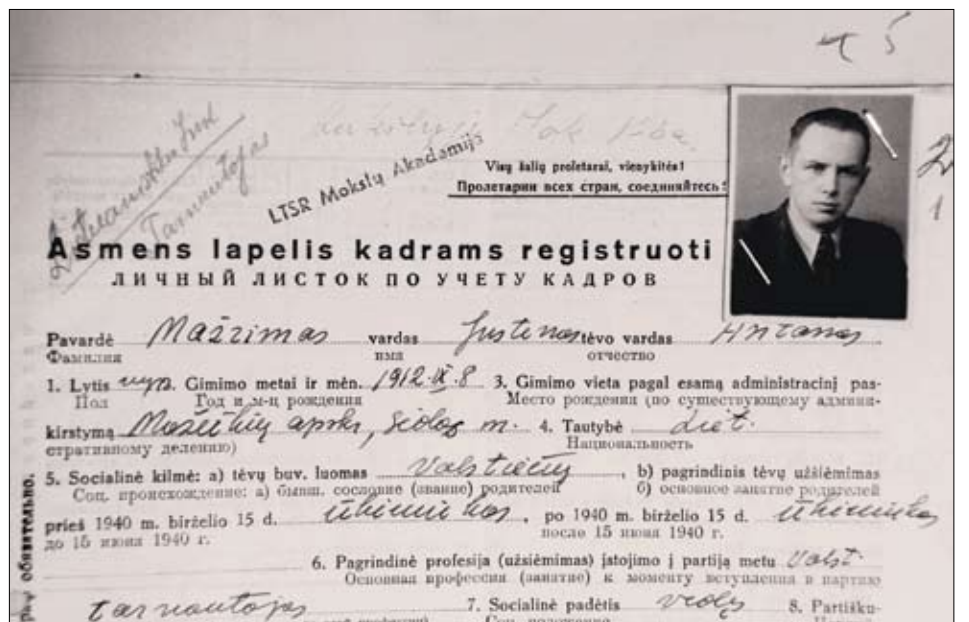

Justinas Mažrimas

rijos, kalbotyros, etninės kultūros studijas. Dėl savo teisių kovoję tikintieji ir katalikų bažnyčia. Tobulėjant informacijos priemonėms, sovietinės visuomenės sąmonė vis labiau veikė informacija apie vakarietišką gyvenimo būdą, socialiniai ir ekonominiai pasiekimai „pūvančiame kapitalizme“. Eiliniams gyventojams – „proletariatui“ (!) – kėlė pasipiktinimą „darbo žmonių tarnų“ (valdančiųjų) privilegijos.

Komunistų partijai kuriant komunistinę visuomenę, jos ištikimiausiu pagalbininku tebebuvo KGB, milicija, sovietiniai teismai, psichiatrinės ligoninės, Gulagas. Tai nesiderino su SSKP „šviesaus komunistinio rytojaus“ pažadais.

Uždarą, savyje užsisklendusią bolševikinę imperiją kompromitavo visiškai atsilikimas tenkinant gyventojų poreikius buitės reikmėms. Kiekvienas „socialistinio lagerio“

Justino Mažrimo asmens lapelis kadrams registruoti

gyventojas („proletaras“) žinojo, kad už viešai pareikštą politinę nuomonę, nesiderinančią su „komunistų partijos generaline linija“ teks nukentėti. Tam įmonėse ir įstaigose politinei kontrolei tarnavo *I skyriai, kadru skyriai*. Darbo, mokslo, studentų organizacijose žmonės sekė užverbuoti informatoriai, „bildukai“. Buvo tikrinamas susirašinėjimas, viešbučiuose įrengta pasiklausymo aparatūra. Saugumas turėjo spausdinimo mašinelių raidžių atspaudus.

Tačiau ir tokiomis aplinkybėmis buvo kuriama „Lietuvos Katalikų Bažnyčios kronika“, platinama uždrausta literatūra, spausdinami pogrindžio leidiniai. Per sporto varžybas patriotiškai nusiteikęs jaunimas sukeldavo riaušes, susidūrimus su milicija. Su šūkiu *Laisvė Lietuvai!* plačiausiai nuskambėjo Romo Kalantos susideginimas Kaune (1972).

Iš pusę amžiaus užtrukusios okupacijos į užsienį pavyko pasprukti tik 24 asmenims.(1)

Patriotiškai nusiteikęs jaunimas, rizikuodamas savo laisve ir gyvybe, pavergėjams duodavo suprasti, jog laisvės ir nepriklausomybės idealai nenuslopinti. Tai vienur, tai kitur apie tai buvo primenama iškeliant Lietuvos trispalvę.

LITERATŪRA:

1. Trėmimai, ne bolševizmo išradimas. Tai sena Rusijos imperializmo politikos priemonė.

Į Sibirą trėmė carai ir carės. Vietiniai Sibiro gyventojai azijatai menkai skyrė priklausomybę tautybei. Jie gyventojus daugiau vertino rasiniu požymiu. Tai tenkino Rusijos Sibiro kolonizavimo politiką.

Tęsinys kitame numeryje

Šaulių sąjungos istorija

„Geležinio Vilko“ kovotojams atminti

Gintaras LUČINSKAS, Alytus

Antisovietinės „Geležinio Vilko“ organizacijos (1940–1941) narė Zuzana Valūnienė (Kukalytė) 2010 05 13. Gintaro Lučinsko nuotr.

Zuzana Kukalytė (dešinėje). Simnas. 1937 m.

I

Lietuviai nuo seno sakydavo: „Nuo bado, maro, ugnies ir karo gelbėk mus, Viešpatie!“ Tačiau, kai Sovietų Sąjunga 1940 m. birželio 15 d. okupavo Lietuvą, jie pradėjo laukti karo. Atrodė, tik karas gali padėti nusikratyti sovietinės okupacijos, atgauti Nepriklausomybę ir sustabdyti okupantų pradėtą lietuvių tautos masinį naikinimą. Vokietija tuo metu buvo vienintelė Europos valstybė, pajėgi kariauti su Sovietų Sąjunga. Manoma, kad tokios dvi sistemos kaip bolševikų ir nacių negali ilgai viena kitos pakęsti, nes tai iš esmės nesutaikomos priešės.

Kiekvienas susipratęs lietuvis stengėsi priešintis okupantams. Vyko slapti pasitarimai, kuriuose buvo aptariami pasipriešinimo būdai. Patyre, kad viešai ir legaliai nuo okupantų kėslų gintis nėra jokios galimybės, lietuviai buvo priversti pradėti pagrindinę veiklą. Neorganizuotas antisovietinis lietuvių pogrindis pradėjo reikštis nuo pat pirmųjų okupacijos dienų. Karti okupacijos patirtis greitai visus lietuvių patriotus į jį nuvedė.

Alytaus apskrityje ir pačiame Alytuje veikė Krašto mylėtojai, gimnazijos moksleiviai buvo suorganizuavę Mirties batalioną, vėliau – Lietuvos apsaugos gvardiją. Miroslave veikė Tėvynės mylėtojai, Simne, Meteliuose ir Krokialaukyje – Tėvynės mylėtojų sąjunga, Merkinėje ir Stakliškėse – Lietuvos mylėtojų sąjunga. Lazdijuose susikūrė Laisvės mylėtojai ir Lietuvos mylėtojų sąjunga, Kapčiamiestyje – Laisvės mylėtojai.

Iš archyvinių dokumentų žinoma, kad 1940 m. spalio 1 d. Alytaus apskrityje, Daugų valsčiuje, įkurta pagrindinė antisovietinė „Geležinio Vilko“ organizacija. Per kelis mėnesius įsteigti organizacijos padaliniai visoje apskrityje. Alytaus mieste ir valsčiuje buvo 100 narių, Alovės valsčiuje – 73, Butrimonių valsčiuje – 15, Daugų valsčiuje – 230, Merkinės valsčiuje – 66, Miroslovo valsčiuje – 13, Seirijų valsčiuje – 10, Simno valsčiuje – 46, I Varėnos valsčiuje – 35 nariai. Nėra duomenų apie Jiezno, Stakliškių, II Varėnos valsčių organizacijos narius. Neabejotina, kad narių skaičius, palyginti su kitais valsčiais, yra per mažas Butrimonių, Miroslovo, Seirijų, I Varėnos valsčiuose. Galima manyti, jog organizacijos narių buvo ir Trakų apskrities Onuškių valsčiuje, nes ten irgi buvo platinami atsišaukimai.

Manytina, kad ats. majoras Jonas Vytautas Dainius įsteigė ir vadovavo (kartu su kitais) pogrindinei „Geležinio Vilko“ organizacijai, kadangi jis nuo 1936 m. kovo 25 d. iki 1939 m. gegužės 31 d. tarnavo Alytaus ir Seinų apskričių komendantū-

Mokomojo eskadrono ulonas Antanas Kukalis. Alytus, 1936 m.

rose, vėliau ūkininkavo Miroslovo valsčiuje, Parėčėnų kaime, todėl galėjo gerai pažinti karininkus, policininkus, patriotinių organizacijų narius (pvz., Kretingos apskrityje 1940–1941 m. veikusiai „Geležinio Vilko“ pogrindžio grupei vadovavo ats. kapitonas Osvaldas Žadvydas, 1936 04 09–1940 10 09 tarnavęs Kretingos apskrities komendantūroje). Be to, NKGB Alytaus apskrities skyriaus 1941 m. birželio 8 d. nutarime įrašyta suimti Joną Dainių kaip „aktyvų pagrindinės kontrevoliucinės fašistinės „Geležinio Vilko“ organizacijos narį“. Matyt, sužinojęs apie gresiantį suėmimą, J. V. Dainius slapstėsi, o iš birželio 19 d. į 20 d., bandydamas nelegaliai pereiti SSRS–Vokietijos sieną, Kalvarijos apskrityje, Liubavo valsčiuje, Santakos kaime, sovietinių pasieniečių nušautas ir ten pat užkastas.

Pagal surinktus duomenis (jie nėra galutiniai), yra žinomos 588 organizacijos narių pavardės, iš kurių 162 šauliai, tautininkai ir jaunlietuviai.

Alytaus NKGB skyriaus viršininkas saugumo kapitonas V. Rogožin 1945 m. birželio 14 d. operatyvinėje pažymoje rašė, kad nacionalistinei „Geležinio Vilko“ organizacijai Alytaus apskrityje priklausė iki 760 narių. 1945 m. kovo 2 d. duomenimis: nustatyta gyvenamoji vieta – 117, banditų – 13, tarnauja Raudonojoje armijoje – 11, slapstosi nežinia kur – 13, pasitraukę į Vokietiją – 5, įvairiu laiku areštuoti „Smerš“, NKVD ir NKGB – 44 nariai.

Pagrindinis „Geležinio Vilko“ organizacijos tikslas – Nepriklausomos Lietuvos valstybės atkūrimas. Šios organizacijos egzistavimą galima suskirstyti į 2 periodus: iki karo pradžios, kai veikė nelegaliai, ir veikla prasidėjus karui. Pirmame etape nariai platino atsišaukimus, keldavo Lietuvos valstybės vėliavas, boikotavo sovietinius renginius ir rinkimus į valdžios organus, rinko aukas areštuotųjų šeimoms paremti ir ginklams pirkti, sekė sovietinį aktyvą, kaupė ginklus, ruošėsi tinkamam momentui sukilti ir perimti valdžią vietoje (I Varėnos skyriaus nariai planavo ginklų gauti iš Varėnos vasaros karinėje stovykloje tarnaujančių lietuvių karių, o alytiškiai pirkto ginklus iš Alytuje dislokuotos Raudonosios armijos įgulos karių). GVLPA Daugų apygardos vadas Petras Juonys 1945 m. savo parodymuose teigė, kad buvo leidžiamas laikraštis „Kovos varpas“ (rus. „Ha6ap“), kurį redagavo Daugų valsčiaus pašto viršininkas Jonas Blažys. Išleisti 4 numeriai (1940 m. gruodžio mėn., 1941 m. sausio, vasario, kovo mėn.). Poetas Boleslovas Mačionis 1941 m. balandžio mėn. ruošėsi išleisti laikraštį „Žygis“, tačiau pats buvo areštuotas.

1941 m. birželio 22 d. prasidėjus karui, per pirmą savaitę „Geležinio Vilko“ organizacijos nariai, pasivadinę partizanais (šauliai partizanai, lietuviai partizanai), visoje Dzūkijoje suorganizuavo valsčių tautinius komitetus, savivaldą ir sukarintą policinę struktūrą – „Tautinio darbo apsauga“ – TDA. 361 buvęs „Geležinio Vilko“ organizacijos narys gavo pažymėjimus, kad sovietinės okupacijos metu dalyvavo organizuotoje veikloje prieš sovietų režimą. Dalis „Geležinio Vilko“ organizacijos narių įstojo į jau legaliai veikiančią lietuvių nacionalistų partiją (LNP) bei į 1941 m. rugpjūčio mėn. įkurtą „Aktyvistų sąjungą“.

Tiksli statistika nėra žinoma, tačiau keliasdešimt „Geležinio Vilko“ organizacijos narių 1944 m. pabaigoje ir 1945 m. buvo nuteisti, kai kurie net mirties bausme, tai įrodė, kad okupacinė valdžia organizacijos veikla kėlė grėsmę ir buvo pavojinga. Keliasdešimt vyrų pokaryje tapo partizanais, o didelė dalis asmenų buvo represuoti, ištremti, žuvo lageriuose.

II

2009 m. vėlyvą rudenį, neabejingi mūsų tautos kovoms už Laisvę ir Nepriklausomybę, sulaukė alytiškio kraštotyrininko Gintaro Lučinsko išleistos knygos „Pogrindinė „Geležinio vilko“ organizacija Alytaus apskrityje (1940–1941)“. Šios knygos reikšmę tiksliausiai galima apibūdinti prof. Onos Voverienės žodžiais: „Kiekvienas pastatytas paminklas, kiekviena parašyta knyga laisvės kovotojų atminimui – yra veiksmas, įtvirtinantis Lietuvos laisvę ir Nepriklausomybę. Ir kuo tokių atminimo ženklų bus daugiau, tuo mūsų valstybė bus tvirtesnė ir tautos žmonių dvasia stipresnė ir galingesnė.“

Knygos įvade autorius vylėsi, kad buvusių pogrindininkų ainiams knyga primins, jog jų tėvai ar seneliai sunkią valandą nebuvo abejingi tėvynės likimui ir nesvyrudami stoji į žūtibūtinę kovą su „raudonoju slibinu“, kad autorius surinkti ir paskelbti duomenys bus papildyti.

2011 m. pavasarį autoriui pavyko surasti ir pakalbinti dar vieną buvusią „Geležinio Vilko“ organizacijos narę (autoriumi žinomi tik 3 gyvi šios organizacijos nariai), gyvenančią Alytaus rajone. Tai – Zuzana Valūnienė (Kukalytė). Gegužės 13 d. Z. Valūnienė papasakojo:

Aš, Zuzana Kukalytė (Valūnienė), gimiau 1923 m. balandžio 1 d. Alytaus apskrityje, Simno valsčiuje, Buckūnų kaime, ūkininkų Juozo Kukalio ir Marijos Štupienytės šeimoje. Tėvai turėjo 25 ha žemės. Šeimoje augome 7 vaikai: 4 broliai (Antanas, Juozas, Jurgis, Gediminas) ir 3 seserys (Zuzana, Genovaitė, Albina), dar vienas brolis mažas mirė. Mokiausi Kumečių pagrindinėje mokykloje, bet ketvirtą skyrių baugiau Buckūnų pagrindinėje mokykloje. Jofe priklausiau Jaunųjų ūkininkų rateliui (JŪR). 1939 m. rugsėjo mėn. įstojau į Alytaus Žemės ūkio mokyklą. Mokė namų ruošos specialybę, bet buvo dėstomi ir kiti bendrieji dalykai. Gyvenau mokyklos bendrabutyje.

1940 m. birželio 15 d. Sovietų Sąjunga okupavo Lietuvą. Mano brolių Antaną (g. 1914), kuris nuo 1937 m. tarnavo Rezervo policijoje Kaune, atleido iš tarnybos ir jis grįžo į tėviškę. Brolis priklausė „Geležinio Vilko“ organizacijai Simno valsčiuje. Jis prieš karo pradžią slapstėsi nuo suėmimo, nes buvo ieškomas. Brolis laukė vokiečių, nes žinojo, kad greitai bus karas, tačiau jam prasidėjus, birželio 24-ąją, Antaną nušovė vokiečių „smogikai“, matyt, palaikę Raudonosios armijos kareivius, nes jis buvo nuėjęs maudytis Peršėkės upės brastoje, kad švarus galėtų apsiręngti išsaugotą savo policininko uniformą ir vykti į Simno mstl. tarnauti atsikūrusioje policijoje. Brolis buvo aukštas, gražus, dar nevedęs. Jo mirtis tokia beprasmiška, kad paliko man širdies skausmą visam gyvenimui. Tą pačią dieną Buckūnų kaime dar nušovė Vladą Miklušį (g. 1915), Izidorijų Kiguolį ir du brolius Packevičius.

Mes, Žemės ūkio mokyklos moksleiviai, okupacijos pasekmes labiau pajutome, kai sovietų valdžios nurodymu moksleivių neišleido į namus prieš 1940 m. šv. Kalėdas. Visi buvome labai pasipiktinę, kad laužomos katalikiškos tradicijos. Mokytojas Paulius Šiugždinis mane ir dar kitus moksleivius pakvietė pas save į butą valgyti Kūčių vakarienės. Po jos pasilikome ilgiau. Buvo kalbama, kad sovietų santvarka ilgai nesitęs, ir reikia prieš ją kovoti. Ne ginklais, bet pagal mūsų galimybes – boikotuoti sovietų organizuojamus renginius, platinti proklamcijas, išpėti kitus, kad nebendradarbiautų su komunistais ir pan. Mokytojas P. Šiugždinis pasakė, kad mokykloje jau veikia nelegalus „Geležinio Vilko“ būrelis (organizacijos padalinys) ir pakvietė į jį stoti. Kurie buvome apsisprendę, pasirašėme po pasižadėjimais. Buvo labai svarbu išsaugoti paslaptį, nieko nepasakoti nepatikimiems asmenims. Prisimenu šiuos Žemės ūkio mokyklos mokytojus ir moksleivius, kurie priklausė organizacijai: Viktoras Vilčinskas (jis sakydavo patriotines kalbas), Paulius Vadopalas (vokiečių kareiviai nušovė karo pradžioje), Stasė Česenkaitė (žuvo

Rezervo policijos vyr. policininkas Antanas Kukalis. Kaunas, 1939 09 30

per bombardavimą Alytuje), Vytautas Dervinis, Izidorius Masalskis, Stasys Čenkus, Antanas Stankevičius, Kostas Surdokas, Bronius Karlonas, Ona Surdokaitė, Birutė Dumbliauskaitė, Aldona Baravykaitė, Bronė Abramavičiūtė, Marija Balčiūtė, Adelė Šerkšnaitė, Vanda Nenortaitė. Kai kurie moksleiviai gamino proklamcijas, bet aš tik jas platinti padėjau.

Žemės ūkio mokyklą baigiau 1941 m. gegužės 31 d. ir grįžau į tėviškę. Jau vykstant karui, man kažkas įteikė pažymėjimą, kad sovietų okupacijos laikotarpiu dalyvavau organizuotame pasipriešinime prieš komunistų valdžią. Pažymėjimas buvo be nuotraukos, nedidelio formato. Nežinau, kaip būtų susiklostęs mano likimas, jeigu tą pažymėjimą pas mane būtų radę suėmimo metu 1944 metais. Bet kai mane areštavo, pažymėjimą brolis sudegino krosnyje.

1944-ųjų rugpjūčio mėn. (tuo metu grėbėme avižas) atvyko į Buckūnų kaimą NKVD žmonės ir mane areštavo. Paėmė pasą ir nuvežė į Seirijus, vėliau į Alytų, kur uždarę laikė kažkokiam sandėliuke. Vėliau pėsčiomis nuvarė į Meškučių kaimą (Marijampolės apskrityje). Ten buvo didelė sodyba, kurios kluone (jame buvo šieno) teko gyventi. Vėliau perkėlė į „avinuką“ (avių tvartelį). Mačiau, kaip po tardymų vyrai grįždavo kruvinais veidais, sumušti. Tame laikinajame lageryje sutikau buvusius Žemės ūkio mokyklos moksleives Vandą Nenortaitę ir Birutę Dumbliauskaitę, kurios taip pat buvo areštuotos. Pasirodė, kad po karo NKVD žmonės rado „Geležinio Vilko“ organizacijos sąrašus, todėl mus ir kalino. Sutarėme, kad viena kitos neišduosime, nieko neprisipažinsime. Mane tardė senas rusas, vis grasindavo, kad muš šluota, kuri buvo toje patalpoje. Tardydavo tik naktimis. Aš apsimečiau, kad visai nesuprantu rusiškai. Man rodė „Geležinio Vilko“ organizacijos narių sąrašą, kur buvo ir mano parašas. Per tardymus liepė ir man rašyti savo pašaru, bet aš vis pasirašydavau kitaip. Tame lageryje išlaikė apie 3 savaites. Buvo labai daug utelių. Tame lageryje duodavo sriubos, bet ją atnešdavo inde, kuriame jau buvo daug prikirusių musių. Man reikėjo skalbti viršinių drabužius. Kai baudžiamosios bylos nesudarė, liepė pasirašyti, kad niekam neprisitarsiu, jog buvau suimta. Grąžino pasą ir pavakare paleido. Grįždamas pakeliui nakvojome sodyboje.

1948 m. gegužės 22 d. trėmimų išvakarėse vyko mano vestuvės su Jonu Valūnu Buckūnų kaime, bet vyro namuose. Mano tėvai buvo prilyginti „buožėms“, todėl numatyti ištremti, tačiau jie sugebėjo pabėgti, o surado tik mano brolių moksleivį Gediminą (g. 1932), kurį ištrėmė į Irkutsko sritį. Mama mane išpėjo ir mes trėmimo metu slapstėmės, vėliau apsigyvenome Astrinoje Kirsnoje (Lazdijų rajone), ten kolūkyje įsidarbino mano vyras. Sesuo Genovaitė taip pat slapstėsi, nes jos vyras Vladas Janulevičius buvo policininkas ir nuteistas kalėjo lageryje. 1949 m. tėvų Juozą ir brolių Juozą tėviškėje per trėmimų surado ir ištrėmė į Irkutsko sritį. Tėvas iš trėmies buvo pabėgęs, grįžo į tėviškę, bet maždaug po savaitės jį areštavo ir vėl išvežė atgal. Po Stalino mirties tėvas ir broliai iš trėmies sugrįžo.

Su vyru Jonu susilaukėme 3 vaikus: Virginijos, Jono ir Rimos. Gyvenu pas dukrą Virginiją, niekuo nesiskundžiu. Tik labai skaudu prisiminti tą liūdną praeitį, o ypač brolių Antaną, kurį nekaltai nužudė „išvaduotojai“ vokiečiai.

Nuotraukos iš Zuzanos Valūnienės šeimos albumo

Seinų ir Punsko kraštas

Punske – partizano Antano Suraučiaus knygos pristatymas ir Rasos šventė

Gintaras LUČINSKAS, Alytus

Atkelta iš 1 p.

savivaldybės svetainėje. Dalyvavo velionio dukra Roma Piasecka, istorikas prof. Bronius Makauskas, Lietuvos Respublikos Seimo nariai Auksutė Ramanauskaitė-Skokauskienė ir Gintaras Songaila, Lenkijos lietuvių bendruomenės tarybos pirmininkas Klemensas Jurkūnas, partizanų rėmėjas Juozas Jakimavičius, ilgametis Punsko licėjaus direktorius Juozas Sigitas Paransevičius „Vilnijos“ draugijos pirmininko pavaduotoja Nijolė Balčiūnienė, knygos leidėjai, vietos bendruomenės nariai ir svečiai iš Alytaus bei Druskininkų miestų.

Prasmingus žodžius tarė ižymiojo partizanų vado Adolfo Ramanausko-Vanago dukra Auksutė: *Partizanų pavyzdys ir jų atmintis turi mus stiprinti, juos būtina prisiminti visada, nežūrint sukakčių. Partizanai buvo doasiškai tvirti. Turėjo viltį, turėjo Lietuvą savo širdyse. Kagėbistai, laukdami žmonių gyvenimus ir likimus, darė savo karjeras. Gerbdami žuvusiųjų atminimą, turime stengtis, kad Lietuvoje būtų gražiau, geriau ir teisingiau gyventi.* LR Seimo narys G. Songaila išskėlė mintį, kad partizano A. Suraučiaus knyga būtų pristatoma Lietuvos mokyklose, nes tai mūsų tautos garbingos istorijos didvyriškas paliudijimas. Sausio 13-osios brolijos Alytaus skyriaus narys Alfonsas Vitkauskas teigė: *Partizanai turėjo viltį, kad bus laisvi, todėl mes ir esame laisvi. Labai svarbu rinkti istorinę medžiagą,*

Rasos šventės vartai Šilainėje (Ožkinių k.)

kol dar yra gyvų liudininkų.

Po knygos pristatymo vyko į Ožkinių kaimą. Poilsio ir pramogų centre „Šilainė“, išikurusiame prie miško, ant vieno gražiausių Punsko valsčiaus Seivų ežero kranto, vyko Rasos šventė. Šventės dalyvius neleido nuobodžiauti folkloro ansamblis „Liktuzė“ (Kaunas), liaudiška kapela „Čirpokas“ (Šakiai),

„Gimtinė“, „Šalčinukas“ ir grupės iš Navinykų, Vidugirių ir Seinų mokyklų, jaunimas iš Sangrūdės ir Punsko muzikos mokyklos mokiniai.

Laikantis senovinių tradicijų, šventės dalyviai turėjo praeiti per šventinius vartus, nepraeję – „nedalyvauja“ šventėje. Vėliau vyko kupoliavimas (žolynų rinkimas, rateliai aplink

Poetas, žurnalistas Sigitas Birgelis apžvelgia partizano Antano Suraučiaus gyvenimo kelią

kupole, vainikėlių mėtymas, raganų būrimas), ažuolo apdainavimas, apeigos prie aukuro, Jonų sveikinimas, laužo, šokiai, vainikėlių plukdymas, paparčio žiedo ieškojimas, saulės sutikimas...

Autoriaus nuotr.

Muziejus laikraštyje Nr. 22 (179)

Lietuvos Statuto kūrėjas – Jurgis Radvila

Visi trys Lietuvos Statutai (1529 m., 1566 m., 1588 m.) skirtingai nuo daugumos feodalinių teisyne, yra pasaulietinio turinio. Dievo vardas juose minimas tik dorovei pabrėžti. Statutuose beveik nėra kanonų teisės normų. Priešingai viešpatavusios tuomet Lietuvoje katalikybės pasaulietinėms idėjoms ši sistema rėmėsi tokiais savo meto pažangiais principais, kaip valstybės suverenumas, vieninga teisė, griežta rašytinių įstatymų kodifikacija ir viena sąvada. Pirmasis Lietuvos Statutas savo laikmečiui buvo pakankamai tobulas, nes jame jau suformuluoti visi pagrindiniai lietuvių tautos teisių įstatymai. Antrasis Lietuvos Statutas buvo lyg savotiškas dviejų feodalinės visuomenės epochų slenkstis, visiems žemvaldžiams, nepriklausomai nuo jų turinės padėties suteikęs kuo plačiausias teises bei privilegijas, įteisinęs bajorų demokratijos įsigalėjimą. Trečiasis Lietuvos Statutas visais atžvilgiais buvo pats tobuliausias, nes jo kodifikacija vyko net 60 metų. Lietuvos Statutai užbaigė feodalines teisinės sistemos formavimosi procesą, įformino jį teisiškai ir kartu atspindėjo valstybės teisę pakilus į aukštesnį lygį. Jurgis Radvila – pirmasis Lietuvos Katali-

kų Bažnyčios dignitorius bei pirmasis ir iki šiol vienintelis Vilniaus vyskupas, Švento Sosto pagerbtas kardinolo purpuru.

J. Radvila gimė 1556 m. gegužės 31 d. Vilniuje. Tėvas – įtakingiausias ir turtingiausias Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės didikas – Vilniaus vaivada, LDK kancleris, Livonijos vietininkas Mikalojus Radvila Juodasis, motina – Krokuvos kašteliono ir Lenkijos kanclerio Kristupo Šidloveckio duklė Elžbieta. Turėjo keturias seseris ir tris brolius. Po tėvo mirties keturiolikmetį našlaitį J. Radvilą globėjas Mikalojus Radvila Rudasis išsiuntė studijuoti į Leipcigą. Čia studijuodamas universitete susipažino su jėzuitais. 1572 m. grįžęs į Vilnių jis atsisakė kalvinistų tikėjimo ir 1574 m. perėjo į katalikybę. Aštuoniolikmetis J. Radvila paskiriamas Vilniaus vyskupystės koadjutoriumi. 1575 m. spalį Jurgis Radvila išvyko į Romą gilinti savo filosofijos ir teologijos žinių. Paliko kelionės dienoraštį „Kelionė į Italiją: 1575 metų dienoraštis“. Privatai studijavo filosofiją, o nuo 1576 m. – teologiją Collegium Romanum. Veikdamas išvien su politiniu LDK elitu, J. Radvila tuo metu visais būdais stengėsi paveikti Romos Kuriją, kad ši į Žemaičių vyskupo sostą skirtų ne

50 litų moneta, skirta Pirmojo Lietuvos Statuto 475-erių metų sukakčiai. 2004 m. V. Neliubino nuotr.

lenkų proteguojamą J. Voroneckį, bet Lietuvos valstybės piliētį, mokantį „žemaičių kalbą“, kunigaikštį Merkėlį Giedraitį. Po Vilniaus vyskupo Valerijono Protasevičiaus mirties (1579 m. gruodžio 31 d.) primygtinai raginamas popiežiaus, ryžosi perimti Vilniaus diecezijos ordinaro pareigas. J. Radvila rūpinosi lietuvių kalbos išsaugojimu, lavino jaunimą. 1582 m. sausio 12 d. jis patvirtino fundaciją steigiamai pirmajai Lietuvoje Vilniaus kunigų seminarijai, paskirdamas jos išlaikymui kelis palivarkus. XVII a. dokumentuose fiksuojami atvejai, kai į Vilniaus seminariją nebuvo priimami nemokantys lietuviškai kalbėti lenkai, nes tai būtų prasielenkę su seminarijos steigėjo valia. Dar 1580 m. ieškota galimybių suteikti kunigaikščiai

Jurgiui Radvilai kardinolo titulą. Šią idėją parėmė Radvilų aukštai vertinęs bei vienu artimiausių savo patarėjų laikęs Steponas Batoras, o Romoje šią kandidatūrą protegavo jėzuitų ordinas. Beveik tuo pat metu (1582-1584 m.) J. Radvila padėjo rengti III Lietuvos Statutą, išleistą 1588 m. sausio 28 d. 1591 m. birželio 28 d. Krokuvos vyskupijos katedros kapitula išrinko Žygimanto Vazos remiamą Vilniaus vyskupą kardinolą Jurgį Radvilą savo vyskupystės ganytoju, popiežius Grigalius XIV patvirtino jo perkėlimą į naują sostą. 1599 m. rudenį nesveikuojantis kardinolas Jurgis Radvila išvyko į Romą dalyvauti Šventųjų durų (Porta Sancta) Šv. Petro bazilikoje atidarymo ceremonijoje. Peršalęs atgulė, išligojo, plaučių uždegimas baigėsi mirtimi. Vykdamas paskutinę kardinolo valią, jo palaikai buvo palaidoti Romos jėzuitų II Gesu bažnyčioje.

Trakų istorijos muziejuje saugomas III Lietuvos Statuto penktojo leidimo (1744 m.) egzempliorius, o numizmatikos rinkinyje – proginė 50 litų moneta, skirta Pirmojo Lietuvos Statuto 475-erių metų sukakčiai. Monetos averse – istorinis XVI a. Vyčio simbolis, artimas Vyčio piešiniui, paskelbtam viename iš Lietuvos Statuto

nuorašų. Viršuje puslankiu užrašas LIE-TUVA, apačioje – 50 LITU. 2004. Monetos reverse pavaizduotas Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kancleris Vilniaus vaivada Albertas Goštautas, teikiantis valdovui Žygimantui Senajam Lietuvos Statutą. Viršuje – Gediminaičių stulpai, apačioje – A. Goštauto herbas Abdank'as. Aplink užrašas: LIETUVOS STATUTAS, 475. Moneta sidabrinė, skersmuo 38,6 mm. Monetos briaunoje yra užrašas: BŪKIME TEISĖS VERGAI, KAD GALĖTUME NAUDOTIS LAISVĖMIS. Monetos dailininkas Petras Repšys, tiražas 1000 vnt.

Besibaigiant XVI a., eruditas kardinolas Jurgis Radvila neabejotinai buvo viena ryškiausių bei įtakingiausių asmenybių Lietuvoje ir Lenkijoje, išugdęs ir po savęs palikęs vertus įpėdinius, restauravusius katalikybės padėtį LDK.

Istorijos skyriaus vedėja
Alvyga Zmejevskienė

Ekspozitai pamatysite „Sakralinio meno“ ekspozicijoje, Kęstučio g. 4, Trakuose, Pusiasalio pilies teritorijoje buvusio Dominikonų vienuolyno koplyčioje. Darbo laikas: 10-18, trečiadienis-sekmadienis.

Muziejus laikraštyje Nr. 23 (180)

Mažosios Lietuvos patriarchas Martynas Jankus

Martynas Jankus gimė 1858 m. rugpjūčio 7 d. Bitėnų kaime, Šilutės apskrityje, tuometinėje Rytų Prūsijoje. Jo tėvai buvo nenutautėję lietuviai, todėl nuo mažumės augo lietuviškoje aplinkoje. Sistemingo išsilavinimo Martynas negavo, baigęs tik pradžios mokyklą, lavinosi savarankiškai. Augdamas tokioje aplinkoje M. Jankus anksčiau įsitraukė į lietuvišką veiklą. Pradėjęs nuo lietuviškos tautosakos rinkimo, vėliau Ragainėje išmoko spaustuvininko amato ir didesnį gyvenimo dalį užsiėmė įvairia leidybine veikla. Išspausdino 312 knygų ir 15 periodinių leidinių lietuvių ir vokiečių kalbomis. Bandė ir politinę karjerą, tačiau nesėkmingai. Skirtingai nei daugelis kitų Mažosios Lietuvos lietuvių veikėjų, tradiciškai lojalių Prūsijos, o nuo 1871 m. Vokietijos imperijos valdžiai, M. Jankus buvo vienas aktyviausių Mažosios Lietuvos suartėjimo su Didžiąja Lietuva šalininkų, todėl daug Prūsijos lietuvininkų žiūrėjo į jo veiklą įtariai. Buvo vienas lietuviškos „Birutės“ draugijos Tilžėje (veikė 1885-1914 m.) steigėjų ir kurį laiką jos pirmininku. Didžiausi M. Jankaus darbai buvo susiję, kaip jau minėta, su leidybine veikla. Ir pirmiausia su laikraščio „Aušra“ leidimu 1883-1886 metais. M. Jankus prisidėjo ant

savo pečių didelę dalį organizacinių ir techninių „Aušros“ leidimo klausimų, prisidėjo finansiškai. M. Jankus vienintelis iš leidėjų turėjo nekilnojamo turto ir juo laidavo už tiražo spausdinimą O. Mauderodės spaustuveje. Leidėjas rūpinosi laikraščio platinimu, savo lėšomis išleido 10000 egzempliorių „Aušrą“ reklamuojančių kalendorių. Pasitraukus iš redaktoriaus posto J. Mikšui, pats redagavo kelis numerius. Jo namuose Bitėnuose buvo nelegalios spaudos sandėlis su „Aušros“ archyvu. 1886-1887 m. M. Jankus leido ir redagavo laikraštį „Garsas“, vėliau dar keletą laikraščių, bet nesėkmingai. Nesėkmingai jo neatbaidė ir M. Jankus aktyviai prisidėjo prie „Varpo“ leidimo, vėl užsikrovęs didžiąją dalį techninio (leido savo spaustuveje Tilžėje) ir administracinio darbo, kol 1892 m. dėl nesutarimų su „varpininkais“, jų keliai išsiskyrė.

Iš savo leidybinės veiklos M. Jankus jokios materialinės naudos neturėjo, o tik labai daug nemalonių ir finansinių nuostolių. Patyrė keletą bankrotų, vos išlaikė savo rankose Bitėnų ūkį, buvo net keliasdešimt kartų valdžios areštuotas, gavo dideles baudas.

Nauju sunkiu išbandymu tapo I Pasaulinis karas. Prieš pat karą mirė žmona, o

Fotonuotrauka. Martynas Jankus su studentais Bitėnuose. XX a. 3-4 deš.

1914 m. į Rytprūsius įsiveržus Rusijos imperijos kariuomenei, gruodžio mėn. Jankų šeima buvo ištremita į Samaros guberniją. Tremtyje mirė tėvas ir jauniausias sūnus Andrius, 1918 m. fronte žuvo sūnus Nikas. 1917 m. rudenį Jankams pavyksta grįžti į Bitėnus, kur M. Jankus vėl įsijungė į aktyvią prolietuvišką veiklą. 1918 m. lapkričio 30 d. pasirašė taip vadinamą „Tilžės aktą“, dėl lietuvininkų noro jungtis prie Didžiosios

Lietuvos, 1923 m. Lietuvai atsiimant Klaipėdos kraštą, buvo „Vyriausiojo Mažosios Lietuvos gelbėjimo komiteto“ pirmininku. Nepriklausomoje Lietuvoje Martynas Jankus turėjo didžiulį autoritetą, ir dėl tvirtos prolietuviškos pozicijos ir veiklos, skirtos Mažosios ir Didžiosios Lietuvos suartėjimui, buvo pavadintas Mažosios Lietuvos patriarchu. 1925 m. jam buvo paskirta valstybinė pensija, apdovanotas keliais ordi-

nais. Jis ir toliau gyveno gimtuosiuose Bitėnuose, kur turėjo aišų lankytojų, pradedant mokiniais ir skautais, baigiant aukštais valstybės pareigūnais. 1939 m. tėviškę vėl teko palikti ir bėgti nuo Klaipėdos kraštą užėmusių nacių. M. Jankus su šeima karą praleido Kaune, 1944 m. trumpam grįžo į Bitėnus, bet artėjant frontui, pasitraukė į Vokietiją. 1946 m. gegužės 23 d. eidamas 88 metus Martynas Jankus mirė pabėgėlių stovykloje prie Flensburgo. 1993 m. gegužės 30 d. šis Mažosios Lietuvos visuomenės veikėjas perlaidotas Bitėnų kapinėse.

Trakų istorijos muziejaus rinkinyje saugoma per 10 fotonuotraukų, kuriose įamžintas Martynas Jankus susitikimuose su politikais (advokatas ir politikas Rapolas Skipitis), visuomenės veikėjais (LR konsulas Tilžėje Juozas Sruoga), kultūros ir švietimo atstovais (VDU prof. Kazys Pakštas). Daugelis šių susitikimų vyko jo sodyboje Bitėnuose, kur jis buvo dažnai lankomas kaip krašto įžymybė.

Muziejininkas Vytautas Tenešis

Ekspozitai pamatysite „Sakralinio meno“ ekspozicijoje, Kęstučio g. 4, Trakuose, Pusiasalio pilies teritorijoje buvusio Dominikonų vienuolyno koplyčioje. Darbo laikas: 10-18, trečiadienis-sekmadienis.

1941 m. Birželio sukilimo istorija

1941 m. sukilimas Vilnijoje

Ričardas ČEKUTIS, Vilnius

Tęsinys. Pradžią Nr. 12

Vršl. J. Žvirblis iš 259 ŠP ginklų sandėlio, per lietuvių sandėlininką, savo būriui parūpino ginklų. Sukilėliai įsirengė savo ginklų sandėlį po slidžių tiltu virš Antakalnio stadiono. Užimamos kovos ir gynimosi pozicijos nuo 259 ŠP kareivinių iki Vilnelės, frontu į Kosciuškos gatvę. Sovietams pradėjus trauktis Kosciuškos gatve, sukilėliai juos apšaudė, sukeldami priešų paniką. Nukauta sovietų sunkiojo pabūklų tarnyba. Pabūklus paliko.

Sukilėliai, san. psk. J. Vaičys ir vienas vairuotojas, Altarijoje suradę mašiną, į ją įsikėlė sunkųjį kulkosvaidį, prasibrovę pro raudonarmiečius, nuvažiavę įsitvirtino Šv. Petro ir Povilo bažnyčios šventoriaus bokštelyje ir iš šventoriaus taikliai apšaudė bebėgančius sovietus.

Raudonarmiečių vorų, norėjusių prasi-veržti, priekiniai daliniai įvairiose vietose puolė lietuvių rinktinę, bet, patyrę didelių nuostolių, buvo atmušti. Vršl. J. Grigaliūno ir vršl. J. Žvirblio vadovaujama rinktinė turėjo keletą smarkių susirėmimų, bet visus juos atlaikiusi privertė bolševikus pasitraukti atgal.

259 ŠP teikė ir medicinos pagalbą, šaudmenimis aprūpindavo tas pats pulkas. Pažymėtina vršl. J. Žvirblio narsa. Ne tik pats kovėsi, bet bėgdavo pasirūpinti sergančiais, sužeistais kariais. Sužeistą lietuvių karių begelbėdamas, žuvo 234 ŠP san. eil. Vincas Andriušis. Palaidotas Antakalnio kapinėse. Drąsiai kovėsi sukilėliai kariai 234 ŠP eil. Antanas Sova ir 234 ŠP eil. Vingilas.

Sukilusiems 179 ŠD, likusiems kareivinėse Vilniuje kariais, vadovavo nežinomi psk. N., j. psk. B. Birželio 23 d. nuginkluoja savo politinį vadovą, raudonarmiečius. Ištraukia į kautynes – puola besitraukiančias sovietines dalis. Perimti penki sunkvežimiai su turtu, penkios lengvosios mašinos. Užfiksuotas nemažas nukautų sovietų skaičius. Pagrindinė kautynių vieta – Kosciuškos gatvė. Labai gerai įvairių dalinių sukilėlius aprūpindavo šoviniams j. psk. J. Nepaisydamas pavojaus, gudriai užsimaskuodamas nuo gatvės sutinkamų priešų kareivių, politinių vadovų, vežiojo šovinius į pozicijas. Drąsiai ir gudriai kovėsi nežinomas eil. St. V., stovėjęs sargyboje, nukreipdavo Kosciuškos gatve pravažiuojančių raudonarmiečių dėmesį, o paskui juos apšaudydavo. Žuvo sukilėlis eil. Kuodis, sužeistas eil. Nugaras.

Sužeistiesiems pirmąją pagalbą teikė, ryšius tarp rinktinės dalinių palaikė nežinoma sukilėlis G. L. Po miesta, važinėdamas motociklu, žvalgė san. j. psk. V. Sukilėliai Gedimino pilies bokšte iškėlė Lietuvos valstybės vėliavą. 179 ŠD eil. Petras Jagminas, kiti kariai, užlipę ant kalno pamatė pasislėpusį lietuvių partizaną, kuris po švarku, ant kūno buvo apsijuosęs Lietuvos trispalvę. Visi pasitarę iškėlė vėliavą Gedimino pilies bokšte.

Kitomis žiniomis, birželio 23 d. Gedimino pilies bokšte trispalvę vėliavą iškėlė sukilėliai, Mokslo akademijos tarnautojai, buvę policijos valdininkai Justas Mažrimas ir Mikas Apinys.

Vilniuje likusių 259 ŠP karių, Korpuso ligoninės sanitarų, Zenitinės artilerijos diviziono (ZAD), 179 ŠD Apn Bn, 234 ŠP 5 kp. dalių jungtinė rinktinė sėkmingai kovėsi, gynėsi ir gynė sandėlius, garažus, kol pasirodė vokiečiai.

Aprašyti visų reikšmingų įvykių dėl vietos sokos tiesiog neįmanoma.

Valdžios atkūrimas

Birželio 24 d. Dailės muziejaus rūmuose įsikūręs pradėjo veikti LAF Vilniaus štabo įkurtas Vilniaus miesto ir srities piliečių komitetas, sutrumpintai Vilniaus miesto komitetas (VMK). Pirmininku buvo doc. Stasys Žakevičius-Žymantas, vicepirmininkas ir santykiams su vokiečiais įstaiigomis palaikyti – V. Jurgutis, antruoju vicepirmininku A. Pimpė. Išsilaisvinusiems lietuvių kariniams daliniams komitete atstovavo plk. ltn. K. Dabulevičius. Atskiroms sritims tvarkyti ir bolševikų komisariatams perimti buvo paskirti atitinkamų sričių valdytojai: vidaus

Ltn. Jonas Valkiūnas

Prof. Stasys Žakevičius

Gen. št. plk. Kazys Škirpa

reikalų – K. Kalendra, švietimo – J. Vaičaitis, prekybos – D. Gruodis ir kt. Komitete dar dirbo J. Čiuberkis, doc. V. Čepas, broliai Algis ir Neris Šimkai, kiti, daugiausia jaunieji Vilniaus universiteto akademikai ir studentai. S. Žymantas rašo: „Perimant administraciją, teko dirbti labai skubiai, ir visi lietuviai parodė stačiai daug entuziazmo. Sprendimus teko daryti tuoj pat. Viskas priklausė – ar spėsime susitvarkyti. <...> Birželio 24 d. rytą, kai atvyko pirmas [vokiečių] karo komendantas, jau visa administracija buvo mano rankose.“

Per vieną savaitę VMK perėmė ir sutvarkė visą Vilniaus miesto ir jo srities administracijos ir ūkio aparatą. „Pradžioje VMK pavyko net per vokiečių karinį propagandos radiją pranešti apie sukilimą, Lietuvos nepriklausomybės atstatymo paskelbimą ir ministro K. Škirpos vadovaujamos laikinosios vyriausybės sudarymą“, – teigia S. Žymantas. Vėliau vokiečiai uždraudė politinę veiklą, o paskyrus Lietuvai generalinį ir sričių nacių komisarus, Laikinajai vyriausybei priverstinai nutraukus savo veiklą, 1941 m. rugsėjo 3 d. nutraukė savo veiklą ir likvidavosi Vilniaus miesto komitetas.

Birželio 24 d. jau veikė Laikinoji karinė vadovybė – štabas Jėzuitų gatvėje Nr. 3. Vilniaus įgulos viršininku buvo gen. št. Plk. ltn. Antanas Špokevičius, jo pavaduotojas plk. ltn. Karolis Dabulevičius, Vilniaus miesto komendantas – plk. ltn. Petras Vertelis. 1941 m. birželio 28 d. Įgulos viršininko plk. ltn. A. Špokevičiaus įsakymu Nr. 3 sudarytas įgulos štabas, paskelbta laikina štabo sudėtis. Štabo viršininku paskirtas gen. št. plk. ltn. Jonas Juknevičius. Šiuo įsakymu kpt. Simonas Urbonas paskirtas rinkti duomenis apie lietuvius karius, dalyvavusius ir žuvusius sukilimo ir partizaninėje kovoje. Pagal buvusių 29 ŠTK dalių ir dalinių perorganizavimo į Lietuvos savisaugos dalinius planą (1941 m. liepos 12 d. įsakymas Nr. 14), buvo sudaryti 5 apsaugos pulkai, artilerijos pulkas, artilerijos grupė, inžinerijos batalionas, ryšių batalionas. Juose registruoti 506 karininkai ir 4190 viršilų, puskarininkų ir eilinių, laimingai išsilaisvusių ir sugrįžusių iš okupantų prievartinio žygio į Rusiją. Liepos pradžioje štabas pavadintas Lietuvos savisaugos dalinių štabu.

Rezultatai ir išvados

Sukilėliai partizanai ir kariai savo veiksmų bent iš pradžių nebuvo suderinę, tai paaiškina padaryti tiktai birželio 23–24 d. naktį. Žinomi anksčiau paminėti partizanų vadai. Iš kelių šaulių pulkų kuopų, Korpuso ligoninės sanitarų, kitų dalinių suburtai Vilniaus jungtinei rinktinei gynimuisi ir kautynėms su raudonarmiečių daliniais birželio 23–24 naktį prie Kosciuškos gatvės, Gedimino kalno ir Trijų kryžių kalno apylinkėse, Antakalnyje, Altarijoje, prie Šv. Petro ir Povilo

bažnyčios vadovavo vršl. J. Grigaliūnas, vršl. Juozas Žvirblis, ltn. Jonas Abraitis, vršl. Kazlauskas, nežinomi vadai psk. J., j. psk. B., vršl. N. Savo kareivinėse sukilo ir su bolševikiniais priešais sėkmingai kovėsi. Apsigyneš liko Vilniuje 306 Pionierių batalionas, įsikūręs Pranciškonų vienuolyne (Trakų g.), organizatoriai ir vadai ltn. J. Janulevičius, ltn. A. Baltikauskas, vyr. ltn. J. Babilius, ltn. P. Kunigėlis, psk. Makackas, kiti; Vilniaus pėstininkų mokyklos atskiras apsaugos dalinys, įsikūręs Antakalnyje, vienas iš organizatorių psk. P. Ožiūnas; Korpuso RŠ Bn 3 kuopa (kareivinės netoli dab. S. Daukanto a.), veikusi kartu su partizanais – vadovavo eil. V. Jurkėnas, j. psk. Juozapavičius.

Galbūt svarbiausia Vilniaus sukilimo pasekmė – sostinė apsaugota nuo vokiečių šturmo. Birželio 23–24 d. naktį raudonarmiečiai paskubomis pasitraukė įsitikinę, kad mieste puola ir šaudo Vokietijos kariuomenės daliniai, jų desantininkai. Sostinės senamiestis, vertinga architektūra 1941 m. birželį buvo išsaugota, beveik nenukentėjo.

Dabartis

1995 m. Naujųjų Rasų kapinėse meistras Algis Laima restauravo 1942 m. pastatytą kopyltstulpį, 1941 m. sukilėliams atminti. Rūpintojėlio, Mykolo Arkangelo, Sopolingosios Dievo Motinos, šv. Kazimiero skulptūrėles, buvusias senajame kopyltstulpyje, atkūrė skulptorius Leonas Avlas. Pagal architektės Monikos Kijauskienės projektą buvo sutvarkyti išlikę sukilėlių kapai, takai iškloti betoninėmis plytelėmis, kapinės aptvertos metaline tvora su varteliais iš Sukilėlių gatvės pusės. Akmeninėje plokštėje buvo iškaltos birželio 23–24 d. kautynėse su sovietais žuvusių dalies 17 sukilėlių, A. Gustaičio skelbtų „Naujojoje Lietuvoje“, vardai, pavardės.

Tiktėtina, tvirtčiau nepagrindžiant, kad Vilniuje, besikaudami su priešais, žuvo apie 40 sukilėlių. Dvidešimt nepriklausomybės metų, o Rasų kapinėse kukliai minimi vis tie patys vardai. Pačioje sostinėje sukilimo įvykiai išsamiau netyrinėjami. Neatsiranda lešų, o gal, pirmiausia, nerūpi istorijos paveldo išsaugojimo vadovams?

Pasidomėjus archyvine spauda, dokumentais, paaiškėjo nemažai dar nežinomų, taip pat primirštų kautynių epizodų, kurių dalis anksčiau ir pateikti. Sukilėlių pavardžių pagrausėjo – iš viso žinomų daugiau nei 30. Vyresnės kartos vilniečiai, istorijos liudytojai, nedaug apsiriko, su nežinomais – jau 34 Vilniaus sukilimo aukos. Išaiškinus daugiau žuvusių sukilėlių, jų skaičius supanašėja su „Naujojoje Lietuvoje“ minimais, iki 1941 m. liepos 5 d. žinomais, vien tik Rasų kapinėse palaidotais 24 partizanais.

Ant sukilėlių karių kapų Antakalnio kapinėse, išskyrus psk. P. Ožiūno, Lietuvą okupavus sovietams, turbūt tyčia laidoti

kiti žmonės. Kažkur šalia būtina paminėti ir kitų, bent dabar žinomų, 10-ties aukų vardus, pavardes.

Pabandyta sudaryti atskirus Rasų ir Antakalnio kapuose palaidotų sukilėlių aukų sąrašus. Neišlikus, ar esant nežinomiems dokumentams, remtasi „Kario“, „Naujosios Lietuvos“, „Lietuvos Raudonojo kryžiaus žiniomis“, vėliau pavadintomis „Savitarpinės pagalbos žiniomis“ ir kt. spauda; jau Nepriklausomybės metais sudarytais įvairiais aukų sąrašais.

Gedimino prospekte (prie pastato Nr. 29) yra pritvirtinta lenta LAF Vilniaus karinio štabo nužudytiems ir įkalintiems nariams atminti. Būtų prasminga atminimo lentomis paženklinti kitas 1941 m. Vilniaus sukilimo reikšmingiausias vietas: sukilimo (politinės) vadovybės vieta (Vilniaus universiteto buvęs (1941 m.) Teisės fakultetas, dabar Centriniai rūmai); sukilimo ginkluotos kovos vienas štabų (Totorių g. 1); atakliausių kautynių su sovietais vietas: Didžiojoje g., prie Rotušės (joje – Vilniaus miesto apsaugos būrio būstinė), Trakų g. (prie vienuolyno), Kosciuškos gatvė (ties Vilnelės tiltu), – prie Gedimino pilies, ir pati karščiausia – Kosciuškos–Antakalnio gatvių sankryža prie Šv. Petro ir Povilo bažnyčios, kur stovėjo kopyltėlė.

Naujosiose Rasose esančioje atminimo plokštėje reiktų papildyti paaiškėjusių sukilėlių sąrašą, pažymėti ir nežinomas, tikėtinas, čia palaidotas aukas. Rasos laikytinos pagrindiniai sukilimo aukų kapais. O Rasų kapinių rytiniame pakraštyje dar reiktų geriau iširti esamą 1940–1941 m. NKVD aukų, kartu ir sukilėlių, nukankintų 1941 m. pavasarį, kapavietę.

Antakalnio kapinėse būtina šalia puskarininkio P. Ožiūno kapo, arba j. ltn. I. J. Talausko kapo įrengti atminimo lentą, kurioje reiktų surašyti žinomus, šiuose kapuose palaidotus, arba, tikėtina palaidotus, nes žuvę šioje Vilniaus dalyje, karius sukilėlius, vieną nežinomą karių. Gaila, kad sovietų okupacijos laikotarpiu šiose kapinėse ant karių kapų buvo laidojami kiti žmonės. Tačiau tinkamą vietą pagerbti sukilėlius galima surasti.

Vilniuje, turimais duomenimis, iš viso žuvo 43 sukilėliai: 31 karys (1 pulkininkas leitenantas, 1 majoras, 1 kapitonas, 2 leitenantai, 7 puskarininkiai (1 iš jų nežinomas), 1 viršila, 1 grandinis, 5 kariūnai-kursantai, 12 eilinių (vienas iš jų nežinomas), 12 partizanų (vienas iš jų nežinomas).

Labiausiai pasižymėjo 306 pionierių bataliono (buvusio Lietuvos kariuomenės Inžinerijos bataliono) kariai, taip pat 234 šaulių pulko (buvusio 1 pėstininkų DLK Gedimino pulko) kariai ir Vilniaus pėstininkų karo mokyklos kursantai-kariūnai. Jų daugiausia kovose su priešais ir žuvo.

Europos Parlamento narių laiškas ES vadovams dėl lenkų tautinės mažumos teisių apsaugos Lietuvoje

Atkelta iš 1 p.

teisių apsaugos Lietuvoje:

Herman van Rompuy
Europos Vadovų Tarybos pirmininkui

José Manuel Barroso
Europos Komisijos pirmininkui

Victor Orbán
Vengrijos Ministrui Pirmininkui ir ES Tarybos pirmininkui

CC: Janusz Wojciechowski EPN (Lenkija), Marek Józef Gróbarczyk EPN (Lenkija), Mirosław Piotrowski EPN (Lenkija), Jolanta Emilia Hibner EPN (Lenkija), Jarosław Kalinowski EPN (Lenkija), Elżbieta Katarzyna Łukacijewska EPN (Lenkija), Małgorzata Handzlik EPN (Lenkija), Jan Kozłowski EPN (Lenkija), Filip Kaczmarek EPN (Lenkija), Bogdan Marcinkiewicz EPN (Lenkija), Paweł Zalewski EPN (Lenkija), Jarosław Leszek Wałęsa EPN (Lenkija), Piotr Borys EPN (Lenkija), Jan Olbrycht EPN (Lenkija), Jacek Saryusz-Wolski EPN (Lenkija), Artur Zasada EPN (Lenkija), Joanna Katarzyna Skrzydlewska EPN (Lenkija), Rafał Trzaskowski EPN (Lenkija), Zbigniew Ziobro EPN (Lenkija), Jacek Olgierd Kurski EPN (Lenkija), Konrad Szymański EPN (Lenkija), Alajos Mészáros EPN (Slovakija), Tadeusz Cymański EPN (Lenkija), Valdemar Tomaševski EPN (Lietuva), Csaba Sándor Tabajdi EPN (Vengrija), Marek Henryk Migalski EPN (Lenkija), Ryszard Antoni Legutko EPN (Lenkija)

Bruselis, 2011 m. birželio 24 d.

Gerbiamas Pirmininke Herman van Rompuy,

Gerbiamas Pirmininke José Manuel Barroso,

Gerbiamas Ministre Pirmininke Victor Orbán,

leiskite kreiptis į Jus dėl šių metų gegužės mėnesio 12 d. Jums siūsto laiško, kuri pasirašė 27 Europos Parlamento nariai ir kuriame yra teigiama, kad Lietuvos valdžia jau daug metų diskriminuoja Lietuvoje gyvenančią lenkų tautinę mažumą.

Didžioji dauguma, jei ne visi, laiške surašytų teiginių neatpindi tikrosios padėties ir yra klaidinantys. Todėl leiskite atkreipti Jūsų dėmesį į konkrečius to laiško teiginius ir pateikti šios klaidingos esamos padėties interpretacijos išaiškinimą.

Lenkai yra didžiausia tautinė mažuma Lietuvoje, sudaranti 6,7 procento visų šalies gyventojų. Dėl to Lietuvos valdžia skiria daug dėmesio šios mažumos teisių ir poreikių užtikrinimui. Leiskite pastebėti, kad Lietuvoje yra daugybė teigiamai vertinamų, ir pačios Lenkijos pripažintamų, aspektų. Pavyzdžiui, Lenkijos Švietimo ministerija yra pripažinusi, kad lenkų mažumos Lietuvoje švietimo sistema yra geriausia Europoje.

Pagal 20-ąją Tautinių mažumų apsaugos pagrindų konvencijos (angl. Framework Convention for the Protection of National Minorities) straipsnį, „Tautinei mažumai priklausančias asmuo, naudodamasis šios pagrindų Konvencijos principų garantuojamomis teisėmis ir laisvėmis, privalo gerbti nacionalinius įstatymus ir kitų žmonių teises, visų pirma, asmenų, kurie priklauso tautinei daugumai arba kitoms tautinėms mažumoms“. Mes tai norėtume matyti ir Lietuvoje.

Jūs tikriausiai žinote, kad Lietuva turi ilgas ir galias daugiakultūriškumo tradicijas, kurios tęsiasi jau daugelį šimtmečių. Per dvidešimt atkurtos Lietuvos valstybingumo metų tautinių mažumų teisės buvo įgyvendintos, vadovaujantis aukščiausiais tarptautiniais standartais ir sutartimis, šis procesas buvo atidžiai stebimas ir teigiamai įvertintas įvairių tarptautinių institucijų.

Dėl LR Švietimo įstatymo ir mokymosi gimtąja kalba

Naujoji švietimo sistemos reforma ir naujasis Švietimo įstatymas, priimtas šių metų kovo 17 d. Lietuvos Seime, numato plačius švietimo sistemos pakeitimus. Vienas iš mokslo reformos tikslų yra švietimo sistemos optimizavimas ir racionalizavimas, efektyviai naudojant valstybės lėšas, kuris padėtų kelti visų Lietuvoje besimokančių ir studijuojančių asmenų švietimo ir studijų kokybės lygį, įskaitant moksleivius, kurie priklauso tautinėms mažumoms.

Švietimo įstatymas nustato, kad nuo šių metų rugsėjo mėnesio lietuvių kalba mažumų mokyklose bus mokoma šių dalykų: Lietuvos istorijos, geografijos, pasaulio pažinimo ir pilietinio ugdymo.

Taip pat verta pažymėti, kad dalykų, kurių tautinių mažumų mokyklose bus mokoma gimtąja kalba, skaičius bus žymiai didesnis nei numato tarptautiniai standartai, pagal kuriuos 60 proc. visų dalykų turėtų būti mokoma gimtąja kalba, o 40 proc. – valstybine kalba. Būtina pastebėti, kad naujosios įstatymo nuostatos buvo peržiūrėtos įvairių tarptautinių organizacijų, ir nė viena jų neįvertino, kad šis įstatymas būtų diskriminacinio pobūdžio.

Siekiant užtikrinti, kad ši reforma nepablogintų tautinių mažumų švietimo padėties, Lietuvos Vyriausybė priėmė nutarimą Nr. 746 „Dėl bendrojo lavinimo, specialiojo ugdymo, profesinio mokymo mokyklų, pagalbos mokiniiui, mokytojui ir mokyklai teikiančių įstaigų steigimo, reorganizavimo, likvidavimo ir pertvarkymo kriterijų sąrašo patvirtinimo“, kuris leis vietos valdžiai išsaugoti ne tik mažas pradines ir pagrindines mokyklas, bet ir vidurines mokyklas regionuose, kuriuose gyvena tautinės mažumos (pavyzdžiui, minimalus vaikų skaičius klasėje mažumų mokyklose buvo sumažintas nuo 15 iki 12 moksleivių).

Siekiant įgyvendinti įstatymo nuostatas buvo parengtas detalus veiksmų planas, kuris apima ir mokytojų profesinį rengimą, ir mokymosi priemonių, įskaitant vadovėlius, tobulinimą. Švietimo ir mokslo ministerija imsis reikiamų priemonių tautinių mažumų mokyklose dirbantiems mokytojams parengti dėstyti lietuvių kalba. Šiam tikslui 2011–2012 m. papildomai bus skirti 5 milijonai litų (1,45 mln. eurų).

Pastarojo vizito Lietuvoje metu Europos saugumo ir bendradarbiavimo organizacijos (ESBO) Vyriausiasis komisaras tautinių mažumų klausimais Knutas Vollebaekas teigė, jog jis Lietuvoje nemato jokių problemų, susijusių su tautinių mažumų teisėmis. Jis pabrėžė, kad tautinių mažumų integracija yra tarsi dvipusio eismo gatvė. Viena vertus, yra pamatinės tautinių mažumų teisės, tokios kaip teisė į mokymąsi gimtąja kalba. Kita vertus, tautinėms mažumoms reikėtų priminti jų pareigas, tokias kaip valstybinės kalbos mokymasis, kuriuo jos pačios turėtų būti suinteresuotos tam, kad sėkmingai integruotųsi į visuomenę.

Svarbu suprasti, kad lenkų tautinė mažuma Lietuvoje turi galimybę mokytis gimtąja kalba nuo darželio iki universiteto, ir tai yra unikalus atvejis Europos Sąjungoje. Bialystoko (Balstogės) universiteto skyrius Vilniuje yra apskritai vienintelis Lenkijos aukštųjų mokyklų padalinys, įsteigtas užsienyje. Taip pat reikėtų nepamiršti, kad už Lenkijos ribų gyvenantiems 10 milijonų lenkų iš viso yra įsteigtos 170 lenkiškų mokyklų, finansuojamų šalių, turinčių lenkų etnines diasporas, ir net 81 iš šių mokyklų veikia Lietuvoje, kur gyvena 230 tūkst. lenkų kilmės piliečių.

Dėl vardų rašymo

2009 m. lapkričio 6 d. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas sprendime dėl vardų ir pavardžių rašymo ne lietuviškais rašmenimis asmens dokumentuose konstatavo, kad: „Atsižvelgiant į tai, kad Lietuvos Respublikos piliečio pasas yra oficialus dokumentas, patvirtinantis asmens ir valstybės nuolatinį teisinį ryšį, t. y. asmens pilietybę, kad pilietybės santykiai yra viešojo

valstybės gyvenimo sritis, asmens vardas ir pavardė piliečio pase turi būti rašomi valstybine kalba.“

Konstitucinis Teismas taip pat nustatė, kad yra galimybė rašyti asmens vardą nelietuviškais rašmenimis, bet tik toje savo dalyje, kuri yra skirta papildomiems įrašams. Svarbu pažymėti, jog šis Konstitucinio Teismo sprendimas buvo teigiamai įvertintas Europos Tarybos Žmogaus teisių komisaro Thomaso Hammerbergo.

Norime atkreipti dėmesį ir į tai, kad Liuksemburge įsteigtas Europos Teisingumo Teismas 2011 m. gegužės 12 d. nustatė, kad nelietuviškų vardų ir pavardžių rašybos taisyklės, šiuo metu galiojančios Lietuvoje, nėra joks pažeidimas. Pasak Europos Teisingumo Teismo, taisyklės, nustatančios vardų ir pavardžių rašymą tik valstybinės kalbos rašmenimis, nevaržo asmens teisės į judėjimo laisvę. Šios taisyklės neprieštarauja Europos Sąjungos (ES) *acquis communautaire*, nes valstybė turi teisę pati nustatyti vardų ir pavardžių rašymo taisykles.

Dėl gimtosios kalbos vartojimo valstybinėse institucijose

Būtina pastebėti, kad 2010 m. spalio 20 d. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas nustatė, jog susirašinėjimas tarp institucijų turi vykti valstybine kalba. Tačiau valstybės tarnautojai tarpusavyje gali bendrauti bet kokia jiems priimtina kalba. Jeigu suinteresuotas asmuo pageidauja, o valstybės tarnautojas geba, jie gali bendrauti ir tautinės mažumos kalba.

Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos įstatymo 4 straipsnis nustato, kad vietinėse įstaigose bei teritorinių administracinių vienetų padaliniuose ten, kur koncentruotai gyvena kuri nors tautinė mažuma, šios mažumos kalba gali būti vartojama kartu su valstybine kalba.

Praktikoje Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos įstatymo 4 straipsnio nuostatos yra įgyvendinamos tose teritorijose, kurios yra tankiausiai gyvenamos lenkų tautinės mažumos atstovų (Šalčininkų ir Vilniaus rajonų savivaldybės): jų vietos valdžios institucijose ir įstaigose bendravimas vyksta abiem pusėms, t. y. institucijos arba įstaigos darbuotojui ir lankytojui, priimtina kalba. Vis dėlto, remiantis LR valstybinės kalbos įstatymu, oficialūs raštai privalo būti rašomi valstybine kalba.

Dėl „nuobaudų taikymo asmenims, verslo įmonėms ir vietos valdžios institucijoms už dvikalbių informacinių ženklų naudojimą vietovėse, kur lenkų tautinė mažuma sudaro gyventojų daugumą“

Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos įstatymas skelbia: turi būti „Visų Lietuvos Respublikoje veikiančių įmonių, įstaigų ir organizacijų pavadinimai daromi laikantis lietuvių kalbos normų ir Valstybinės lietuvių kalbos komisijos nutarimų“ (16 str.). Tačiau yra tautinėms bendruomenėms galiojanti išimtis, kuri numato, kad „tautinių bendrijų organizacijų pavadinimai, jų informaciniai užrašai greta valstybinės kalbos gali būti pateikiami ir kitomis kalbomis“ (16 str.). Taigi, tautinių bendruomenių organizacijos gali naudoti dvikalbį ženklumą („užrašų kitomis kalbomis formatas negali būti didesnis negu užrašų valstybine kalba“ – 18 str.).

Buvo atvejų, kai nuobaudos buvo skiriamos už nelegalių lietuviškų ženklų nuėmimą, slėpimą arba sugadinimą, paliekant matomus ženklus tik užsienio ar tautinės mažumos kalba. Daugeliu atvejų tai buvo gatvių pavadinimų užrašai arba topografiniai ženklai, nepatenkantys į anksčiau minėtą kategoriją. Tokiais atvejais šie užrašai yra ne tik laikomi nelegaliais (kol įstatymas nenumato kitaip); jie kenkia ir viešųjų paslaugų kokybei. Pavyzdžiui, yra užfiksuotų atvejų, kai greitosios pagalbos automobiliai negalėjo rasti pacientų dėl šių pažeidimų.

Dėl Vyriausiosios tarnybinės etikos komisijos pirmininko sprendimo

2011 m. gegužės 13 d. Vilniaus apygardos administracinis teismas pripažino 2011 m. sausio 21 d. priimtą Vyriausiosios tarnybinės etikos komisijos (VTEK) pirmininko sprendimą negaliojančiu, nes šis sprendimas viršijo VTEK pirmininko kompetenciją. Todėl VTEK sprendimas nesukėlė jokių teisinių ar etinių baudžiamųjų pasekmių Valdemarui Tomaševskui.

Mes taip pat norėtume pažymėti, kad Valdemaras Tomaševskis nėra „lenkų tautinės mažumos Lietuvoje lyderis“, kaip buvo teigiama Jums adresuotame laiške, kuri pasirašė 27 Europos Parlamento nariai. V. Tomaševskis yra politinės partijos „Lietuvos lenkų rinkimų akcija“ lyderis, kurios gretose yra ne tik lenkų tautinės mažumos atstovų. Visa lenkų tautinė mažuma Lietuvoje negali būti laikoma šios partijos nare. Taip pat reikia pastebėti, kad „Lietuvos lenkų rinkimų akcija“ šiuo metu turi savo atstovus Lietuvos Respublikos Seime ir priklauso Vilniaus miesto savivaldybės valdančiajai koalicijai.

Dėl rinkimų į pirmininko pavaduotojų postus Seimo Švietimo, mokslo ir kultūros komitete

Balsavimas dėl laisvų pirmininko pavaduotojų postų Seimo Švietimo, mokslo ir kultūros komitete vyko Lietuvos Respublikos Seime 2008 m. lapkričio 25 ir 27 dienomis. Seimo narys Jaroslavas Narkevičius nebuvo išrinktas į minėtą postą, nes neturėjo pakankamos politinės paramos. Galimybės būti išrinktam į komiteto pirmininko pavaduotojų postus priklauso nuo politinių partijų atstovų skaičiaus Seime, kuris, savo ruožtu, priklauso nuo Seimo rinkimų rezultatų. Diskusijų, vykusių prieš balsavimą, protokolai rodo, jog sprendimas buvo pagrįstas ne kandidatų tautybe, bet atsižvelgiant į profesinius pasiekimus, būtinus šiam postui užimti.

Dėl rasistinių, ksenofobinių ir antisemitinių pareiškimų

Lietuvos valdžia griežtai smerkia bet kokios formos rasistinių, ksenofobinių ir antisemitinių elgesį. Šūkių ir simbolių, susijusių su šiomis diskriminacijos formomis, naudojimas laikomas žeminančiu Lietuvos visuomenę ir valstybę. Bet koks tokio pobūdžio elgesys yra neteisėtas ir baudžiamas pagal Lietuvos įstatymus.

Gerbiami Pirmininkai, mes esame didžiai nusivylę, kad Europos lyderiai yra klaidinami, kad bandoma įžeibti neapykantą tarp žmonių, kurie dešimtmečius taikiai gyvena vieni šalia kitų, kad siekiama nubrėžti naujas skiriamąsias linijas tarp vietos bendruomenių ir kad žmonės savavališkai yra skirstomi, ar jie yra „autochtonai“ ir kiek laiko jie gyvena tose teritorijose. Mes esame įsitikinę, kad ši klaidinanti kompanija, nors ir bandanti įtraukti Europos institucijas, visų pirma yra skirta vietinei ir nacionalinei auditorijai, ir yra susijusi su artėjančiais rinkimais už Lenkijoje, tiek Lietuvoje.

Mes norime Jus užtikrinti, kad Lietuva nepažeidžia jokių tarptautinių sutarčių, gerbia ir gerbs joje gyvenančių mažumų teises. Mes, Europos Parlamento nariai iš Lietuvos, atstovaujantys skirtingoms politinėms partijoms, esame vieningi ir pasiryžę stabdyti bet kokius bandymus kurti naujas įtampas tarp Europos tautų.

Pagarbiai,

Europos Parlamento nariai:
Vytautas Landsbergis EPN (EPP), Zigmantas Balčytis EPN (S&D), Laima Liucija Andrikenė EPN (EPP), Vilija Blinkėvičiūtė EPN (S&D), Algirdas Saudargas EPN (EPP), Juozas Imbrasas EPN (EFD), Radoilė Morėnaitė-Mikulėnienė EPN (EPP), Rolandas Paksas EPN (EFD), Leonidas Donskis EPN (ALDE), Justas Vincas Paleckis EPN (S&D)

1941 m. Birželio sukilimo istorija

Apie Gintaro Lučinsko knygą „Pogrindinė „Geležinio Vilko“ organizacija Alytaus apskrityje (1940–1941)“

Dr. Arūnas BUBNYS, Vilnius

Knygos „Pogrindinė „Geležinio Vilko“ organizacija Alytaus apskrityje (1940–1941)“ autorius Gintaras Lučinskas

1941 m. Birželio sukilimas lyg galingas sprogimas sudrebino visą Lietuvą. Tai buvo entuziastingas, visuotinis ir spontaniškas lietuvių tautos bandymas nusikratyti sovietinės okupacijos ir atgauti valstybinę nepriklausomybę. Nors 1941 m. Birželio sukilimas buvo vienas ryškiausių ir dramatiškiausių Antrojo pasaulinio karo epizodų Lietuvoje, tačiau iki šiol lieka nepakankamai iširtas ir tebetyrinėjamas Lietuvos istorikų. Tokią situaciją sąlygojo daugybė priežasčių. Pats sukilimas truko tik apie savaitę, jis sutapo su nacių-sovietų karo pradžia ir buvo užgožtas vėlesnių ilgalaikių procesų ir žiaurių įvykių (nacistinės ir sovietinės okupacijų, holokausto, pokario trėmimų, partizaninio karo ir t. t.). Vėlesni ir žymiai ilgiau trukę istoriniai įvykiai tautos istorinėje

atmintyje nustelbė ir išblukino prisiminimus apie šį herojišką, bet trumpą naujausios mūsų istorijos puslapį. Prisiminimai ir pagarba Birželio sukilimui buvo palaikomi tik į Vakarų pasitraukusių sukilimo dalyvių pastangomis. Lietuvoje sąlygos tyrinėti 1941 m. Birželio sukilimo istoriją atsirado tik po nepriklausomybės atkūrimo. Iki šiol dauguma Lietuvos istorikų daugiausia tyrinėjo Lietuvių aktyvistų fronto (toliau LAF) susikūrimą ir veiklą Berlyne, LAF programą ir ideologines nuostatas. Pakankamai gerai yra išnagrinėti sukilėlių veiksmai Kaune, Lietuvos laikinosios vyriausybės paskelbimas ir jos veikla pirmosiomis karo ir nacių okupacijos savaitėmis, svarbiausių sukilimo organizatorių ir vadų likimai. Vienas iš mažiausiai iširtų sukilimo aspektų yra antisovietinio pogrindžio organizacijų ir sukilėlių veiksmai Lietuvos provincijoje – apskrityse ir valsčiuose. Profesionalūs istorikai faktiškai nesidomėjo šiuo klausimu, palikdami jį rajonuose gyvenančių istorijos mokytojų, kraštotyrininkų ir kitų savo krašto istorija besidominčių entuziastų valiai. Kaip teigiama išimti būtų galima nurodyti dr. V. Brandišausko parengtą dokumentų rinkinį, atskirus „Vermės“ leidyklos išleistus valsčių istorijos toms, reguliariai „Trimito“ žurnale publikuojamus straipsnius 1941 m. Birželio sukilimo tema¹. Antisovietinio pogrindžio ir Birželio sukilimo provincijoje tyrimų ignoravimas, manyčiau, yra klaidinga ir taisytina pozicija. Sistemingi ir nuoseklūs šios temos tyrimai leistų atsakyti į keletą labai svarbių klausimų, atsakymų į kuriuos iki šiol neturime. Pirmiausia susidarytume konkretų ir visapusišką vaizdą apie sukilimo eigą visoje Lietuvoje. Galbūt išryškėtų kai kurie regioniniai skirtumai ir specifiniai bruožai, nes pogrindžio veiklos ir sukilimo masiškumas, intensyvumas bei trukmė įvairiose apskrityse ir valsčiuose buvo skirtingas. Kita vertus, labiau atsiskleistų ir visai Lietuvai būdingi dėsningumai, patvirtinantys mūsų nuojautas ir supratimą apie visuotinį ir masinį sukilimo pobūdį. Be to, galėtume sužinoti bent apytikri

pogrindžio ir sukilimo dalyvių skaičių ir jų patirtus nuostolius, taip pat sukilėlių pasiektus laimėjimus (užimtus miestelius, atkurtas vietinės valdžios istaigas, įvykdytas diversijas, raudonosios armijos daliniams ir sovietinių pareigūnų būriams padarytus nuostolius (nukautus, sužeistus ir paimtus į nelaisvę raudonarmiečius ir sovietinius aktyvistus). Verti dėmesio ir kiti mažai tyrinėti rezistencijos ir Birželio sukilimo aspektai: antisovietinio lietuvių pogrindžio kūrimasis ir veikla iki nacių-sovietų karo, vietinių pasipriešinimo grupių ryšiai su pogrindžio vadovybės centrais Vilniuje, Kaune ir kituose didesniuose miestuose. Labai reikalingi tyrimai apie sukilimo dalyvių motyvą, socialinę kilmę, profesiją, amžių, dalyvavimą Nepriklausomos Lietuvos laikų organizacijų (Šaulių sąjungos, jaunlietuvių) ir partijų veikloje. Atsakymai į šiuos klausimus leistų paaiškinti, kokie žmonės ir dėl kokių priežasčių įsitraukė į pasipriešinimo organizacijas ir tapo sukilėliais.

Beveik į visus aukščiau iškeltus klausimus ir problemas atsakymas regioniniu – Alytaus apskrities – mastu pateikiamas G. Lučinsko knygoje. Knygos autorius labai kruopščiai ištyrė archyvinis dokumentus, istorinę literatūrą ir spaudą, apklausė gyvus išlikusius liudininkus. Tokį darbą galėjo atlikti tik savo krašto (Dzūkijos) patriotas ir istorijos brangintojas. G. Lučinskui pavyko išaiškinti net 588 Alytaus apskrityje veikusių pogrindinės „Geležinio vilko“ organizacijos narius. Vien šis skaičius liudija, koks stiprus buvo Dainavos krašto žmonių patriotizmas ir nepasitenkinimas okupacine sovietų valdžia. Turbūt sunku būtų surasti kitą Lietuvos apskritį, kurioje iki nacių-sovietų karo būtų veikusi tokia didelė antisovietinio pasipriešinimo organizacija. G. Lučinsko knygoje pateikiami „Geležinio vilko“ organizacijos dalyvių sąrašai, atsiminimai, straipsniai, svarbiausių organizacijos narių biografijos, archyviniai dokumentai, nuotraukos ir kiti liudijimai. G. Lučinsko parengta knyga svarbus indėlis į 1940–1941 m. antisovietinės

Knygos „Geležinio vilko“ organizacija Alytaus apskrityje (1940–1941)“ viršelis

rezistencijos tyrimus ir paminklas už Lietuvos nepriklausomybę kovojusiems Dainavos krašto žmonėms. Kartu tai geras pavyzdys kitiems kraštotyrininkams, lokalinės istorijos tyrinėtojams ir savo gimtinės mylėtojams. Jeigu daugiau žmonių sektų šiuo pavyzdžiu, tuomet nebeliktų jokių „baltų dėmių“ nei Lietuvos, nei atskirų jos regionų istorijoje.

LITERATŪRA:

1. 1941 m. birželio sukilimas: Dokumentų rinkinys, sud. V. Brandišauskas, V., 2000, 378 p.

Knygos

Ar mūsų sąmonėje yra vietos Vydūnui?

Astrida PETRAITYTĖ, Vilnius

Vydūnas

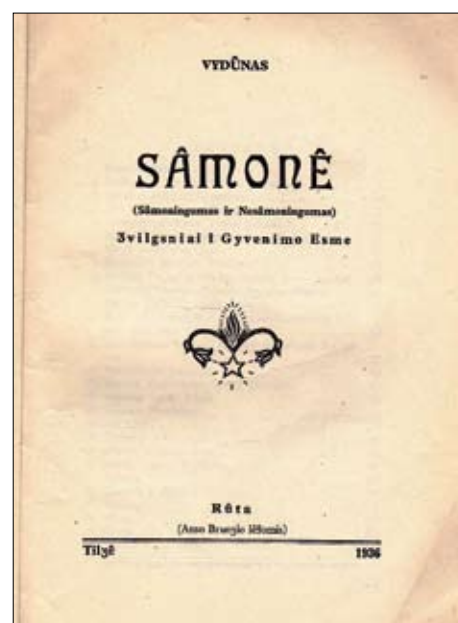
„Kam artima Vydūno dvasia, tam savita jo rašyba skaitymo neapsunkina“, – tokią nuostata išsakė Tomas Stanikas birželio 13 d. Mokytojų namuose Vilniuje surengtose fotografuotinėse Vydūno knygos „Sąmonė“ sutiktuvėse. Būtent šį kauniečių Vacys Bagdonavičius, Vydūno draugijos pirmininkas ir žymiausias mūsų vydūnistas, pristatė ne tik kaip tilžiškio mąstytojo fotografuotinio knygų perleidimo, bet ir kaip pačios draugijos sukūrimo iniciatorių: esą tautai atgimstant, p. Stanikas vis jį bakinęs ir bakinęs, tad „neapsikentė“ būrelis vilniečių 1988-aisiais ir įsteigė Vydūno draugiją.

O šia šiemet pasirodžiusia knyga pažymima ir sukaktis: Vydūnas „Sąmonė“ išleido 1936-aisiais... Tiesa, T. Stanikas priminė, kad autorius ją rašęs kone dvidešimt metų, taigi

sudėtingam sąmonės prigimti ir apraiškas gvildenančiam veikalui subrendęs dar visai jaunas – šio fakto fenomenalumą prelegentas paliudijo prisipažinęs, kad jis pats „Sąmonė“ skaitęs jau 40 metų ir dar vis iki galo neperprantęs... O vakaro metu T. Stanikas įvairiapusiškai aptarė sąmonės fenomeną: anot jo, nei gamtos mokslas, nei filosofija, nei krikščioniškoji religija negeba sąmonės apibrėžti, paaiškinti jos prigimties ir esmės. Tik holistinė koncepcija (kuria išreiškia ir vydūniškoji), teigianti sąmonės kosmiškumą, pripažįstanti kosminės sąmonės apraiškas visoje gamtoje, geba paaiškinti ir mokslui nesuprantamus reiškinius. Pranešėjas gvildeno ir specifines Vydūno sąvokas („ašainė sąmonė“), jo doros, žmoniškumo sampratą.

V. Bagdonavičius, auditorijai parodęs prieš porą metų tokia pat – autentiškai vydūniška – forma išleista knygelė „Mūsų uždavinys“, turėjo progos priminti ypatingą jubiliejų – pirmą kartą ji pasirodžiusi 1911-aisiais. Klausytojams „mūsų uždavinį“ jis palengvino, nurodęs, jog įprastine rašyba abu šie Vydūno veikalai įdėti į „Raštų“ I tomą, pasirodžiusį 1990-aisiais. Iš jo ir pacituosime: „Visas gyvenimas yra tikras visokių sąmonių susipynimas bei mirgęs veikimas, todėl ir įvairiausių daiktų esimas. Iš galutinio sąmoningumo gimsta atskiros sąmonės, o iš jų – pasaulio daiktai ir dalykai“ (p. 542).

Pasibaigus numatyta renginio programai (kuria pradėjo visų sugiedota vydūniškoji „Lietuvių giesmė“, tapusi Vydūno draugijos himnu, bei Irenos Plaušinaitytės perskaitytos „Sąmonės“ ištraukos), diskusijų metu buvo progos apgailestauti, kad būtasis dvasinis tautos pakilimas, kartu ir susidomėjimas Vydūnu – o kulminaciniu tašku tapo jo palaikų perlaidojimas Bitėnų kapinėse 1991-aisiais, dabar nuslopęs, šio autoriaus (juk ne tik filosofinių, istorinių veikalų, bet ir dramų kūrėjo)

Vydūno knygos „Sąmonė“ priešlapis

nebėra mokyklinėse programose, jo nežina valdžios vyrai... V. Bagdonavičius visų žvilgsnius viltingai kreipė į ne taip jau už kalnų laukiantį Vydūno jubiliejų. Unikalusis mąstytojas gimė – kaip Vilhelmas Storosta – 1968-aisiais Jonaičiuose, Šilutės rajone, kone visą amžių nugyvenęs Mažosios Lietuvos kultūros centre Tilžėje, karo audros nublokštas Vokietijos gilumon, mirė 1953-aisiais (taigi gimimo sukaktį vis paantrina ir mirties sukaktis). „Turime siekti, kad būtų parengtas Vydūno 150-mečio valstybinė programa“, – renginys užbaigtas šia išipareigojančia gaida.

Lietuvos muziejai

Paroda „Lietuviška knyga – visas mano gyvenimas“

Maloniai kviečiame aplankyti virtualią parodą Lietuviška knyga – visas mano gyvenimas. Paroda skiriama Mažosios Lietuvos leidėjo, spaustuvininko, kultūros veikėjo, bibliofilo, Tilžės akto (1918) signataro, garbingo Lietuvos sūnaus Enzio Jagomasto žūties 70-osioms metinėms.

Šią parodą Panerių memorialinio muziejaus vedėjo Algio Karoso iniciatyva parengė Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių ir Vilniaus universiteto bibliotekos.

Lankytojai galės pavartyti ano meto išlikusius rankraštinius ir kitus dokumentus, liudijančius, kaip ir kuo gyveno Enzys Jagomastas ir jo aplinkos žmonės prieš daugiau kaip septyniasdešimt metų. Parodoje smulkiai nenagrinėjama spaustuvininko ir leidėjo gyvenimas ir veikla. Siekta parodyti dokumentus, kurie byloja, jog E. Jagomasto gyvenime būta visko: džiaugsmo ir pasiekimų, nusivylimo ir apgaulės, baimės ir persekiojimų. Norėta parodyti ir priminti, kad net nepalankiomis gyvenimo aplinkybėmis galima išlikti teisingu ir ryžtingu žmogumi, savo šalies patriotu. Enzys Jagomastas labai mylėjo Tėvynę Lietuvą ir savo laiškus dažnai pabaigė žodžiais „Tėvynaiški sveikinimai“.

Adresas: <http://www.mab.lt/E.Jagomastas/index.html>

Pagarbiai

Dr. Birutė RAILIENĖ, Informacijos skyriaus vedėja, Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka

Lietuvos tautininkai kratosi pastumdėlio dalios

Sigita NEMEIKAITĖ, Vilnius

Seimo narys Gintaras Songaila

Etnologas Jonas Trinkūnas

Kovo 11-osios Akto signataras Vidmantas Povilionis

Seimo narys Rytas Kupčinskas

Lietuvos tautininkai grįžta prie savo ištakų. Pabuvę jaunesniuoj broliu, o teisingiau pasakius, posūniu Tėvynės sąjungos-Lietuvos krikščionių demokratų šeimoje, tautininkai nutarė ją palikti. Pernelyg didelė vertybinė ir politinė atskirtis paskatino rinktis sunkesnę, bet savarankišką kelią.

Palieka nedraugišką šeimą

Birželio 19-ąją Lietuvos tautininkai susirinkę į konferenciją paskelbė savo apsisprendimą atsiskirti ir subūrė iniciatyvinę grupę, kuri sukviestų į steigiamąjį Lietuvos tautininkų suvažiavimą. Pasak tautininkų lyderio Seimo nario Gintaro Songailos, suvažiavimas turėtų vykti šių metų pabaigoje arba kitų metų pradžioje.

Šis žingsnis nebuvo lengvas, nebuvo ir vieningos nuomonės. Už savarankiškos tautinės partijos įtvirtinimą Lietuvos politinio gyvenimo žemėlapyje balsavo dauguma konferencijos dalyvių, tačiau mažesnę dalį su tuo nesutiko. Pastarieji, patriuškėmavę salėje, girdi, tautininkai jau keliolika metų savarankiškai negalėjo surinkti reikiamus 5 proc. rinkėjų balsų ir turėti savo atstovų Seime, paliko konferenciją. Tačiau skirtingas vertybių suvokimas „šeimoje“ ar pas „didįjį brolių“ toli gražu nebežavėjo daugumos. Konferencijoje pareiškta, kad tautininkų sąjunga kuriama, siekiant į valstybės gyvenimą sugrąžinti tautines vertybes ir tikėjimą tautos ateitimi.

Akivaizdu, kad šio esminio apsisprendimo laukė daugelis tautininkų, nes jų pareikštos mintys skriejo veržliai, su dideliu pakylėjimu ir viltingais lūkesčiais. Simboliška tai, kad toje pačioje – šalies Mokslų akademijos salėje – lygiai prieš 21 metus buvo įkurta Sąjūdžio iniciatyvinė grupė.

Apie tai, kas skiria

Bendras gyvenimas ir darbas kartu su TS-LKD, viena įtakingiausių partijų Lietuvoje, tapo nebeįmanomas, ignoruojant tautininkus ir jų lyderį G. Songailą. Apogėjus pasiekta, kai G. Songaila už aštrią TS-LKD pirmininko Andriaus Kubiliaus bei jo vadovaujamos partijos politikos kritiką svarstytas Priežiūros komitete, kuriame nuspręsta jį šalinti iš partijos. Nepaisant to, kad Politikos komitetas, vadovaujamas prof. V. Landsbergio, nepritarė tokiam sprendimui, lauktu pokyčių neįvyko.

Laikiniai vadovaujantis tautininkams Algimantas Birbilas konferencijoje vardijo tai, kas skiria, bet toli gražu ne vienija su TS-LKD: neleista į tautininkų gretas įsijungti naujiems nariams, sustabdyta Tautininkų frakcijos pirmininko pavaduotojų Seimo nario Kazimiero Uokos ir Arvydo Radžiūno narystė partijoje, ignoruotas tautininkų požiūris į Lenkų rinkimų akcijos veiklą bei Kovo 11-osios eitynes. Pasak A. Birbilos, bendra kelią emė kirsti esminiai vertybiniai skirtumai. „Norime būti tautiškais ažuolais, o ne tautiškais vijokliais“, – sakė A. Birbilas.

Lietuvos tautininkai konferencijoje neslėpė nusivylimo, kad valdančioji partija įtariai traktuoja viską, kas susiję su tautiškumo

sąvoka, žodis patriotas ir patriotizmas tampa tiesiog sunkiai pakenčiami, o tautinė, etninė kultūra skandinama visuotinėje globalizacijoje. Todėl apie tai daugelis tautininkų kalbėjo skaudžiai išgyvendami, ragindami burtis ir veikti.

Fasadas ir kas už jo

Vienas įvaizdis – fasadui, o kitas – vidaus interjerui. Tokius prieštaravimus išvėlgė tautininkų lyderis G. Songaila. Jo žodžiais, TS-LKD savo rinkimų programoje skelbusi, jog šios partijos svarbiausias skiriamasis bruožas – didžiausias dėmesys nacionalinės kultūros plėtrai, pelnusi rinkėjų pasitikėjimą, nukišo kultūros dalykus į paskutinę vietą.

„Ypač dideli moraliniai nuostoliai gali ištikti politinę partiją ar net visą politinę sistemą, kai skelbiamasi, jog tai yra pati vertybiškiausia politinė jėga, o pačios deklaruojamos vertybės vos ne kiekviename žingsnyje pamiriamos“, – tvirtino G. Songaila.

Seimo narys pažėrė karčių žodžių dėl masinės Lietuvos žmonių emigracijos, kai tuo tarpu TS-LKD nedaro nieko, kad būtų sustabdytas šis tautos nykimas. G. Songaila tvirtino, kad jungtinės partijos ką tik perrinktas lyderis tautininkams atstovauti negali.

„Vienas veidas – tautai, kitas – uždaroje aplinkoje. Kaip Doriano Grėjaus portreto analogija. Jei tai tik nesugebėjimas ar lengvabūdiškumas, ji mes, tautininkai, padėsime įveikti, kad jis netaptų nusikalstamas. Geriausiai tą galėsime padaryti, būdami greta. Iš šalies. Taip geriau matosi. Taip gal geriau girdės. Taip gal bus geriau siekti vienybės, o ne siauros grupelės primestų sumanymų primetimo“, – sakė G. Songaila.

Ką svarbu nuveikti

Tautininkų lyderis apžvelgė svarbiausius uždavinius, kurių būtina imtis, Seime įsteigus atskirą Tautininkų frakciją. Vienas pagrindinių – tai tvirti kultūros politika: teisingumas atlyginant už kultūros žmonių darbą, bibliotekų, knygų išsigijimo finansavimas, Nacionalinio radijo ir televizijos misija, etnokultūros tęstinumo ir raiškos programos, istorinės atminties įprasminimas ir sklaida, bendra Lietuvos ir Latvijos informacinė erdvė, kūrybinių industrijų plėtra, kultūros paveldo ir aplinkos apsauga, sveikatinimo programos, priklausomybių ligų plėtos stabdymas. G. Songailos žodžiais, kitas itin skaudus mazgas, kurį reikia įveikti, tai nepasitikėjimas teisingumu, valstybės teisine sistema.

„Dar vienas skaudulys – švietimo, studijų ir mokslo sritis, kuriai reikalinga pagrįsta valstybės strategija, būsimų kompetencijų žemėlapis. Negalvojama, kaip išlaikyti bėgantį iš Lietuvos jaunimą. Pasimokęs užsienyje jaunimas galėtų grįžti, kad tik būtų kur. Tačiau protų susigrąžinimo programos nėra. Vietoj to, turbūt iš neturėjimo ką veikti, nuolat kankinami lituanistiniais institutai. Kai kas tarsi erkės vis lenda su šių institutų sujungimo, o iš tikrųjų naikinimo siūlymais“, – tvirtino G. Songaila.

Kalbėdamas apie šeimos ir socialinę aplinką G. Songaila pastebėjo, kad minimali alga neturėtų būti skurdo lygio, o privatūs pensijų kaupimo fondai neturi sprauti žmonių į vergiją. Ekonominėje politikoje G. Songaila pasigedo aktyvumo ieškant Lietuvos nišos tarptautinėse rinkose, investuojant ir pritraukiant investicijas į ekonominės infrastruktūros kūrimo projektus.

Ypatingą dėmesį politikas skyrė apsisprendimui ir aiškumui dėl būsimos atominės elektrinės ir kaimynystėje ketinamų statyti atominų jėgainių, santykių su Lenkija.

Tik susiklausę esame tauta

Seimo narys Kazimieras Uoka džiaugėsi, kad konferencijos dalyviai priėmė sprendimą, kuris lems tautininkų ateitį ir politinį likimą.

„Pirmiausia mums reikalinga tautininkų vertybes išreiškianti veiklos programa, jai įgyvendinti būtina gerai organizuota politinė organizacija ir trečia, mums reikia į vieną frontą sujungti artimas, išpažįstančias tautines vertybes, politines jėgas, kartu neprarandant savo tapatybės“, – sakė K. Uoka, pridūręs, kad būtina sutelkti intelektualines pajėgas bei stiprinti tautininkų skyrius.

Vienas iš Sąjūdžio kūrėjų, Kovo 11-osios Akto signataras, filosofas Bronius Genzelis klausė: kas atsitiko, kad Sąjūdis buvo tokia stipri jėga, tačiau ji išsisklaidė. Profesorius pats ir paaiškino, kad taip yra: ne visi vieno tikslo vedini ėjo į Sąjūdį.

„Tauta yra gyvybinga, kai ji yra susiklausiusi. Ji negali būti gyvybinga, kai joje vyrauja didelė atskirtis. Valstybingumą galima prarasti ir galima atgauti. Nė viena tauta, kuri praranda valstybingumą, nėra atsigavusi. Deja, mūsų tautos kultūrą naikina ne kokie svetimtaučiai, o savieji. Kultūra tampa preke. Esame vieninteliai Europoje, kur uždėti didžiausi mokesčiai spaudai, knygoms. Ką tai rodo? Vadinasi, knygos bus nepasiekiamos, o teatrus lankys tik turtingieji. Tautos pamatinės vertybės yra naikinamos“, – tiesiai kalbėjo B. Genzelis.

Kai daiktas blogai padėtas

Signataras, dalydamasis mintimis apie santykius su Lenkija, stebėjosi Lietuvos istorikų pozicija, laikanti net Vasario 16-osios aktą nesusiurpatimu. Tokia laikysena sulaukia atitinkamos reakcijos Antai pabendraves Krokuvoje su Lenkijos Mokslų Akademijos prezidentu, iš jo išgirdo: jei daiktas blogai padėtas, visada atsiras kas jį paima. Todėl, filosofo nuomone, lenkų šovinizmui Lenkijoje sąlygos sudaromos būtent Lietuvoje. B. Genzelį stebino reakcija, kurią sukėlė Švietimo įstatymas ir Lietuvos lenkų nenoras mokytis lietuvių kalbos. Jo žodžiais, analogiška situacija Lenkijoje, Punske, kur gyvena lietuviai, yra visiškai neįsivaizduojama.

„Analizuoju visas partijas. Tautiškumas yra visiškai išplaukęs, laikoma, kad tautiškumas nėra jokia vertybė. Tautiškumas tapatinamas su nacionalizmu. Džiugu, kad atsiranda partija, kuri sujungs jėgas ir jei visi

Etninės kultūros globos tarybos pirmininkė Dalia Urbanavičienė

susivienys į vieną srovę, galvoju, kad partija turės perspektyvą. Juk ir Suomijoje panaši partija atsirado“, – kalbėjo B. Genzelis.

Nereikia mosuoti vėliavomis

„Lietuva dabar įkiritusi į vilkduobę, iš kurios nežinia kaip išlipti“, – tvirtino Kovo 11-osios Akto signataras Vidmantas Povilionis, apgailestaudamas, kad tautiškumas laikomas savotišku atsilikimu, pakraščiu veikimo būdu ir nesusipratimu šiuolaikiniame pasaulyje. Jo žodžiais, tautiškumas turi būti būdingas kiekvienai Lietuvos partijai nuo kairės iki dešinės ir būtent tautiškumas yra Europos ateitis.

„Dera kaip Sąjūdžiui išeiti į gatves ir pasakyti – apie atomines elektrines, dujų tinklus, energetinę nepriklausomybę, tautos ateitį. Apie viską turime kalbėti tiesiai, šviesiai ir atvirai. Nuo to priklausys partijos stiprybė. Nereikia mosuoti vėliavomis, bet nuosekliai dirbti“, – sakė V. Povilionis.

Seimo narys, Sąjūdžio pirmininkas Rytas Kupčinskas taip pat pastebėjo, kad Lietuva yra atsidūrusi pavojingoje padėtyje, nepaisant to, kad yra ES ir NATO narė. Jo nuomone, yra nacionalinio saugumo grėsmių, krašto apsauga nėra tokia, kokios norėtume, naikinama, kas ilgus metus auginta ir puoselėta ne tik paveldo, bet ir technikos kultūros srityse.

Jonas Trinkūnas, „Romuvos“ vadovas, savo paprastais ir nuoširdžiais žodžiais sušildė daugelio širdis.

„Sveikinu sugrįžusį į savo kelią. Apsisprendimas padarytas laiku. Lietuviai savyje turi labai daug gilių jėgų, bet jie visa tai lėtai suvokia. Tautininkų sąjunga turi suprasti, kaip vadovauti visai tautai. Tautininkai turi rodyti visuomenei iniciatyvą. Žmonės nori tautinio atgimimo“, – sakė J. Trinkūnas, palinkėjęs tautininkams neužsisklesti biurokratinuose reikaluose.

Konferencija, priėmusi kreipimąsi, nutarė telktis ir jau tą pačią dieną surinko didelį pluoštą pareiškimų stoti į Tautininkų sąjungą.

Autorės nuotr.

„Jis ėjo per gyvenimą maldos, meilės ir aukos keliu“

Arkivyskupas Julijonas Steponavičius

Straipsnis skirtas kunigo Juozo Zdebskio tragiškos žūties 25-mečiui

Jovita NIŪNIAVAITĖ-LESIENĖ, Antanas LESYS, Vilnius

Pienovežio vairuotojas Feliksas Kukis (pirmas iš dešinės) liudija Juozo Zdebskio bendražiūgiui Domui Čepui. 2011 m.

Vienintelis likęs „Žiguli“ autoavarijos keleivis liudininkas Romualdas Žemaitis (nuotr. iš Daliaus Ramanausko dokumentinio filmo). 2011 m.

2011 m. Pakelės Kryžius Juozui Zdebskui atminti Eišiškių–Valkininkų sankryžoje

Tęsinys. Pradžia Nr. 11

Minėjime dalyvavo ir šio straipsnio autoriai.

12 val. Rudaminos Švč. Trejybės parapijos bažnyčioje įvyko Šv. Mišios, kuriose dalyvavo net 7 vyskupai. Mišių koncelebracijai vadovavo Kauno arkivyskupas metropolitas S. Tamkevičius. Taip pat dalyvavo: Vilkaviškio ordinaras vyskupas R. Norvila, Vilkaviškio vyskupas emeritas J. Žemaitis, Panevėžio vyskupas J. Kauneckas, Šiaulių vyskupas E. Bartulis, Telšių vyskupas J. Boruta, Kaišiadorių vyskupijos vyskupas J. Matulaitis, vietinėms parapijoms ir kitoms Lietuvos parapijoms atstovaujantys dvasininkai: Lazdijų parapijos klebonas G. Urbštas, kunigas T. Valianas, Simno parapijos klebonas R. Žukauskas, Lietuvos „Caritas“ generalinis direktorius kun. R. Grigas.

Pamokslą pasakė kun. R. Grigas. Savo kalboje jis pažymėjo: „Vardan tiesos būtų jau laikas bažnyčiai pareikalauti iš nepriklausomos Lietuvos teisėsaugos ištirti keistas kunigo Juozo Zdebskio žūties aplinkybes. Yra žmonių, konkrečiai brolių Kelpšų šeimos liudijimas (vienas iš jų dabar gyvena Amerikoje – aut. past.). Jie, žuvus kunigui, po savaitės mirusiojo kūną nuprausė, perrengė kitais rūbais. Kelpšos sakė, kad jo galvoje buvusios žaizdos nebuvo nuo mašinos skeveldrų, bet labai panašios į šūvio paliktas žaizdas. Įrodžius smurtinę mirtį kitaip atrodytų ir kankinystės pripažinimo eiga.“

Bažnyčioje giedėjo choras iš Marijampolės (vad. A. Šakalauskiene).

Mišias tiesiogiai transliavo Lietuvos „Marijos radijas“ (organizatoriai: A. Domarkas ir A. Liutauras).

Po Šv. Mišių, vyko bendra malda prie kun. J. Zdebskio kapo.

Po pietų, t. y. 14 val. Lazdijų kultūros centro (Vilniaus g. 6) sausakimšoje salėje įvyko konferencija, skirta J. Zdebskui atminti. Konferenciją vedė Lazdijų M. Gustaičio gimnazijos 11 klasės mokiniai S. Mikalauskaitė ir R. Kudžma. Konferencijos sveikinimo žodį taręs Lazdijų rajono savivaldybės meras A. Margelis priminė šviesaus atminimo kunigo J. Zdebskio patriotines, tėvynės meilės išvalgas, kalbėjo apie jo žmogiškojo orumo ir tvirto tikėjimo pavyzdį. Apie Bažnyčios ir sovietinės valdžios santykius Lietuvoje 1944–1990 m. kalbėjo kun. prof. K. Žemaitis. Arkivyskupas S. Tamkevičius SJ skaitė pranešimą „Gyvenęs Evangelija“. Gyd. B. Žemaitytė prisiminė kun. J. Zdebskio misijų veiklą, o apie šio šviesaus kunigo itaką jaunimui kalbėjo E. Gvazdaitienė.

Po to vyko liudininkų pasisakymai. Prisiminimais pasidalino kun. J. Zdebskio bendražiūgis, jo darbų rėmėjas Šlienavos (Kauno r.) klebonas kun. V. Vaičiūnas. Jis papasakojo, kaip kun. J. Zdebskis, būdamas kalėjime, buvo paskirtas išnešioti kaliniams maistą. Sužinojęs, kad yra kalinys nuteistas myriop, susitarė su jį lydintiu „mongolu“, kad šis pasaugotų, o pats, atidavęs maistą, išklausė nuteistojo išpažintį ir suteikė nuodėmių atleidimą. Taip dar viena siela buvo išgelbėta. Kun. V. Vaičiūnas liudijo,

kad kun. J. Zdebskis norėjo mirti kankinio mirtimi ir jo svajonė išsipildė. Visas jo gyvenimas buvo kankinystė. Tas II–III laipsnio nudegimas nenustatytu skysčiu, kankinantis gydymas, tragiška žūtis... Liudytojas klausė, kodėl ligi šiol nėra likusio po avarijos gyvo liudininko parodymų. Gal jis dar gyvas ir galėjo šiandien būti čia ir liudyti? Juk kai buvo avarija, kunigas Juozas dar buvo nušautas... Beje, salėje pasigirdo, kad tas liudininkas tikrai dar gyvas.

Šio susitikimo metu giedėjo jungtinis Lazdijų ir Šventežerio parapijų vaikų ir jaunimo choras.

Konferenciją užbaigė Lazdijų Šv. Onos parapijos klebonas kun. G. Urbštas. Jis padėkojo susirinkusiems už dalyvavimą, vyskupams, kunigams ir scenos dalyviams, mokyklos bendruomenei, jaunimo atstovams, moksleiviams ir pakvietė visus bičiuliškai agapei. Čia taip pat buvo nelengva apsisukti, kaip ir sunku nepajusti visus vienijančio nuosirdaus, džiugaus broliškumo.

Svečiuose pas monsiniorą Alfonsą Svarinską

Šio straipsnio autoriai š. m. vasario 12 d. aplankė monsiniorą A. Svarinską. Šis dvasininkas, disidentas, 1946 m. buvo suimtas ir nuteistas, kalėjo Abezės lageryje. Jis labai gerai pažinojo kun. J. Zdebskį, vadino jį bendražiūgiu ir draugu. Jis teigė: „Gražu tai, kad po 25–erių metų nuo kun. J. Zdebskio žūties jį gražiai paminėjo.“ Apgailėstavo, kad negalėjo dalyvauti minėjime, nes sirgo.

A. Svarinską su J. Zdebskiu pirmą kartą susipažino Kulautuvoje (Kauno r.). Tuo metu kun. J. Zdebskis dirbo Vilijampolėje ir tęsė studijas Kaune. A. Svarinską drauge su J. Zdebskiu ir kitais kunigais dažnai važiuodavo į kunigų laidotuves, dalyvaudavo TTGKK darbe. Monsinoras pasakojo, kad komitetas buvo įkurtas, nes sovietiniais metais bažnyčios vyresnieji dvasininkai buvo paralyzuoti, jų veikla buvo varžoma. Kai kun. J. Zdebskiui buvo atimtas kunigo registracijos pažymėjimas, pastarasis apsisusto Prienuose pas inžinierų J. Brilių, kuris už pagalbą kunigams vėliau neteko tarnybos, panašaus likimo sulaukė ir jo žmona – jai buvo uždrausta dirbti matematikos mokytoja.

A. Svarinską prisimena, kad nudegintas cheminėmis medžiagomis J. Zdebskis iš Kauno akademijos klinikų buvo atvežtas pas jį i Viduklę, atvežė kun. V. Vaičiūnas.

Mons. A. Svarinską mums pasakė, kad reikalauja, jog visa J. Zdebskio byla būtų paviešinta: „Lietuvos teisėsauga turi nustatyti visus kaltininkus, agentus ir tikrąją kunigo žūtį.“

Knygos apie kun. Juozą Zdebskį ir jo autoriniai darbai

Kryžiaus ir meilės kelias. Prisiminimai apie kunigą Juozą Zdebskį (sudarė ir perengė sesuo L. T. Paulavičiūtė). Knygoje pateikiami kun. J. Zdebskio bendražiūgių, bendraminčių ir dva-

sios vaikų prisiminimai, pradėti rinkti tuojau po kunigo J. Zdebskio žuvimo 1986 m.)

Mylėti artimą. Liudijimai apie kunigą Juozą Zdebskį pagal dokumentinio filmo videomedžiagą, Vilnius, 1998 m. (Tai antroji atsiminimų apie kun. J. Zdebskį knyga, sudaryta iš jį pažinusių žmonių gyvų pasakojimų, renkant medžiagą dokumentiniam filmui. Iliustruota panaudojant filmo „Mylėti artimą“ kadrus. 46 minučių juosta sukūrė režisierius J. Sabalius ir jaunas Lietuvos televizijos žurnalistas A. Gudauskas).

Pažinsite iš vaisių. Kunigo Juozo Zdebskio korespondencija – adresaičių prisiminimai, Vilnius, 1997 m. (Tai knyga iš kunigo J. Zdebskio korespondencijos su keliomis jo dvasios dukterimis ir jų atsiminimai apie savo jaunystės dvasios vadovą. Sudarė, parengė ir redagavo L. T. Paulavičiūtė).

Vidas Spengla. *Akiplėša, KGB kova prieš bažnyčią. Pagal kunigo Juozo Zdebskio sekimo bylą*. Vilnius, 1996 m. (Knygoje autorius, remdamasis buvusio TSRS KGB padalinio Lietuvoje archyviniais dokumentais, atskleidžia kovotojo dėl tikinčiųjų ir visų žmonių teisių kun. J. Zdebskio veiklą ir KGB naudotus metodus bei priemones kovoje su bažnyčia).

Dalia Malinauskaitė ir kt. *Kunigo Zdebskio veikla ir dvasia*, Vilnius, 1998 m.

Juozas Zdebskis. *Gyvenimas mąstymuose*. 1 kn.: *Kunigas tarp vagių. Iš kalėjimo dienoraščių* (parengė L. T. Paulavičiūtė) Vilnius, 1996 m. (Šioje knygoje pateikiamas Lukiškių kalėjime ir Praveniškių kolonijoje rašytas kun. J. Zdebskio dienoraštis – mąstymai, psichologiniai stebėjimai, kalinio gyvenimo kasdienybė).

Juozas Zdebskis. *Gyvenimas mąstymuose*. 2 kn.: *Kunigas tarp gėlių. Iš dienoraščių* (parengė L. T. Paulavičiūtė), Vilnius, 1996 m. (Tai knyga iš kun. J. Zdebskio jaunystės – kunigų seminarijos ir 18 – os kunigystės metų – dienoraščių. Čia aptariami psichologiniai stebėjimai, svarstomos meilės – taip pat kunigo meilės ir meilės kunigui – problemos).

Juozas Zdebskis. *Menas gyventi. Pamokslų metmenys*. 1 kn., Vilnius, 1997 m. (pateikiami kun. J. Zdebskio 1961 – 1968 m. laikotarpio pamokslų metmenys)

Juozas Zdebskis. *Menas gyventi. Pamokslų metmenys*. 2 kn., Vilnius, 1998 m. (pateikiami kunigo J. Zdebskio įvairių metų pamokslai. Čia aiškiai ir visiems suprantamai dėstomos tikėjimo tiesos, mokančios gyventi ir pasirengti laimingai amžinybei).

Juozas Zdebskis. *Kunigo Zdebskio kalba*. (sudarė ir parengė L. T. Paulavičiūtė), Vilnius, 1999 m. (Knygelė sudaryta iš ankstesnėse kun. J. Zdebskio knygose spausdintų maldų, papildžius 42 iliustracijomis).

* Šio straipsnio autoriai nori užbaigti savo rašinį L. Matuzevičiaus (Jonava) eilėraščių, kuris skirtas Šviesios atminties bebaimiam Lietuvos katalikų bažnyčios ganytojui ir Lietuvos laisvės kovotojui J. Zdebskiui.

Neramus tavo, kunige, žygis

Ganytojau Juozai, žvelgi iš Anapus
Į mus bažnytėlėn pro langą,
Regi kuo po metų keliolikos tapom,
Kaip žmogui žmogum būt nelengva.

Tavo katechizuotas vaikutis
Neša Tavo įžiebtą saulę.
Pučia sovietai dūdelę, kaip pūtę,
Godumas, rūstybė, apgaulė.

Ta pati muzikėlė, armonika...
Keliamės, klumpame, kylame.
Prisimeni, Juozapai, Kroniką?
Ją suuostė šnipelis po kilimu.

Tavo saulė pasėta jau dygsta,
Ilgas kelias į Kristų, į Lietuvą,
Homo sovieticus niršta ir pyksta,
Kaip akiplėšą tą nugalėti.

Ganytojus Alfonsą, Juozą, Sigitą
Ir kitus į kalėjimo kamara.
Čia išauš jūsų lauktasai rytas,
Švokščia sovietinis padaras.

Tave iškankintą, beginklį
Pienovežis vieškely mala.
Koloborantams dreba pakinkliai –
Tavo žvilgsnis prie sienos juos kala.

Tavo sielą pasiima Dievas...
Iš Aukštybių žvelgi, didžią kovą laimė-
jes,

Parvedi girtą lig kiemo bedievi,
Tave kapo link pastūmėjusi.

Tuščias darbas teisybę suminti,
Šnipeliai po Lietuvą šlepsai:
Kaip sutrypt Tavo dievišką mintį,
Kaip sutrypt Juozapą Zdebskį?

Bet eina per Lietuvą šventė,
Jos niekas išduoti negali.
Žydi žmonės ir žydi Šlavantas,
Dausose žydi mūsų Tėvelis.

Nuotraukos iš straipsnio autorių archyvo
Pabaiga

LITERATŪRA:

- XXI amžius, 1996 m., Nr. 11.
XXI amžius, 1996 m., Nr. 47.
Kryžiaus ir meilės kelias, Vilnius 1996 m.
Laisvės kovų archyvas, Nr. 9, Kaunas, 1993 m.
Lietuvos aidas, 1994 m., Nr. 90.
Lietuvos katalikų bažnyčios kronika, Chicago, Nr. 70, 1986 m.
L. Matuzevičius, *Rinktiniai raštai*, t. 1, Jonava, 2003 m.
Pirmadienis, 1995 m., Nr. 10, 11.
Pogrindžio kunigų seminarija, Vilnius, 2002 m.
V. Spengla, *Akiplėša. KGB kova prieš Bažnyčią. Pagal kunigo Juozo Zdebskio sekimo bylą*. Vilnius, 1996.

Lietuvos istorija

Valerijaus Ivanovo „Rusiškoji Lietuva“

Inga BARANAUSKIENĖ, Vilnius

Inga Baranauskienė

„Vorutos“ redakcija gavo skaitytojo A. Chmieliausko laiška su prašymu istorikams pakomentuoti buvusio „Jedinstvos“ lyderio, Varšuvos universiteto istorijos magistru save tituluojančio Valerijaus Ivanovo straipsnį „Rusiškoji Lietuva: istorijos puslapiai“ („Русская Литва – страницы истории“), išspausdintą populiariausiame Lietuvos rusų savaitraštyje „Ekspress Nedelia“ („Экспресс Неделя“ 2011 04 28 Nr. 17 (742)).*

Savo opusą apie „Rusiškąją Lietuvą“ Valerijus Ivanovas pradeda gana neaiškiai – nuo etninių arealų aprašymo. Jis tvirtina, kad rusėnų *krivičių* apgyvendinti plotai tesėsi iki pat Vilniaus ir Lydos. Tai dar būtų palyginti nedidelė klaida – apsiriktą vos 50–70 km, tačiau esmė ta, kad baltų jis apskritai nelinkęs matyti. Pasakojo apie Kijevo kunigaikščio Jaroslavo Išmintingojo žygius į Lietuvą 1140–1141 m., Valerijus Ivanovas tuoj pat leidžia suprasti, kad čia visur gyveno slavai.

„Reguliari“ Lietuvos didžiosios kunigaikštystės istorija Valerijui Ivanovui prasideda tik nuo Gedimino. XIII a. tiesiog pradingsta, bet autoriui labai rūpi „pasendinti“ Vilnių, nukeliant jo įkūrimą į 1129 m. Pagrindu tampa XVI a. Maskvos metraščiuose užfiksuota legenda apie pirmąjį Vilniaus kunigaikštį Davilą, Polocko kunigaikščio sūnų. Legendoje iš tikrųjų galima išvysti tam tikrus XII a. įvykių atgarsius ir savaip interpretuotą Lietuvos išsivadavimo iš Polocko priklausomybės versiją. Jos personažai iš tiesų galėjo turėti realius prototipus – pvz., krenta į akis, kad Davilo vardas yra nebūdingas rusėnams ir lengvai rekonstruojamas į lietuvišką Dovilą. Bet Valerijus Ivanovas net šios legendos nesugeba teisingai pacituoti: Davilas tampa Dovydu!

Dar įdomesnių transformacijų patiria Gedimino biografija. Pasak Valerijaus Ivanovo, Gediminas turėjo būti stačiatikis, nes jo antroji žmona buvo Smolensko kunigaikštė Olga Vsevolodovna, be to, jo antspaudo rekonstrukcijoje valdžios obuolį vainikuoja kryžius.

Pradėkime nuo to, kad Gedimino antspaudo rekonstrukcija yra sukurta jau mūsų laikais. Iš viduramžių mus pasiekė tik aprašymas, teigiantis, kad antspaudas buvo apvalus, turėjo apvadą iš dvylikos kampų, o jo viduryje buvo pavaizduotas vyras ilgais plaukais, sėdintis soste ir laikantis dešinėje rankoje vainiką, o kairėje – skeptrą; aplink jį buvo įrežtas kryžius ir užrašas iš keturiasdešimt

vienos raidės „S DEI GRACIA GEDEMinni LETHWINOR ET RUTHENOR REG“. Taigi kryžius – t. y. dekoratyvinis kryžiuokas – buvo antspaudo legendoje, o ne ant vainiko, ir su Gedimino religija nieko bendro neturėjo.

Kalbant apie Gedimino vedybas, patikimų žinių apie jas apskritai neišliko. Teodoras Narbutas XIX a. paskleidė legendą, kad Gediminas buvo vedęs tris kartus: švedų kilmės žemaičio Vidmanto dukterį Vidą, kuri neva pagimdžiusi Manvydą ir Narimantą, paskui – Smolensko kunigaikštę Olgą Vsevolodovną, kuri neva buvusi Algirdo ir Kęstučio motina, ir galop Polocko kunigaikštę Jaunę arba Ievą, kuriai priskiriami sūnūs Liubartas, Karijotas ir Jaunutis. Tačiau vienintelis Teodoro Narbuto šaltinis buvo greičiausiai jo paties surašytas „Raudonės rankraštis“, kuriame supainiota net Gedimino sūnų seka.

Šiokių tokių duomenų apie Gedimino vedybas galima rasti nebent XVI a. šaltiniuose. Lietuvos metraščių platusis sąvadas (Bychovco kronika) probėgšmais paminė, kad Kęstutis nuvertė savo vyresnįjį brolių Jaunutį po kunigaikštienės Jaunės mirties – įprasta manyti, kad čia kalbama apie jų motiną, bet neaišku, ar ši informacija patikima. Taip pat Lietuvos metrikijoje užfiksuotas 1538 m. kijevičių liudijimas, kad Vytautas paskyrė Pečioros vienuolynui vieno maito pajamas, idant čia būtų meldžiamasi už jo senelės vėlę, bet vėlgi neaišku, ar šiuo liudijimu galima pasitikėti, nes XVI a. atgrubnagiškos klastotės buvo įprastas dalykas.

Vis dėlto, net jeigu Gediminas būtų vedęs stačiatikę, tai anaipol nereiškia, kad jis pats turėjo priimti stačiatikybę. XIV–XV a. Rytų bažnyčios padėtis buvo sudėtinga, todėl jai teko toleruoti vedybas su kitatikiais: Bizantijos princesės tekėjo už Osmanų imperijos sultonų musulmonų, o rusų kunigaikštystės – už pagoniškosios Lietuvos valdovų, ir nieko tai nestebino.

Šiaip jau, prieš rašinėjant apie stačiatikišką Gedimino krikštą, „Rusiškosios Lietuvos“ apologetams reikėtų sugalvoti, kodėl jis nepakrikštijo savo sūnų – visų pirma, Kęstučio. Algirdą jie paprastai laiko krikštytu – XVI a. išties buvo pasklidusi legenda, kad jis priėmė krikštą mirties patale. Vis dėlto amžininkų liudijimai nepalieka abejonių: Algirdas gyveno ir mirė kaip pagonis ir buvo sudegintas Kukovaičio šventmiškyje prie Maišiagalos kartu su 18 žirgu.

Iš Lietuvos didžiųjų stačiatikišką krikštą buvo priėmęs tik Vytautas. Tai atsitiko 1384 m., iškart po jo pirmojo sugrįžimo iš Prūsijos, ir Valerijus Ivanovas labai džiaugiasi, galėdamas paminėti šį faktą. Visgi, verta išklausti ir paties Vytauto komentara: „Jie [Jogaila su Škirygaila] vertė mane priimti rusų tikėjimą, kad pasidaryčiau visų žmonių nekenčiamas.“ Galima sakyti, kad jis šiek tiek sutirštino spalvas, tačiau esmė nesikeičia: stačiatikybės priėmimas leisdavo Gediminaičiams daryti karjerą rusėniškoje LDK periferijoje, bet apie valdžią pačioje Lietuvoje reikėdavo užmiršti. Būtent todėl Vytautas 1386 m. Krokovoje vėl persikrikštijo kataliku ir, regis, Aleksandro vardą gavo būtent su šiuo krikštu (stačiatikiškas

Vytauto vardas nėra patikimai paliudytas, pasak Bychovco kronikos, jis buvo „Jurgis“).

Atskiro komentaro reikalauja Valerijaus Ivanovo teiginys, kad Gediminaičių stulpai išsirutuliojo iš Riurikaičių „herbo“, vaizduojančio žemyn smingantį sakalą. Iš tikrųjų, tam tikrą kompozicinių panašumą tarp Gediminaičių stulpų ir kai kurių kunigaikščių Riurikaičių žymenų galima išvelgti. Vis dėlto reikia pabrėžti, kad giminių herbai ir pati jų tradicija į Lietuvą atėjo tik XV a. pradžioje – iki tol kunigaikščiai ir kiti didikai naudodavo asmeninius ženklus, ir dažnai netgi brolių ženklai būdavo visiškai nepanašūs. Gediminaičių stulpai buvo Vytauto ženklas, kurį vėliau perėmė jo įpėdiniai Lietuvos soste, tačiau nėra duomenų, kad juos būtų naudoję Gediminas, Kęstutis arba Algirdas (pastarajam ilgą laiką buvo priskiriamas dvigubą strėlę vaizduojantis ženklas, bet, kaip parodė naujasis dr. Edmundo Rimšos tyrinėjimai, antspaudo su šiuo ženklu naudojo ne Algirdas, o Gorodeco kunigaikštis Dovydas). Taigi apie Riurikaičių simbolio perimamumą Gediminaičių giminei neverta kalbėti, juolab kad pats herbo pavadinimas – Stulpai (arba Kolonos) – aiškiai nusako, kad jis vaizduoja anaipol ne sakalą.

Valerijaus Ivanovo samprotavimus apie rusėnų kalbos reikšmę LDK apskritai galima vertinti tik kaip humorą. Ši kalba „užtikriną tarpusavio supratimą“ Lietuvos kariuomenėje Žalgirio mūšio metu? Per mūšio triukšmą apskritai nebuvo įmanoma susišnekėti, tad signalai buvo duodami vėliavomis. Be to, kalbiniu požiūriu vienalytė buvo būtent Vokiečių ordino kariuomenė: didžiąją jos dalį sudarė tikri vokiečiai – ordino nariai ir Prūsijos pasaulietinis elitas, o samdiniai, priešingai negu išvaizduoja Valerijus Ivanovas, irgi buvo surinkti iš Vokiečių imperijos arba su susijusių kraštų. Tuo tarpu sąjungininkų gretos buvo margos – lietuviai, lenkai, totoriai, rusėnai, samdiniai čekai... Veiksmų koordinaciją Vytautui pavyko užtikrinti, bet vargu ar prie bent kiek prisidėjo rusėnų kalba.

Vis dėlto daugiausia progų pasijuokti suteikia Valerijaus Ivanovo „žinios“ apie XIX a.

Lietuvoje nebuvo baudžios? Jos nebuvo Užnemunėje, nes per Abiejų Tautų Respublikos dalybas ji atiteko Prūsijai, o 1807 m. Napoleono buvo prijungta prie jo atkurtos Varšuvos kunigaikštystės, kuriai suteiktas Konstitucinis statusas panaikino valstiečių baudžiąvę nepriklausomybę. Rusijai 1812 m. susigrąžinus Lenkiją, atkurti baudžios jau buvo neįmanoma, todėl XIX a. Užnemunė (arba Suvalkija) tapo labiausiai išsivysčiusiu Lietuvos regionu ir nacionalinio atgimimo epicentru. Tuo tarpu likusioje Lietuvoje dalyje baudžiava buvo panaikinta tik 1861 m. kovo 3 d. Rusijos imperatoriaus Aleksandro II manifestu.

1863 m. sukilimą pradėjo Žemaitijoje gyvenę lenkų bajorai? Valerijus Ivanovas, matyt, painioja jį su 1831 m. sukilimu, kuris tikrai prisidėjo Žemaitijoje, ir kurio pagrindinė jėga išties buvo bajorai. Tuo tarpu į 1863–1864 m. sukilimą jau plačiai įsiliejo valstiečiai, nepatenkint tuo, kad buvo atleisti nuo baudžios be žemės.

Apie carinės valdžios nuopelnus „puoselėjant“ Vilnių taip pat galima pasakyti porą žodžių. Generalgubernatoriaus rūmai, kuriais taip žavisi Valerijus Ivanovas, buvo pastatyti, nugriovus istorinius Vilniaus vyskupų rūmus, be to, dėl projektuotojų klaidos pastatas per porą metrų išsikišo į gatvę, dėl ko teko nugriauti dar ir vieną Vilniaus universiteto korpusą.

O apie Korikų parminio Vilniaus generalgubernatoriaus Michailo Muravjovo nuopelnus lietuvių kalbai žinome visi – šis veikėjas nusprendė sunaikinti įprastą lietuvišką raštiją, pakeisdamas tradicinį raidyną Kirilicos pagrindu „Grazdanka“. Aišku, „Grazdankos“ reikėjo mokyti mokyklose – kitais būdais įvesti jos tiesiog nebuvo įmanoma, ir, matyt, ši aplinkybė davė pagrindą Valerijui Ivanovui išivaizduoti, kad Muravjovo paskatintas 1866 m. Imperatorius Aleksandras II savo įsaku garantavo lietuvių kalbai teises vietinėse mokyklose. Bet iš tikrųjų „Grazdankos“ mokančių valstybinių mokyklų žmonės vengė ir mieliau rizikuodavo, organizuodami savo vaikams slaptas daraktines mokyklas.

„Grazdankos“ projektas patyrė visišką *fiasco*. Per keturis spaudos draudimo dešimtmečius, kai bendras spaudinių skaičius augo geometrine progresija, „Grazdanka“ pavyko išleisti vos 66 lietuviškas knygas. Tai buvo tos pačios „Grazdankos“ skaitymo mokantys elementoriai, kalendoriai, religinė literatūra, keli į lietuvių kalbą išversti rusų autorių grožiniai kūriniai. Lietuviškų grožinės literatūros kūrinių tarp jų nebuvo. Antano Baranausko ir Žemaitės kūrinių leidybą „Grazdanka“ Valerijus turbūt susapnavo. Baranausko „Anykščių šilelis“ pirmą kartą buvo išspausdintas dar prieš spaudos draudimą – Lauryno Ivinskio 1860–1861 m. kalendoriuose, 1882 m. jį Vokietijoje (Veimare) išleido Hugo Vėberis moksliniame leidinyje „Lietuvių rytičių tekstai“, o Lietuvoje atskiru leidiniu „Anykščių šilelis“ buvo išleistas tik 1905 m. Tuo tarpu Žemaitė savo literatūrinę karjerą pradėjo pagrindinėje spaudoje. Pirmasis jos apsakymas „Rudens vakaras“ išspausdintas „Tikrajame Lietuvos ūkininkų kalendoriuje 1895 metams“, vėlesni kūriniai iki spaudos draudimo panaikinimo buvo publikuojami „Varpe“, „Ūkininke“ ir kituose Prūsijoje leidžiamuose ir knygnešiu slapta į Lietuvą gabenamuose leidiniuose.

Tad visą šią buvusio „Jedinstvos“ lyderio rašliavą būtų galima su šypsena atiduoti į maku-latūrą. Deja, yra vienas „bet“: apie Rusijos imperijos nuopelnus, skatinant lietuvių tautiškumą, svačioja ne tik Valerijaus Ivanovo tipo veikėjai, bet ir kai kurie moksliniai laipsniais apsišarvavę dabartinės Lietuvos istorikai – pvz., Alfredas Bumblauskas (žr. „Veidas“ 2006 02 02). Kovoti su tokio pobūdžio profanacijomis turbūt galima tik vienu būdu: studijuojant istoriją patiems – skaitant, aiškinantis ir klausiant.

* Иванов В. Русская Литва: страницы истории, Экспресс Неделя, 2011-04-28, nr. 17 (742), <http://www.nedelia.lt/press/press-prensa-litvy/19811-russkaya-litva-stranicy-istorii.html>

Lietuvos radijo ir televizijos istorija

Lietuvos radijo 85-mečiui – konkursas „Vilniaus bokštai“

Viktoras KIERAS, Trakai

„Labas vakaras mieli Lietuvos radijo klausytojai ir Lietuvos televizijos žiūrovai, garbingi LRT studijos svečiai, buvę ir esami radijo darbuotojai, konkurso „Vilniaus bokštai“ dalyviai“, – tokiais Giedrės Čiūžaitės žodžiais prasidėjo tiesioginė transliacija, lietuviškos populiariosios dainos konkurso „Vilniaus bokštai 2011“ finalinis koncertas, skirtas Lietuvos radijo 85-mečiui paminėti. Šia proga birželio 12 d. 21 val. 15 min. tūkstančiai Lietuvos žmonių sėdo žiūrėti televizoriaus, klausyti radijo.

Vakaras prasidėjo Rimvydo Racevičiaus ir Stasio Žilbino daina „Atsiliepk dainoj“. Laidą vedė RTV žurnalistai Giedrė Čiūžaitė ir Juozas Šalkauskas, 15 metų buvęs laidos „Vilniaus bokštai“ vedėjas.

Pirmą kartą estradinės dainos atlikėjų konkursas surengtas 1968 metais. Kelia į sceną pradėjo daugybė gerai žinomų kompozitorių, poetų, dainininkų – Birutė Petrikytė, Viktoras Malinauskas, Valdemaras Frankonis, Narimantas Ramanauskas ir daugelis kitų.

Konkursui „Vilniaus bokštai“ šiais metais buvo pateiktos 206 dainos, iš kurių komisija 57 atrinko į antrą turą ir tik 12 dainų pateko į finalą. „Vilniaus bokštų“ tikslas – skatinti dainų autorių kūrybiškumą, kelti lietuviškos populiariosios dainos profesionalumą ir prestižą bei papuošti

Lietuvos radijo eterį naujomis dainomis.

Visą gegužę naujos dainos skambėjo Lietuvos radijo programose. Kūrinius vertino ir už juos balsavo klausytojai internetu ir telefonu. Jų balsai sudarė pusę galutinio dainų vertinimo, kitus 50 procentų balsų skyrė komisija (komisijos pirmininkas – kompozitorius, radijo laidos apie šiuolaikinę muziką „Modus“ vedėjas, profesorius Mindaugas Urbaitis, kiti komisijos nariai – Lietuvos autorių teisių gynimo asociacijos agentūros LATGA-A generalinis direktorius Edmundas Vaitiekūnas, kompozitorius, teksto autorius Martynas Bialobžeskis, Lietuvos radijo vyriausioji muzikos redaktorė Birutė Paškevičienė, radijo stoties „Opus-3“ vadovas, muzikologas Darius Užkuraitis).

Lietuvos radijo 85-mečio minėjimo dalyviai turėjo progos pasiklausti Rositos Čivilytės, Aistės Pilvelytės, Olego Ditkovskio ir Nedos Malūnavičiūtės dainų, taip pat Raigardo Tautkaus ir Kauno šampaninio choro, Ukmergės poprocko grupės „The Nominals“, *big byto* grupės iš Šiaulių „Sun City Beat“. Pastaroji muzikinę karjerą pradėjo dar mokyklos laikais. Ji konkurse „Vilniaus bokštai“ pasiūlė Egidijaus Štaro ir Elenos Mezginaitės dainą „Mano senas drauge“, aranžuotės autorius Vladas Klimas, solistas Vytautas Domeika. Koncertas pasibaigė daina „Mes kartu“.

Suskaičiavus konkurso „Vilniaus bokštai 2011“ rezultatus pirmosios vietos vertinimo komisija nusprendė neskirti, nes nebuvo aiškiai išsiskiriančio kūrinio. Antroji vieta paskirtos dainininkei Aistei Pilvelytei už dainą „Lietus apie mus“ ir Kauno šampaniniam chorui už dainą „Mes kartu“. Laimėtojams atiteko prizai po 3000 litų. Trečioji vieta paskirta Olego Ditkovskio ir Nedos Malūnavičiūtės atliktam kūriniui „Monologas tau“. Atlikėjams pakirtas 2000 litų prizas.

Tūkstančio litų prizų apdovanota grupė „The Nominals“ (daina „Mūsų rytas“), tokiu pat prizu įvertinta dainininkė Liepa Mondeikaitė ir grupė „Quorum“. Už nostalgiką dainą „Kažkada“ grupė „Lemon Joy“ pelnė diplomą.

Kelias pastarąsias savaites Lietuvos radijo eterį skambėjo interviu su žmonėmis, kurie ne vienerius metus atidavė Lietuvos radijui. Kai kurie dirbo eterįje, kiti – už jo ribų. 1926 m. birželio 12 d. pirmą kartą nuskambėjo Lietuvos radijo radiofono šaukiniai iš Kauno.

Radijo 85-mečiui skirta daugybė laidų. Programa „Klasika“ parengė ciklą „Rašytojai skaito savo kūrybą“, surengė dramos konkursą „Kviečia radijo teatras“. Lietuvos radijo programos yra labai įvairios. Nuo pat pirmųjų radijo metų išlikęs radijo teatras, radijo vaidinimai.

Iš dešinės: Lietuvos radijo ir televizijos generalinis direktorius Audrius Siaurusevičius, laidų vedėja Giedrė Čiūžaitė ir Juozas Šalkauskas

Autoriaus nuotr.

Lietuvos istorijos kalendorius. Liepa

Liepos 2–22 d.

2 diena

1311 m. pirmą kartą paminėti Šalčininkai.

1388 m. Vytautas suteikė privilegiją Bres-to žydų bendruomenei – pirmąją privilegiją Lietuvos žydams, kuria vėliau naudojosi visos Lietuvos žydų bendruomenės.

1406 m. Vytautas patvirtino Rygos ir Polocko prekybos sutartį.

3 diena

1410 m. prasidėjo Lenkijos ir Lietuvos kariuomenės žygis prieš Vokiečių ordiną.

1829 m. Gumbinėje (Mažoji Lietuva) gimė Johanas Fridrichas Fransas Šrederis, knygų rengėjas ir leidėjas. Mirė 1906 05 26 Klaipėdoje.

4 diena

1616 m. karalius Žygimantas Vaza Joniškiui suteikė miesto savivaldos teises ir herbą.

1946 m. Karaliaučius (Kionigsbergas) pervadintas į Kaliningradą.

5 diena

1721 m. liepos 5–6 d. Olecke (Alėckoje) įvyko Prūsijos valdininkų konferencija, parengusi direktyvas dėl masinės Prūsijos lietuvių ir mozūrų valsčių kolonizacijos (1722–1736).

1622 m. Lietuvos lauko etmonas Kristupas Radvila atkovojo 1621 10 15 švedų užimtą Kuršo sostinę Mintaują (Jelgavą).

6 diena

Valstybės diena – 1253 m. birželio 29 arba liepos 6 d. Mindaugas karūnuotas Lietuvos karaliumi.

1253 m. pirmą kartą paminėti Raseiniai.

1337 m. pirmą kartą paminėti Senieji Trakai.

1382 m. sudaryta Bražuolės sutartis tarp Jogailos ir Vokiečių ordino, nukreipta prieš Kęstutį.

7 diena

1572 m. Knišine mirė paskutinis Gediminaičių (Jogaillaičių) dinastijos Lietuvos ir

Lenkijos valdovas Žygimantas Augustas.

1807 m. sudaryta Tilžės taika tarp Rusijos ir Prancūzijos. Įkurta nuo Prancūzijos priklausoma Varšuvos kunigaikštystė, į kurią įėjo Lietuvos Užnemunė.

1840 m. Rusijos caras Nikolajus I panaikino Lietuvos Statutą.

8 diena

1709 m. Poltavos mūšyje Rusijos kariuomenė sumušė švedus. Lemiamas persilaužimas Šiaurės kare.

9 diena

1384 m. Vytautas susitaikė su Jogaila, sudegino tris kryžiuočių pilis ir grįžo į Lietuvą.

1387 m. Skirgaila ir Vokiečių ordino Livonijos krašto magistras sudarė sutartį, leidusią Vilniaus ir Polocko pirkliams prekiauti Rygoje.

1736 m. paskutinę Varšuvos pacifikacinio seimo dieną buvo paskelbtas Augusto III elekcijos aktas. Baigėsi 5 metus Lenkijoje ir Lietuvoje trukusios priešpaskutinio tarpvaldžio kovos.

1988 m. Vilniaus Vingio parke įvyko šimtą tūkstantinis Sąjūdžio mitingas.

10 diena

1591 m. Vilniuje katalikai sudegino evangelikų reformatų bažnyčią, namus, mokyklą ir prieglaudą. Religinės tolerancijos pabaiga Lietuvoje.

1719 m. Prūsijos karalius Frydrichas Vilhelmas I savo domenuose panaikino vokiečių valstiečių asmeninę priklausomybę. Baudžiavos naikinimo pradžia Prūsijoje.

11 diena

1660 m. Mykolo Kazimiero Paco vadovaujama kariuomenė išvadavo Vilnių, išskyrus pilį, kurioje įsitvirtino Rusijos įgula.

1918 m. Lietuvos Valstybės Taryba išrinko Viurtenbergo hercogą Vilhelmą fon Urachą Lietuvos karaliumi Mindaugu II.

1940 m. liepos 11–12 d. sovietiniai okupantai suėmė apie 200 politinių partijų, visuomeninių organizacijų veikėjų, buvusiu valstybės pareigūnų, karininkų.

12 diena

1704 m. Varšuvos konfederacija vietoj vasario 16 detronizuoto karaliaus Augusto II Lenkijos ir Lietuvos karaliumi išrinko Stanislovą Leščinskį.

1920 m. sudaryta Lietuvos ir Sovietų Rusijos taikos sutartis. Rusija *de jure* pripažino Lietuvos nepriklausomybę.

13 diena

1260 m. žemaičiai sumušė Vokiečių ordino Livonijos, Prūsijos ir Vokietijos kraštų kariuomenę Durbės mūšyje.

1769 m. prasidėjo Šiaulių ekonomijos valstiečių sukilimas (vyko iki spalio).

1944 m. Raudonoji armija užėmė Vilnių.

14 diena

1500 m. Vedrošos mūšyje Lietuvos kariuomenė buvo sumušta Rusijos kariuomenės. Į nelaisvę paimtas kariuomenės vadas Konstantinas Ostrogiškis.

1812 m. Lietuvos vyriausybės komisija ir vilniečiai patvirtino uniją su Lenkija ir prisidėjo prie Varšuvos konfederacijos.

15 diena

Žalgirio mūšio diena – 1410 m. Žalgirio mūšyje Lenkijos ir Lietuvos kariuomenė sumušė Vokiečių ordino kariuomenę.

1950 m. patvirtintas naujas Lietuvos SSR himnas, pakeitęs Vinco Kudirkos Tautiška giesmę.

16 diena

1509 m. mirė Vilniaus vaivada ir LDK kancleris Mikalojus Radvila Senasis, Radvilų giminės pradininkas.

17 diena

1251 m. popiežius Inocentas IV patvirtino Lietuvos krikštą ir leido Mindaugą karūnuoti Lietuvos karaliumi. Lietuvos valstybės tarptautinis pripažinimas ir įtraukimas į Vakarų Europos politinę sistemą.

1570 m. Vilniuje įkurta jėzuitų kolegija, iš kurios išaugo Vilniaus universitetas.

1881 m. Milvyduose (Šiaulių r.) mirė Laurynas Ivinskis, švietėjas, pirmųjų lietuviškų kalendorių sudarytojas ir leidėjas. Gimė apie 1811 m. Bambaluose (Kelmės r.).

Pasaulio lietuvių vienybės diena – 1933 m. žuvo lakūnai Darius ir Girėnas.

18 diena

1943 m. vokiečiai pareikalavo darbams į Vokietiją išvežti dešimtadalį Lietuvos gyventojų.

1961 m. pradėta statyti Elektrėnų elektrinė.

19 diena

1961 m. įsteigta Lietuvos SSR kraštotyros draugija – vienintelė kraštotyrininkų organizacija SSRS.

1994 m. Lietuvos Seimas priėmė įstatymą, pagal kurį Lietuvos teritorija padalinta į 10 apskričių.

20 diena

1492 m. Vilniaus seime Aleksandras išrinktas Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu.

1794 m. sukilėliai atrėmė pirmąjį Rusijos kariuomenės bandymą užimti Vilnių.

1919 m. įsteigtas pirmasis Lietuvos valstybės ordinas „Už tėvynę“ (nuo 1920 02 03 – Vyties kryžius) – iki 1928 m. vienintelis Lietuvos valstybinis apdovanojimas.

21 diena

1940 m. marionetinis „Liaudies Seimas“ paskelbė Lietuvą Sovietų Socialistine Respublika ir paprašė priimti ją į Sovietų Sąjungos sudėtį.

22 diena

1729 m. Olekšiuose (Gardino sr., Berestovicos r.) gimė Ignatas Jokūbas Masalskis, Vilniaus vyskupas, pirmasis Edukacinės komisijos pirmininkas. Nužudytas 1794 06 28 Varšuvoje.

1793 m. Gardine Lenkijos ir Lietuvos Valstybė sudarė su Rusija sutartį, patvirtinančią antrąjį Lenkijos ir Lietuvos padalijimą.

1807 m. Napoleonas Dresdene išleido Varšuvos kunigaikštystės (į ją įėjo ir Lietuvos Užnemunė) Konstitucinį statutą, kuris panaikino baudžiavinę priklausomybę ir paskelbė visų piliečių lygybę prieš įstatymus.

1989 m. atkurtas Kauno Vytauto Didžiojo universitetas.

Parengė Tomas BARANAUSKAS, Vilnius

Lietuvos bibliofilai

Metelių šviesuolis – klebonas Vytautas Prajara

Šarūnas ŠIMKEVIČIUS, Alytus

Metelių Kristaus Atsimainymo parapijos klebonas, bibliofilas, Vytautas Prajara, gimė 1961 m. Vesalavos k., Marijampolės r. 1979 m. jis baigė Igliaukos vidurinę mokyklą. Tuo metu Igliaukoje klebonu buvo kunigas Alfonsas Svarinskas, kurio patarimai ir pavyzdys padėjo Vytautui apsiprešti būti kunigu. Jis buvo labai uždaras, nedrąsus ir nekalbus, slėpėsi, nebendravo. Tie, kurie žinojo apie jaunuolio svajonę tapti kunigu, stebėjosi, koks iš jo bus kunigas? Tačiau tapo ir geru oratoriumi, ir puikiai bendraujančiu dvasininku. Jo kelias į kunigus prasidėjo nuo šeimos. Tai mama pirmiausia išmokė melstis ir vis klausdavo, ar žengnojosi, ar sukalbėjo maldele. Tėvas paliko šeimą, kai sūnui buvo 2,5 m. Motina su dviem vaikais persikėlė pas savo tėvus, į Menštrakio kaimą. Mama Salomėja buvo labai pamaldi – kiekvieną sekmadienį kartu su vaikais ėjo 6 km į Igliaukos bažnyčią. Vykdamas kolektyvizaciją, jų šeima buvo priversta palikti sodybą ir persikėlė į Igliauką. Vytautas iki kariuomenės nepraleido nė vieno sekmadienių Mišių. Nuo 15 metų patarnavo šv. Mišių metu. A. Svarinskas jaunuolį skatino kunigystei. Paneigti ateistinėms pažiuroms klebonas duodavo knygų, ateidavo į namus, paaiškino. Nors mokykloje buvo vadinamas davatka, puskunigiu, bet bažnyčioje ir toliau lankėsi, skaitė skaitinius, kalbėjo rožinį, ėjo Kryžiaus kelia, procesijose nešdavo šv. Kazimiero vėliavą.

Sovietinėje kariuomenėje tarnavo Gardine. Pasibaigus tarnybai jo nenorėjo laiku išleisti namo dėl to, kad saugumas turėjo žinių, kad grįžęs stotį į Kauno kunigų seminariją. Norėjo užvilinti laiką, kad nespėtų paduoti pareiškimo į seminariją ir taip prarastų vienerius metus. Pasitaikius progai, kai dalinio karininkai buvo gerokai „pasivaišinę“, V. Prajara paprašė, kad jį išleistų, nes jau tarnybos laikas pasibaigęs. Kadangi jį to meto dalinio vadai gerbė, pasirašė dokumentus ir paleido namo. Buvo pažadėjęs po to atvežti į Gardiną vadams iš Lietuvos lauktuvų. Kai nuvežė, sužinojo, kad majoras, kurio pavardės jau neatsimena, gavo pylos iš

saugumo, kad nesilaikė nurodymo V. Prajarą užlaikyti kariuomenėje. V. Prajara laimingas, kad 1982 m. suspėjo įstoti į kunigų seminariją. Saugumas jį verbavo, grasino. Jaunuolis nepasidavė ir seminarijoje išjungė į pagrindinę veiklą, „po apklotu“ daugino „Kroniką“, įvairias knygeles. Užverbuotų kunigų pagalba saugumas susekė, vėl grasino, gąsdino, kad bus taip, kaip kun. Juozui Zdebskiui. Tačiau seminaristas nepabūgo ir toliau dirbo pogrindyje. 1987 m. Vytautas išventintas į kunigus ir paskirtas Garliavos parapijos vikaru, o 1990 m. Metelių parapijos klebonu.

Metelių parapijos klebonas V. Prajara aktyviai dalyvauja ir kaimo bendruomenės gyvenime, be jo nepraeina nė viena didesnė kaimo šventė, neišsprendžiamas nė vienas aštresnis kiviščas. Čia nėra seniūno, todėl žmonės kleboną kartais net įgaliotiniu pavadina. Save apibūdina kaip paprastą, nuodėmingą žmogų, siekiantį šventumo. O žmonės nori iš kunigo daugiau, jį iškelia aukščiau. Vytautas taip pat groja kaimo kapeloje, buvo vienas pagrindinių jos ikūrėjų. „Kapela kaima vienija“ – pasakoja klebonas, muzikos instrumentų parūpinantis ne tik kapelai, bet ir kaimo vaikams. „Sakoma, kad kaimas bus draugiškas ir bendruomeniškas tik tada, kai taps turtingesnis. Tačiau žinome, kad materialinių gėrybių niekada nebus gana,“ – pasakoja klebonas. Jis kasmet kviečia parapijiečius į talkas. Anksčiau susirinkdavo tik vietiniai, o 2005 m. pavasarį atvažiavo moksleivių net iš Kumečių k., Alytaus r. Jau kelintus metus iš eilės klebonas organizuoja ir meteliškių susitikimus. „Raginti rengti giminių susitikimus. Juk nuo to prasideda pirmosios bendruomenės užuomazgos,“ – įsitikinęs klebonas. Kiekviena Metelių parapijos kaima yra klebono paskirtas seniūnas. Jis geriausiai žino, ko reikia žmonėms. Kunigas džiaugiasi – šie žmonės labai atsakingai eina savo pareigas.

Meteliškiai baiminasi, kad prieš keletą metų uždaryti kultūros namai sugrius, todėl perdavė juos parapijos žinion. Klebono iniciatyva jie buvo sutvarkyti ir tapo pagrindine meteliškių susibūrimo vieta. Suremontavo klebonas ir

senąją bažnyčios kleboniją. Dalį jos taip pat skyrė bendruomenės poreikiams. Kai kaime buvo daug jaunimo, antrame klebonijos aukšte kiekvieną savaitgalį vykdavo pasilinksminimo vakarai. Aišku, linksminamasi grojant klebonui. Kai reikia, jis pagroja ir jaunimo chore. „Jaunimui reikia mokytis ne pamokslais, bet gražiais pavyzdžiais,“ – sako V. Prajara. Jau daug metų Kryžiuose, netoli Metelių, veikia katalikiško jaunimo stovyklos.

2000 m. už nuopelnus atnaujinant Kryžių koplyčią V. Prajarai suteiktas garbės kanauninko titulas. 2001 m. jis paskiriamas Vilkiškių vyskupijos kapitulos kanauninku, o 2002 m. – Lazdijų dekanato dekanu.

Klebonas renka literatūrą religine tematika. Kitas jo pomėgis – muzika. Patinka klasikinė, liaudiška, o sunkusis rokas – ne. Tačiau kunigaujant įvairiose parapijose tenka bendrauti su vietiniais žmonėmis, domėtis istorija, todėl neišvengiamai kyla mintis paraginti žmones neišmesti senų ir apipylusių knygų, o išsaugoti jas ateities kartoms. Dalį tokių knygų žmonės, žinodami klebono pomėgi, net ir atiduoda. Patinka jos į geras rankas, saugomos ir skaitomos, knygos randa savo vietą bibliofilo bibliotekoje. Dalį įdomesnių egzempliorių kolekcininkas laiko klebonijoje, kur joms įrengta ekspozicijų salė. Aplink visą kambarį tęsiasi atviros lentynos, kur knygos ir eksponuojamos. Beje, ne tik knygos, periodika, bet ir įvairūs dokumentai, monetos, plakatai. Seniausios knygos – net iš XIX amžiaus. Jo kolekcija atvira visuomenei, specialistams. Klebonas surado ir įdomių senovinių dokumentų apie Metelių kraštą, kuriais naudojasi ir naujos knygos apie Metelius rengėjai. Bibliofilas domisi Metelių krašto istorija, ieško įvairių šaltinių šia tema. Turi ir garsaus katalikų veikėjo K. Žitkaus rankraščių. Labai domina ir įvairios senovinės knygos. Kartais leidinys įdomus jau vien dėl savo pavadinimo. Štai pasirašęs knygų dėžėje jis ištraukia caro laikais išleista Šventmikių „Smertį“. Daug knygų su įvairiais senais antspaudais, įrašais. Dalį tokių įrašų sunku perskaityti ne vien tik dėl

Kleb. Vytautas Prajara

išblukusių tekstų, bet ir rankraščių kaligrafines kokybes. Kolekcininkas rodė spaudos draudimo laikų rankraštinę pamokslų knygą, parašyta tokiu menišku įskaitomu šriftu, mėgdžiojant spaustuvines raides, kad galima ne tik lengvai skaityti, bet ir pasigrožėti pačiu leidiniu. Knygoje dar pilna įvairių mažesnės apimties religinių puikiai įskaitomų rankraščių. O štai kaimo žmonių įrašus maldaknygėse perskaityti labai sunku. Dalis autografo ar antspaudų iškirpti iš knygų dar sovietiniais laikais, žmonėms bijant daiktinių įrodymų arba perleidižiant knygas kitiems savininkams. Dar ir dabar pasitaiko, kad žmogus, dovanodamas kokią knygą, nubraukė tušinuku ankstesnį autografo. Klebonui teko dirbti ir kitose parapijose, todėl dalį leidinių parsivežė iš ten. O Metelių krašte renkanti knygas teko bendrauti ir su kitu garsiu vietiniu bibliofilu – Jonu Juravičiumi.

Sovietmečiu klebonui teko prisidėti ir prie nelegalios spaudos platinimo. Savo kolekcijoje jis saugo keletą sąsiuvinų, pavadinimu „Va-

Nuo šiol „Senosios kibininės“ kibiniais ir įvairiais patiekalais, galėsite mėgautis ne tik užsukę pas mus į Trakus, bet ir savo šventėje, kurios vietą pasirinksite patys, arba ja pasirūpinsime mes.

„Senoji Kibininė“ siūlo:

- * Kibinų pristatymas į namus.
- * Edukacinė kibinų gaminimo pamokėlė.
- * Parodomoji šimtalapio gaminimo pamokėlė.
- * Specialus meniu grupėms.
- * Šventiniai ir pobūvių pasiūlymai.
- * Dienos verslo pietūs.
- * Garantuojame malonų ir atidų aptarnavimą.

Į Vilniaus gatves jau išriedėjo nauji, gražūs, firminiai „Senosios kibininės“ autobusiukai, kuriuose galėsite nusipirkti skanių, karštų, sultingų kibinų.

„Senosios kibininės“ autobusiukus rasite šiais adresais:

1. Automagistralė Vilnius - Kaunas 23km, „Kibin-drive“
2. Savanorių pr. 16, Vilnius (šalia Hyper RIMI)
3. Žirmūnų g. 64, Vilnius (šalia Hyper RIMI)
4. Žirmūnų g. 2, Vilnius (šalia IKI)
5. Viršuliškių g. 40, Vilnius (šalia MADOS)
6. Ateities g. 91, Vilnius (šalia MANDARINO)
7. Konstitucijos pr. 40, Vilnius (prie CUP, šalia Baltojo tilto)

Ačiū, kad esate kartu!
www.kibinas.lt tel. pasitiravimui 8659 06454; 8659 72132

Lietuvos bibliofilai

Metelių šviesuolis – klebonas Vytautas Prajara

Šarūnas ŠIMKEVIČIUS, Alytus

Atkelta iš 15 p.

tikano radijas“. Tais laikais Vatikano radijo buvo klausomasi prie radijo prijungus kokią nors garso įrašymo aparatūrą. Paskui juostelės ar kasetės buvo klausomasi pakartotinai užrašant tekstus ir sąsiuvinius. Tokio sąsiuvinio priekyje užrašomos ir laidų transliavimo datos. Uždraustos knygos buvo dauginamos įvairiais būdais. Vienas tokių – perrašymas ranka. Bibliofilo kolekcijoje yra Stasio Ylos „Žmonės ir žvėrys dievų miške“ rankraštinis variantas, kurį sudaro keliolika storų sąsiuvinų. Beje, tais laikais buvo perrašinėjamos ir Maironio, Antano Baranausko, Bernardo Brazdžionio knygos. Kolekcininkas saugo ir filmo „Devyni nuopolio ratai“ rankraštine recenzija. Jo archyve yra ir pagrindinio leidinių, paruoštų įrišti, sudėtų tarp laikraščių ar blankų, bet taip ir neišrištų. Gal prasidėjus Sąjūdžio laikams, kai tokia spauda neteko buvusios reikšmės. Nors kai kurie sovietmečio pagrindinio leidiniai darėjo ir Sąjūdžio laikais, greta su naujais laikraščiais, pavyzdžiui „Rūpintojėlis“. Tik jau gražiau apipavidalinti, nes anais laikais meno grožybių nebuvo, svarbu buvo tekstas ir paskirtis. Bibliofilas turi ir pagrindinio periodinių leidinių ir knygelių, smulkių spaudinių. Dar vienas to meto spaudos būdas – fotografuoti leidiniai. Vytautas turi knygą „Slaptasis žydų sukalbis“, kurios tekstas ant fotopopieriaus lakštų.

Dar viena kolekcininko tema – religiniai paveikslėliai. Jiems sudėti turi specialų albumą, kuriame telpa tik dalis kolekcijos. Patys seniausi paveikslėliai – spaudos draudimo laikotarpio, bet renka ir dabartinių laikų.

Norėčiau išskirti keletą bibliofilo knygų, idomių įvairiais aspektais:

1. *Visų metų gyvenimui šventųjų*. Tilžė, 1859. Irašas: „1904 m. ši knyga buvo patekusi į rusų žandarų rankas. Jis ją ištraukė iš už palinkusio veidrodžio, kur buvo užkišta. Mano tėtė labai išsigando, nes grėsė katanga į Sibirą. Išsipirkdamas davė jam auksinį dešimtuką. Kun. J. Kriškūnas. 1976 02 16.“ Bibliofilas turi dar vieną šios knygos egzempliorių, tačiau jau be jokio iršo.

2. *Giesmių knyga Kantičkos*, Tilžė, 1913. Autografas: „Jonas Rauličkis.“ Knygos aptaisymui panaudotas carinis popierinis rUBLIS.

3. *Šeškevičius V. Šitai viešpaties tarnaitė!..* Seinai: 1914. Dedicacija: „Didžiai Gerbiama kun. Prefektui Antanui Polubinskui aukoja atminimui kun. V. Šeškevičius. Seinai, 1914 04 05.“

4. *Rūtelionienė P. Tariamoms plaštakėms ir „moterims“*, Kaunas: 1933. Dedicacija: „Mano Mylimai Brangiai Ponai Marijai Dimšienei dideliu dėkingumu šį veikalą skiriu. Autorė. 1943 11 07.“

5. *Grauslys A. „Piktoji dvasia ir šiandien daugeli valdo“, Draugijos Nr. 4 priedas*, p. 25–32. Leidinys neužregistruotas nacionaliniuose bibliografiniuose šaltiniuose.

LITERATŪRA:

¹ Kučinskaitė J., Vernickaitė A. „Išjudino valdžios tingulys“, *Veidas*, 2005, Nr. 33, p. 32.

² Kavaliauskienė S. *Kryžių šov. Marijos rožinio karalienės koplyčia*, Alytus: 2005, p. 84.

³ Grebliūnienė A. „Metelių mozaikoje – maldos gelės“, *XXI amžius*, 2008 m. Nr. 65 (1658), p. 11.

Didžiųjų tautos netekčių atminimo ugnis suspindo lietuvo švietimo istorijos muziejuje

2011-ieji Lietuvoje paskelbti Laisvės gynimo ir didžiųjų netekčių atminimo metais. Minint sovietų represinio režimo Lietuvoje 70-ąsias metines, Lietuvos švietimo istorijos muziejuje parengta paroda „Daugiau niekada... 1941 m. mokytojams tremtiniams atminti“.

Birželio 16 d. vyko parodos pristatymo visuomenei renginys. Dizainerės Indrės Raižienės konceptualiai pateikta bei gyvai pristatyta istorinė medžiaga, palydėta parodos autorės vyr. muziejinkės Gabijos Mackevičiūtės cituojamais mokytojo tremtinio Petro Barkausko atsiminimų bei Nobelio literatūros premijos laureatės Hertos Miuler romano „Amo sūpuoklės“ tekstais, suvirpino visų susirinkusių širdis, atvėrė asmeninės patirties kertes, virtusias eilėmis, išgyventos patirties pasakojimais. Renginyje prisiminimais bei skaudžiosios istorinės atminties puoselėjimo problemomis dalinosi Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjungos Kauno filialo pirmininkas Juozas Savickas bei kiti susirinkusieji. Prisiminimus palydėjo dainos, atliktos vokalinio ansamblio „Gubojā“ (vadovė Aleksandra Danutė Žiedelienė).

Paroda „Daugiau niekada... 1941 m. mokytojams tremtiniams atminti“ primena lankytojams nukentėjusius mokytojus, žmones, ugdžiusius pilietišką jaunąją lietuvių kartą ir už tai represinio režimo pasmerktus mirčiai, suluošintus tremties, nežmogiškų gyvenimo sąlygų, katorgos darbu. Nedaug jų išgyveno, nedaug išliko mokytojais...

Parodoje eksponuojami dokumentai, daiktai iš Lietuvos švietimo istorijos muziejaus fondų, supažindinantys lankytojus su mokytojų tremtinių, politinių kalinių: K. Gerbinienės, P. Barkausko, A. Vaitkevičiaus, B. ir J. Arlauskų, P. Lastienės ir kitų, kančių bei išlikimo istorija. Šių ir kitų panašių istorijų pamiršti negalime, nes bet koks fizinis ar dvasinis smurtas prieš tautas ir žmones neturi pasikartoti daugiau niekada...

Lietuvos švietimo istorijos muziejaus parodos fragmentas

Istorinė medžiaga, panaudota parodoje, leis sukurti naują edukacinę programą, kuri padės pedagogams įdomiai pristatyti Antrojo pasaulinio karo ir pokario laikotarpį Lietuvoje, papildyti vadovėliuose pateiktą medžiagą. Paroda „Daugiau niekada... 1941 m. mokytojams tremtiniams atminti“ galima bus lankyti iki šių metų pabaigos.

Paroda parengta vykdant projektą „Daugiau niekada... 1941 m. mokytojams tremtiniams atminti“, kurį iš dalies parėmė Lietuvos Kultūros rėmimo fondas.

Informaciją parengė LŠIM vyr. muziejinkė Gabija MACKEVIČIŪTĖ

Vasario 16-osios akto signatarai

Tarp Bažnyčios ir valstybės

Aleksandras JAKUBONIS, Marijampolė

Gegužės 11 dieną Klaipėdos universiteto prof. dr. akademikas Stasys Vaitiekūnas marijampoliečiams pristatė naują savo knygą – vyskupo Justino Staugaičio (1866–1943) biografiją. Knygos pristatymą surengė Sūduvos kultūros fondas (vadovas A. Vidžiūnas). Pokalbiai vyko Šv. Mykolo Arkangelo parapijos salėje ir P. Kriaučiuo bibliotekoje.

Lietuvos Nepriklausomybės Akto signataro Justino Staugaičio atminimas primirštas. Beveik užmiršta ir vieta, kur buvo jo gimtasis Tupikų kaimelis (apie 1 km nuo Žvirgždaičių miestelio Šakių rajone). Prof. Vaitiekūno nuomone Marijampolės gimnazijos, kurioje mokėsi J. Staugaitis, vaidmuo prilygsta Vilniaus universitetui. Sūduvos krašto reikšmė Lietuvos Atgimime didžiulė. Čia buvo gimtinė daugelio Lietuvos valstybės pareigūnų, net trys ketvirtadaliai Vyčio kryžiaus ordino kavalierių buvo sūduviečiai.

J. Staugaitis dvasininko veiklą derino su visuomenine politine veikla. Įsteigė pirmąjį vaikų darželį Lietuvoje, įsteigė „Žiburio“ mergaičių progimnaziją Marijampolėje, „Žagrės“ kooperatyvą. Atgavus nepriklausomybę, buvo seimo nariu, II Seimo pirmininku.

1926 m. steigta Lietuvos bažnytinė provincija. Vilniaus kraštą valdė už provincijos ribų, todėl Lietuvos valdžios ir Vatikano santykiai buvo atvėrę. Šito nepaisymas J. Staugaitis, tuomet

buvęs Aukšt. Panemunės Kauno pakraštyje klebonu, priiminėdavo Vatikano nuncijus, tarp jų kardinolą A. Račį, būsimą popiežių Pijų XI, kuris J. Staugaitį būtų iškėlęs į Lietuvos arkivyskupus, bet nesutiko Lietuvos valdžia. Todėl J. Staugaitis tapo pirmuoju Telšių vyskupu, kur jis tučiuojau, neatsiklausęs Lietuvos valdžios, įsteigė atskirą kunigų seminariją. Dėl to ministras pirm. A. Valdemaras skundėsi Vatikanui.

Vysk. J. Staugaitis pasižymėjo kaip rašto darbuotojas, publicistas paliko kelių tomų atsiminimų rankraščius. Kaip dvasininkui jam nepatiko V. Mykoloičio-Putino romanas „Altorių šešėly“. Kaip priešpriešą V. Mykoloičio romanui J. Staugaitis tučiuojau sukūrė ir 1934–1935 metais J. Gintauto slapyvardžiu išleido trijų dalių apysaką „Tiesiu keliu“. Apysakos herojus kunigas J. Saulius neprikaištingai atlieka iki gyvenimo pabaigos kunigystei prieštaraujantais dalykais. J. Staugaitis rankraštyje paliko dar kitą apysaką „Tarp jausmų ir pareigos“. Sprendžiant iš pavadinimo, tikriausiai šiuo atveju gerokai trikdė jausmai, galbūt ir šios apysakos herojų ar herojus nuveda tiesiu keliu...

Apie vysk. J. Staugaitį galima būtų daug rašyti, bet tai jau atliko prof. S. Vaitiekūnas. Nors, kaip sakė autorius, „kai knyga išleista, atsiranda naujų faktų“.

Dėl ilgametės mūsų klubo narės Aldonos SAPLYTĖS-VALIŪNIENĖS mirties nuoširdžiai užjaučiame jos gimines bei artimuosius ir liūdime kartu su jais.

Švenčionijos klubo taryba

Stakliškių vidurinei mokyklai reikalingas lietuvių kalbos mokytojas (-a), nuo 2011 m. rugsėjo 1 d. dirbti visu etatu.
Tel.+370 686 52 575

Voruta Visos prekių ženklų teisės saugomos 	Prenumeratos indeksai 0135, 0136	Redakcinė kolegija: Dr. Arūnas Bubnys, habil. dr. Kazimieras Garšva, Vytautas Gocentas, archit. Dainora Juchnevičiūtė-Vaivadienė, dr. Viktoras Jencius, dr. Napoleonas Kitkauskas, Romualdas Ozolas, Gediminas Paviržis, akad. prof. habil. dr. Antanas Tyla, dr. Aldona Vasiliauskienė, akad. prof. habil. dr. Zigmantas Zinkevičius, Juozas Vercinkevičius (vyriausiasis redaktorius).	Ieva Jankutė, Lietuva Tadas Stomma, JAV Marija Remienė, JAV Bronius Saplys, Kanada
	© Voruta 2011. Visa medžiaga (rašiniai), pateikta laikraštyje „Voruta“, yra VŠĮ „Vorutos“ fondas (įmonės kodas 181392738) nuosavybė. Laikraštį ar jo straipsnius kopijuoti ir platinti be raštiško sutikimo draudžiama.	© Voruta, 2011. Leidžiamas nuo 1989 m. spalio 24 d. Dvidešimt atnaujinimo metų. Rengėjas (leidėjas) – VŠĮ „Vorutos“ fondas, įmonės kodas 181392738. Direktoriė Aušra Virvičienė. Adresas: Naujoji g. 16, Trakai. Laikraštis išeina du kartus per mėnesį (šeštadieniais). Apimtis – 4 sp. l. Redakcijos adresas: Naujoji g. 16, Trakai, tel./faks.: (8528)51266 „Tele2“ mob. (8 605) 11117. Vyriausiasis redaktorius Juozas Vercinkevičius Spausdinimo Media Regionale Sp. z.o.o. (RAB) (Lenkija). Tiražas 1300 egz.	Laiškams: „Voruta“, Naujoji g. 16, LT-21111 Trakai, LIETUVA. Tel. faksas: (8 528) 5 12 66. El. paštas: vorutosfondas@voruta.lt, voruta@voruta.lt. Interneto svetainės: www.voruta.lt, www.mazoji-lietuva.lt